

Roosa Heinonen

VAKUUTUKSENANTAJAN OIKEUS ALENTAA TAI EVÄTÄ VAKUUTUSKORVAUS ESINEVAKUUTUKSESSA

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu –tutkielma
02/2020

TIIVISTELMÄ

Roosa Heinonen: Vakuutusenantajan oikeus alentaa tai evätä vakuutuskorvaus esinevakuutuksessa
Pro gradu –tutkielma
Tampereen yliopisto
Kauppatieteiden tutkinto-ohjelma
Helmikuu 2020

Tämän lainopillisen tutkielman tarkoituksena on selvittää millä edellytyksin vakuutusenantaja on oikeutettu rajoittamaan vakuutusenantajalle maksettavaa esinevakuutuksen vakuutuskorvausta. Korvauksen rajoittamisessa on kyse joko korvauksen osittaisesta alentamisesta tai sen täysimääräisestä epäämisestä. Tutkielmassa tarkastellaan nimenomaan vakuutetun myötävaikutusta sekä vahinkotapahtuman syntymiseen että sen laajuuteen. Näin tutkielman pääkappaleet koskevat vakuutustapahtuman aiheuttamista, suojeleohjeen laiminlyöntiä sekä pelastamisvelvollisuuden laiminlyöntiä. Rajoittamisedellytyksiä koskevien säännösten systematisoinnin ohella tutkielmassa tarkastellaan sitä, minkä suuruinen korvauksen alentaminen on kutakin rajoitusedellytystä koskien perusteltua ja minkälainen menettely puolestaan antaisi vakuutusenantajalle oikeuden evätä korvaus kokonaisuudessaan.

Koska vakuutusenantajan päävelvollisuus on vakuutustapahtuman tapahduttua vakuutuskorvauksen maksaminen vakuutusenantajalle tai muulle vakuutetulle, korostuu rajoitusedellytysten tarkastelun tarpeellisuus. Tästä päävelvollisuudesta poikkeamiselle tulisi olla laissa tarkoin säännelty perusteet, jotta vakuutusenantajan asemaa heikompana osapuolena voidaan turvata. Vakuutusolosuhteissa ja erityisesti sen 4 luvussa on säännelty rajoituksista vakuutusenantajan korvausvelvollisuuteen. Jotta korvausta voitaisiin rajoittaa tässä esitetyllä tavalla, edellytetään vakuutusenantajapuolelta muun ohella tuottamuksellista menettelyä, jonka lisäksi tämän menettelyn ja vakuutustapahtuman välillä tulee olla syy-yhteys.

Tutkielmassa tehtyjen havaintojen mukaan vaikuttaisi siltä, että korvauksen täysimääräinen epääminen olisi vain hyvin harvoin perusteltua. Näin olisi lähes jokaista tarkasteltavaa rajoitusedellytystä koskien. Aiheellisinta korvaus olisi kuitenkin evätä silloin, kun olisi kyse vakuutustapahtuman tahallisesta aiheuttamisesta. Tällöin vakuutusyhtiö olisi korvauksen maksun suhteen vastuusta vapaa. Puolestaan suojeleohjeen laiminlyönti ja pelastamisvelvollisuuden laiminlyönti oikeuttaisivat vakuutusyhtiön tosiasiallisesti ainoastaan alentamaan korvausta. Näin olisi myös silloin, kun tuottamuksen katsottaisiin olevan törkeää. Puolestaan korvauksen alentamisen suuruus on vakuutusyhtiön harkittavissa tietyin edellytyksin, mutta tarkastellut lautakuntaratkaisut puoltavat havaintoa siitä, että korvausta olisi usein aiheellista alentaa joko 20 tai 25 prosentilla. Kuitenkin mitä törkeämmästä tuottamuksesta olisi kyse, sitä perustellumpaa suuremman vähennyksen tekeminen myös tapauskohtaisesti olisi.

Avainsanat: vakuutus, vakuutuskorvaus, tuottamus, esinevakuutus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ	I
SISÄLLYSLUETTELO	II
LÄHTEET	IV
LYHENTEET	VIII
OIKEUSTAPAUKSET	IX
1 JOHDANTO.....	1
1.1 Aiheen kuvaus	1
1.2 Tutkielman rajaus	2
1.3 Tutkimuskysymys.....	3
1.4 Metodi ja lähteet	4
1.5 Tutkielman rakenne	6
2 VAKUUTUSSOPIMUKSISTA	8
2.1 Vakuutuslainsäädännön lähtökohdat.....	8
2.1.1 Soveltamisala ja keskeiset käsitteet.....	8
2.1.2 Lain pakottavuus.....	9
2.1.3 Vakuutuksenantajan ja vakuutetun velvollisuuksista	10
2.2 Samastaminen.....	12
2.2.1 Samastamisen sisältö ja merkitys.....	12
2.2.2 Arvioinnista	14
3 VAKUUTUSTAPAHTUMAN AIHEUTTAMINEN.....	16
3.1 Vakuutustapahtuman aiheuttaminen vahinkovakuutuksessa.....	16
3.1.1 Vakuutustapahtuman aiheuttamisen määritelmä ja tarkoitus	16
3.1.2 Tahallisuus	17
3.1.3 Törkeä huolimattomuus	18
3.1.4 Alkoholin ja huumaavien aineiden käyttö.....	22
3.2 Vahinkotapahtuman aiheuttamisen vaikutus vakuutuskorvaukseen	24
3.2.1 Arvioinnista	24
3.2.2 Muut huomioon otavat seikat.....	25
3.3 Oikeuskäytäntöä	26
3.4 Johtopäätöksiä	29
3.4.1 Tuottamuksen asteen merkitys vakuutusosoikeudellisesti	29
3.4.2 Korvauksen alentaminen vai epäminen	30
3.4.3 Alentamisen suuruus.....	32

4	SUOJELUOHJEEN LAIMINLYÖMINEN.....	34
4.1	Suojeluohjeet vahinkovakuutuksessa	34
4.1.1	Suojeluohjeen määritelmä ja tarkoitus	34
4.1.2	Suojeluohjeen kriteerit	35
4.1.3	Arvioinnista	36
4.2	Suojeluohjeen oikeudellisesta luonteesta	38
4.2.1	Vastuunrajoitusehto vai suojeluohje	38
4.2.2	Tulkintoja suojeluohjeiden oikeudellisesta luonteesta	42
4.3	Suojeluohjeet vakuutusehdoissa	45
4.3.1	Suojeluohjeiden yksityiskohtaisuudesta	45
4.3.2	Syy-yhteydestä laiminlyönnin ja vahingon välillä.....	46
4.4	Oikeuskäytäntöä	47
4.4.1	Omaisuu den valvominen.....	47
4.4.2	Suojeluohjeen yksityiskohtaisuus	49
4.5	Johtopäätöksiä	51
4.5.1	Korvauksen alentaminen vai epääminen	51
4.5.2	Alentamisen suuruus.....	52
5	PELASTAMISVELVOLLISUUDEN LAIMINLYÖMINEN.....	54
5.1	Pelastamisvelvollisuus vahinkovakuutuksessa.....	54
5.1.1	Pelastamisvelvollisuuden määritelmä ja tarkoitus	54
5.1.2	Pelastamisvelvollisuuden sisältö	55
5.2	Laiminlyönnin vaikutus vakuutuskorvaukseen	58
5.2.1	Tuottamuksen aste	58
5.2.2	Arvioinnista	59
5.3	Pelastamiskustannusten korvaaminen	62
5.3.1	Kustannusten korvaamisen edellytykset ja merkitys	62
5.3.2	Sarjoituskustannusten korvaaminen vahingontorjuntakuluna.....	64
5.4	Johtopäätöksiä	67
5.4.1	Korvauksen alentaminen vai epääminen	67
5.4.2	Pelastamiskustannusten korvaaminen osittain vai kokonaan	69
6	LOPUKSI	72

LÄHTEET

Virallislähteet:

Ehdotus 3/1988. Ehdotus vahinkovakuutuslaiksi. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu. Helsinki 1988.

HE 114/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vakuutuslainsäädännön muuttamisesta ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 63/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vakuutuslainsäädännön muuttamisesta ja eräiden muiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

Kirjallisuuslähteet:

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. Juva 1989.

Aarnio, Aulis: Tulkinnan taito: Ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Helsinki 2006.

Annola, Vesa – Hemmo, Mika – Karhu, Juha – Kartio, Leena – Saarnilehto, Ari – Tammi-Salminen, Eva – Tolonen, Juha – Tuomisto, Jarmo – Viljanen, Mika: Varallisuusosoikeus. Turku 2012.

Haapasaari, Riitta: Korostettu huolellisuusvelvollisuus vahingonkorvausoikeudessa. Korkeimman oikeuden ja Vakuutuslautakunnan ratkaisukäytäntöä. Teoksessa Sisula-Tulokas, Lena – Luukkonen, Irene – Saario, Marja (toim.): Kuluttajien vakuutustoimisto ja Vakuutuslautakunta 30 vuotta. Helsinki 2001.

Hahto, Vilja: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa. Helsinki 2008.

Hakulinen, Y. J.: Velvoiteoikeus. 1, Yleiset opit. Helsinki 1958.

Hemmo, Mika: Sopimusoikeus II. Jyväskylä 2003.

Hemmo, Mika: Vahingonkorvausoikeus. Helsinki 2005.

Hemmo, Mika: Sopimusoikeus I. Helsinki 2007. Hemmo 2007

- Hemmo, Mika: Velvoiteoikeuden perusteet. Helsinki 2018.
- Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteelliseen metodologiaan. Helsinki 2011.
- Hoppu, Esko: Suomen vakuutusosoikeus. Vammala 1997.
- Hoppu, Esko – Hemmo, Mika: Vakuutusosoikeus. Helsinki 2006.
- Hoppu, Kari – Hoppu, Esko: Kauppa- ja varallisuusosoikeuden pääpiirteet. Helsinki 2016.
- Häyhä, Juha: Sopimus, laki ja vakuutustoiminta. Helsinki 1996.
- Häyhä, Juha: Sopimusosoikeus, vahingonkorvausosoikeus ja väärät valinnat. Teoksessa Takala, Jukka-Pekka – Nuotio, Kimmo (toim.): Ymmärtäminen ja oikeudellinen vastuu. Helsinki 1997.
- Lehtipuro, Katriina – Luukkonen, Irene – Mäntyniemi, Lea: Vakuutuslainsäädäntö. Helsinki 1999.
- Snellman, Leena: Yritysten vakuutusongelmia Vakuutuslautakunnan yritysjaoston aineiston valossa. Teoksessa Luukkonen, Irene – Saario, Marja – Sisula-Tulokas, Lena (toim.): Kuluttajien vakuutustoimisto & Vakuutuslautakunta 30 vuotta. Helsinki 2001.
- Lyytikäinen, Johanna: Moraalisen uhkapelin torjuntakeinot vakuutussojimuksissa. Teoksessa Kanninen, Vesa – Määttä, Kalle (toim.): Näkökulmia oikeustaloustieteeseen 3. Helsinki 1999.
- Melander, Lauri: Tuomioistuinmenettelyn ja lautakuntamenettelyn vertailua erityisesti vakuutusosoikeudellisia riita-asioita käsiteltäessä. Teoksessa Norros, Olli – Luukkonen, Irene – Sirén, Erik – Raulos, Ville (toim.): Vakuutus- ja rahoitusneuvonta 45 vuotta. Helsinki 2016.
- Mäenpää, Kalle: Vakuutussojimuslain rajoituksia vakuutuksenantajan oikeudelle määrittellä vakuutus tapahtumaa. Teoksessa: Sisula-Tulokas, Lena – Luukkonen, Irene – Sirén, Erik – Raulos, Ville (toim.): Vakuutus- ja rahoitusneuvonta 40 vuotta. Helsinki 2011.
- Määttä, Kalle: Oikeustaloustieteen aakkoset. Helsinki 1999.

Määttä, Tapio – Paso, Mirjami: Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan. Helsinki 2019.

Norio-Timonen, Jaana: Vakuutuksenantajan vastuu vakuutustapahtumasta. Helsinki 2003.

Norio-Timonen, Jaana: Vakuutuslainsäädännön pääkohdat. Helsinki 2010.

Norio-Timonen, Jaana: Vakuutuslainsäädännön pääkohdat. Helsinki 2018.

Rantala, Jukka – Pentikäinen, Teivo: Vakuutusoppi. Helsinki 2009.

Raulos, Ville: Vakuutuslainsäädännön rajoitusehtojen sitovuudesta. Teoksessa Sisula-Tulokas, Lena – Luukkonen, Irene – Saario, Marja (toim.): Kuluttajien vakuutuslaitosten ja Vakuutuslautakunta 35 vuotta. Helsinki 2006.

Ståhlberg, Pauli (toim.): Kuluttajavalituslautakunnan täysistuntoratkaisuja 1991–1995. Helsinki 1996.

Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha: Suomen vahingonkorvausoikeus. Helsinki 2013.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa: Vastuuoppi. Turku & Joensuu 2019.

Telaranta, K.A.: Sopimusoikeus. Helsinki 1990.

Vihma, Väinö: Palovakuutuslainsäädännön tutkimus. Turku 1948.

Verkkolähteet:

Fennia vakuutus Fenniaturva vakuutusehdot, Vahinkovakuutukset – Omaisuusvakuutukset (voimassa 1.7.2018 alkaen). Saatavilla osoitteessa: <https://cs.fennia.fi/lomakepalvelu/tiedostot/PRDLE000000021606?contentType=application/pdf&name=Fenniaturvan%20vakuutusehdot%201.7.2018%20alkaen>

Finanssiala Ry. Vakuutustutkimus 2018. Ladattavissa Powerpoint-tiedostona osoitteessa: <https://www.finanssiala.fi/materiaalipankki/tutkimukset/Sivut/default.aspx>

FINE:n riidanratkaisun käytäntösäännöt. Saatavilla osoitteessa: <https://www.fine.fi/tieto-finesta/riita-asiat/kaytannesaannot.html>

FINE:n vuosikertomus 2018. Saatavilla osoitteessa: https://www.fine.fi/media/julkaisut-2019/finen-vuosikertomus-2018_verkkosivut.pdf

If vakuutus Kodin omaisuusvakuutusehdot (voimassa 15.6.2019 alkaen). Saatavilla osoitteessa: <https://www.if.fi/globalassets/fi/pdf/ehdot/kotivakuutusehdot.pdf>

If vakuutus Yleiset sopimusehdot (voimassa 1.1.2019 alkaen). Saatavilla osoitteessa: <https://www.if.fi/globalassets/fi/pdf/ehdot/yleiset-sopimusehdot.pdf>

LähiTapiola Kotitalouden vakuutusehdot, Kotivakuutus – Yleiset sopimusehdot (voimassa 1.1.2019 alkaen). Saatavilla osoitteessa: <http://public.brandgate.fi/lahitapiola/lahitapiola/fi/tiedostot/118283/>

Tilastokeskus (Suomen virallinen tilasto): Rahoitus ja vakuutus 2019, Vakuutustoiminta 2018: Vakuutusyhtiöiden voitot laskivat vuonna 2018. Saatavilla osoitteessa: http://www.tilastokeskus.fi/til/vato/2018/vato_2018_2019-10-31_fi.pdf

LYHENTEET

FINE = Vakuutus- ja rahoitusneuvonta

KKO = korkein oikeus

KRIL = kuluttajariitalautakunta

KVL = kuluttajavalituslautakunta

KouHO = Kouvolan hovioikeus

RHO = Rovaniemen hovioikeus

RL = rikoslaki (19.12.1889/39)

VakSopL = vakuutussopimuslaki (28.6.1994/543)

VKL = vakuutuslautakunta

OIKEUSTAPAUKSET

Hovioikeus:

KouHO:2013:1

RHO:2015:4

Korkein oikeus:

KKO 1995:101

KKO 1997:51

KKO 1997:103

KKO 2001:52

KKO 2002:56

Kuluttajariitalautakunta:

KRIL 02/38/3322

KRIL 00/38/1819

KVL 93/38/1449

KVL 93/38/1996

Vakuutuslautakunta:

VKL 161/98 (1998)

VKL 17/01 (2001)

VKL 146/96

VKL 261/96

VKL 312/99 (1999)

VKL 307/01 (2001)

VKL 352/01 (2001)

VKL 773/04 (2005)

VKL 193/05 (2005)

VKL 792/04 (2005)

VKL 182/10 (2010)

VKL 147/13 (2013)

VKL 297/13 (2013)
VKL 32/13 (2013)
VKL 405/12 (2013)
VKL 439/12 (2013)
VKL 504/12 (2013)
VKL 581/12 (2013)
VKL 103/14 (2014)
VKL 163/15 (2015)
VKL 397/15 (2015)
VKL 778/14 (2015)
VKL 446/15 (2016)
VKL 529/15 (2016)
FINE-003098 (2017)
FINE-010795 (2018)
FINE-005690 (2018)
FINE-009519 (2018)

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen kuvaus

Vahinkovakuutusyhtiöiden saamat vakuutusmaksutulot vuonna 2018 olivat yhteensä 3,3 miljardia euroa, josta vakuutuskorvauksia maksettiin 2,5 miljardia euroa.¹ Finanssialan teettämän tutkimuksen mukaan vakuutusyhtiöiden korvaushalukkuuteen suhtaudutaan kuitenkin edelleen skeptisesti – peräti 72 prosenttia tutkimukseen osallistuneista vastaajista oli sitä mieltä, että vakuutusyhtiöt pyrkivät vakuutusehtoihin vetoamalla vapautumaan korvauksenmaksusta. Näistä tutkimukseen vastanneista edelleen 28 prosenttia ilmoitti hakeneensa kuluneen vuoden aikana vakuutusyhtiöstä korvausta, ja lähes 90 prosenttia heistä kertoi myös saaneensa vahingosta korvauksen. Vain 6 prosenttia korvausta hakeneista kertoi korvaushakemuksen tulleen hylätyksi.² Korvauksenhakijoiden kesken tilanne on lähes päinvastainen suhteessa siihen, minkälaisen vaikutelman vakuutusyhtiöiden korvauspolitiikasta tutkimuksesta saadun aineiston perusteella oli vastaajien kesken yleisesti saatu.

Edelleen tutkimukseen vastanneista vain kolmasosa koki tietävänsä, mitä heidän vakuutuksensa kattavat. Vakuutus- ja rahoitusneuvonta (myöh. FINE) käsitteli vuonna 2018 yli 5 000 vakuutusneuvontaan liittyvää tapausta. Lajikohtaisesti kotivakuutusta koskien yhteydenottoja tuli huomattavasti eniten, ja se onkin vapaaehtoisista vakuutuksista yleisin³. Näistä FINE:en tulleista vakuutusasioita koskevista yhteydenotoista puolestaan 70 prosenttia koski korvausasioita. Vahinkojen korvattavuus, korvauksen määrä sekä korvausmenettely nousivat esille. Lisäksi yhteydenottoja aiheutui myös kiistoista koskien vahingon aiheuttamista taikka suojeleuhjeen laiminlyönnistä aiheutunutta korvauksen alentamista. Myös vakuutusvilppiä koskevia yhteydenottoja oli muutamia.⁴

¹ Tilastokeskus, Rahoitus ja vakuutus 2019.

² Finanssiala ry:n vakuutustutkimus 2018.

³ Finanssiala ry:n vakuutustutkimus 2018, jonka mukaan vastanneista jopa 93 prosentilla oli kotivakuutus.

⁴ FINE:n vuosikertomus 2018, s. 7 ss.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella vakuutusenantajan oikeutta alentaa tai evätä vakuutuskorvaus esinevakuutuksessa. Vaikka vakuutusenantaja tai vakuutettu olisi vakuutus sopimuksen perusteella riidattomasti oikeutettu saamaan korvausta vakuutuksen korvauspiiriin kuuluvasta vahingosta (*vakuutustapahtuma*), vakuutusenantajalle saattaa vakuutusenantajan huolimattoman menettelyn vuoksi tulla oikeus rajoittaa maksettavaa korvausta. Korvauksen rajoittaminen tapahtuu joko alentamalla korvausmäärää tai epäämällä se kokonaisuudessaan.

Vakuutus sopimuslaissa (28.6.1994/543, myöh. VakSopL) säädetään edellytyksistä, joiden mukaan vakuutusenantaja on oikeutettu rajoittamaan vakuutuksen korvauspiiriin kuuluvaa vakuutus korvausta. Näistä vakuutusenantajan korvausvastuun rajoituksista säännellään erityisesti lain 4 luvussa. Vakuutus sopimuslaki ei kuitenkaan ole tyhjentävä, ja yksittäisiä osapuolten välisiä sopimuksia koskevia ehtoja löytyy lisäksi kunkin vakuutusyhtiön sopimusehdoista. Nämä sopimusehdot velvoittavat osapuoliaan sopimusoikeuden yleisen *sopimusten sitovuuden periaatteen*⁵ mukaan ja täydentävät vakuutus sopimuslain pakottavaa sääntelyä. Sopimusoikeudellisten periaatteiden lisäksi ratkaisukäytännössä joudutaan toisinaan hakemaan tukea esimerkiksi rikoslaista (19.12.1889/39, myöh. RL) sekä erityisesti kohtuullistamista koskien kuluttajansuojalaista (20.1.1978/38).

1.2 Tutkielman rajaus

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää minkä edellytysten vaaditaan täyttyvän, jotta vakuutusenantajalla on oikeus rajoittaa vakuutuksen korvauspiiriin kuuluvaa vahinkotapahtumaa koskevaa vakuutus korvausta. Tutkielmassa tarkastellaan nimenomaisesti vakuutusenantajan myötävaikutuksen merkitystä vahingon syntymiseen ja sen laajuuteen. Myötävaikutus voi siten olla joko vahinkoon johtavaan tapahtumaketjuun myötävaikutamista tai vahingon tapahtuttua rajoittavien toimenpiteiden laiminlyömisinä ilmenevää⁶. Rajauksen myötä ennen sopimussuhdetta koskeva tiedonantovelvollisuuden laiminlyöminen sekä sopimussuhteen aikana vaaran lisääntymisestä seuraava

⁵ Sopimusten sitovuudesta ks. Hemmo 2007, s. 49–50.

⁶ Annola ym. 2012, s. 629 ; Ståhlberg – Karhu 2013, s. 454.

vakuutuksenantajan rajoittamisoikeus jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Niin ikään myös vakuutustapahtuman jälkeen annettuihin vilpillisiin tietoihin perustuva vakuutuksenantajan oikeus rajoittaa korvausta on tämän tarkastelun ulkopuolella.

Tutkielman rajausta on lisäksi valittu koskemaan esinevakuutusta. Esinevakuutus sisältää sekä kodin irtaimistovakuutuksen, jossa vakuutettuna on vakuutettujen irtain omaisuus sekä osakkaalle vastuuajakotaulukon mukaan kuuluvat kiinteät sisusteet, että myös rakennuksen vakuutuksen, jonka tarkoituksena on vakuuttaa vakuutus kirjassa mainittu rakennus itsensä sisältäen esimerkiksi rakennuksen LVISA-tekniikan.⁷ Arkikielisemmästä kotivakuutuksen termistä esinevakuutus eroaa siten, että kotivakuutuksessa on usein kyse yhdistelmävakuutuksesta eli vakuutuspaketista, johon esinevakuutuksen lisäksi sisältyy myös vastuuvakuutus vahingonkorvausvastuun varalta sekä oikeusturvavakuutus.⁸

Tutkielman rajausta on valittu pyrkien pitämään tutkittava aihepiiri suhteellisen kapeana, jotta syvemmälle analysoinnille jää tutkimuksessa tilaa. Pyrkimyksenä on muodostaa systemaattinen kokonaisuus keskittämällä tarkastelu ainoastaan tiettyyn vakuutuslajiin ja sitä koskevaan oikeuskäytäntöön. Siten oikeustapausten analoginen soveltaminen ja yleiskuvan luominen tutkimuksessa käsiteltävän kysymyksenasettelun välillä on mielekkäämpää muodostaa.

1.3 Tutkimuskysymys

Tutkielman tutkimuskysymys muodostuu seuraavasti: Millä edellytyksin vakuutuksenantajalla on oikeus alentaa tai evätä vakuutuskorvaus esinevakuutuksessa. Lisäkysymyksenä tutkimuksessa tarkastellaan myös sitä, milloin kyseeseen tulee korvauksen alentaminen ja milloin puolestaan korvauksen täysimääräinen epääminen olisi perusteltua. Edelleen tilanteissa, joissa kyseeseen tulee korvauksen alentaminen sen epäämisen sijaan, on olennaista tarkastella tehdyn vähennyksen suuruutta.

⁷ Hoppu – Hemmo 2006, s. 421, Rantala – Pentikäinen 2009, s. 435.

⁸ Norio-Timonen 2018, s. 9.

Tutkimuskysymys on kiinnostava muun ohella siksi, että vakuutuksenantajan päävelvoitteen voidaan vakuutussopimussuhteessa nähdä olevan nimenomaan vakuutussopimuksen mukaisen korvauksen maksaminen vakuutuksenottajalle vakuutuksen piiriin kuuluvan vahingon sattuessa.⁹ Korvauksen alentaminen tai epääminen rajoittaa tätä keskeistä velvoitetta ja on siten olennainen asia tarkastella sekä vakuutuksenottajan että vakuutuksenantajan oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta. Samalla korvauksen rajoittaminen on poikkeus yleiseen vahingonkorvausoikeudelliseen *täyden korvauksen periaatteeseen*¹⁰, jonka mukaan vahinko on korvattava kokonaisuudessaan.

Tutkielman aihe voidaan nähdä kiinnostavana erityisesti vakuutuksenottajan näkökulmasta sen tarjotessa ennakolta tietoa siitä, minkälainen moitittava menettely luo vakuutuksenantajalle oikeuden rajoittaa vakuutuskorvausta. Myös vakuutuksenantajan kannalta tutkimuskysymys on kiinnostava – etenkin oikeuskäytännöstä ilmenevä rajanveto korvauksen alentamisen ja sen täydellisen epäämisen välillä on merkityksenkäs kun vakuutuksenantaja soveltamiskäytännössään joutuu arvioimaan sitä, missä laajuudessa korvausta on oikeus rajoittaa vakuutuksenantajan tai muun vakuutetun menettelyn vuoksi.

1.4 Metodi ja lähteet

Tutkielmassa hyödynnetty tutkimusmenetelmä eli metodi on lainopillinen. Lainoppi – eli oikeusdogmatiikka on menetelmä joka tutkii voimassaolevaa oikeutta. Tämä tapahtuu oikeusnormien sisältöä tutkimalla ja systematisoimalla. Oikeusnormeja tulkitsemalla voidaan puolestaan tehdä sekä normi- että tulkintakannanottoja.¹¹ Tässä tutkielmassa erityisesti tulkintakannanotoilla pyritään selvittämään tutkimuskysymystä koskevan olennaisen sääntelyn merkityssisältöä tutkimalla sekä tätä koskevia lain esitöitä että ratkaisukäytäntöä. Aarnion mukaan tällaiset oikeusnormien tulkinnasta johdetut tulkintakannanotot ovatkin niin ikään lainopin tuloksia.¹²

⁹ HE 114/1993 vp, s. 6.

¹⁰ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 397.

¹¹ Hirvonen 2011, s. 22.

¹² Aarnio 1989, s. 53.

Lainopillisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan ole kyse ainoastaan lain säännösten tulkinnan tai käytännön ratkaisujen tekemisen mekaanisesta johtamisesta vaan enemmänkin punninnasta.¹³ Näkökulma korostuu etenkin silloin, kun tarkasteltavat säännökset ovat joustavia¹⁴ ja tulkinnanvaraisia.¹⁵ Tästä seuraa, että kutakin oikeustapausta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota sen tapauskohtaisiin yksilöllisiin piirteisiin sekä lainsäädäntöön sisältyvien joustavien normien tulkintaan aina kunkin tapauksen tosiseikaston valossa. Kaavamaisia tulkintoja tulisikin välttää tapauksissa, joissa relevantit tosiseikat poikkeavat olennaisilta osin toisistaan.

Tutkielmassa hyödynnettävä lainopillinen metodi toteutuu tutkimalla sekä voimassaolevaa vakuutusopimuslakia ja sen säännöksiä, kuin myös tarkastelemalla näitä koskevia lainvalmisteluaineistoja. Näin pyritään luomaan viitekehys sille, minkälaisia rajoituksia ja edellytyksiä säännökset muodollisesti asettavat vakuutuskorvauksen rajoittamiselle. Lisäksi oikeuskirjallisuuden avulla pyritään muodostamaan tulkintakannanottoja säännösten sisällöstä ja merkityksestä erityisesti esinevakuutuksen näkökulmasta. Vaihtoehtoisten riidanratkaisuelinten – erityisesti vakuutuslautakunnan (myöh. VKL) mutta myös kuluttajariitalautakunnan (myöh. KRIL) antamat ratkaisusuositukset ovat keskeisessä asemassa arvioidessa näiden tutkimuskysymyksessä tarkoitettujen edellytysten täyttymistä ja ratkaisukäytännöstä ilmenevää tulkintalinjaa.

Tutkielmassa käsitellään myös lyhyesti korkeimman oikeuden (myöh. KKO) antamia ennakkoratkaisuja, mutta relevantin oikeuskäytännön vähäisyyden vuoksi tämä tarkastelu jää vähemmälle huomiolle. Lisäksi tarkastellaan joitakin alempien tuomioistuinten ratkaisuja, vaikka näillä ei varsinaista ennakkoratkaisufunktiota Suomen oikeusjärjestyksessä olekaan. Ratkaisuista voidaan kuitenkin pyrkiä havaitsemaan yhtäläisyyksiä tulkintakäytännöissä sekä löytää kiinnostavia argumentteja tuomioistuinten perusteluista. Ratkaisukäytännön tarkastelun tarkoituksena kokonaisuudessaan on etenkin arvioida sitä, miten oikeuskäytännössä määrittyy raja korvauksen alentamisen sekä sen täydellisen epäämisen välille.

¹³ Ks. Aarnio 2006, s. 237.

¹⁴ Määttä – Paso 2019, s. 26–27.

¹⁵ Määttä – Paso 2019, s. 77.

Edelleen esinevakuutuksessa on kyse sopimukseen perustuvasta vapaaehtoisesta vakuutuksesta, jonka perustana on sekä vakuutuslainsäädännön pakottava sääntely että sopijapuolten välinen sopimus. Siten kutakin tutkielmassa käsiteltävänä olevaa tapausta tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon myös vakuutusenantajan ja vakuutuksenottajan välinen nimenomainen vakuutuslainsäädännön pakottava sääntely sekä siihen sisältyvät ehdot. Siten tässä tutkielmassa tarkastellaan myös muutamien Suomessa toimivien vakuutusyhtiöiden sopimusehtoja. Näin pyritään havainnoimaan sekä eroja että yhtäläisyyksiä eri yhtiöiden soveltamien tutkielman kannalta olennaisten ehtokohtien välillä, mutta myös tuomaan konkreettisia esimerkkejä yhtiöiden käyttämistä sopimusehdoista.

1.5 Tutkielman rakenne

Tässä johdantokappaleessa on esitelty lyhyesti tutkielman aihe tutkimuskysymyksineen sekä kuvattu tutkielmassa käytettävää metodologiaa. Tämän jälkeen tarkastellaan yleisesti vakuutuslainsäädännön lähtökohdista sekä vakuutusenantajan että vakuutetun velvollisuuksia tarkoituksena johdatella lukija lyhyesti aihepiiriin. Lisäksi tässä yhteydessä käydään läpi pääpiirteittäin vakuutuslainsäädännön sisältöä koskeva sääntely. Osapuolten laista ilmenevien velvollisuuksien yleisemmän kuvauksen jälkeen on siten mielekkäämpää siirtyä tarkastelemaan tarkemmin tutkimuskysymystä eli vakuutusenantajan tässä esitetyistä velvollisuuksista poikkeamisen edellytyksiä ja niistä johtuvia seuraamuksia.

Tutkielman varsinaista tutkimuskysymystä käsittelevät pääkappaleet 3–5 koostuvat erilaisista vakuutuslainsäädännön määrittelyistä menettelyistä, joiden seurauksena vakuutusenantaja on oikeutettu rajoittamaan vakuutuskorvausta. Näiden menettelyiden tarkastelu tapahtuu yksitellen tutkimalla kunkin säännöksen sisältöä mukailleen vakuutuslainsäädännön muodostamaa esitysjärjestystä. Kussakin kappaleessa kuvataan rajoittamisperusteen merkitystä erityisesti esinevakuutuksen kannalta ja tarkastellaan sitä, oikeuttaako vakuutetun laiminlyönti seuraamuksiltaan korvauksen alentamiseen vai sen täysimääräiseen epäämiseen. Mikäli menettely on omiaan johtamaan ainoastaan korvauksen määrälliseen rajoittamiseen, tarkastellaan tässä myös vähennyksen suuruutta määrittäviä tekijöitä. Kussakin pääluvussa tarkastellaan myös ratkaisukäytäntöä erityisesti

vakuutuslautakunnan antamien ratkaisusuositusten kautta, sekä pyritään nostamaan esille ratkaisusta ilmeneviä kunkin rajoitusedellytyksen kannalta olennaisia seikkoja. Tutkielman viimeisessä kappaleessa kootaan vielä tutkielmassa ilmi käyneet seikat yhteen ja pohditaan kokoavasti tutkimustuloksia sekä muita tehtyjä havaintoja.

2 VAKUUTUSSOPIMUKSISTA

2.1 Vakuutusopimuslain lähtökohdat

2.1.1 Soveltamisala ja keskeiset käsitteet

Tärkein vakuutusopimuksia sääntelevä laki on vakuutusopimuslaki. Vakuutusopimuslain 1 §:ssä määritellään ensimmäisenä lain soveltamisala. Sen mukaan lakia sovelletaan muuhun vakuutukseen kuin lakisääteiseen vakuutukseen. Lakisääteisillä vakuutuksilla tarkoitetaan esimerkiksi lakisääteistä liikennevakuutusta tai työntekijän eduksi otettavaa tapaturmavakuutusta. Vapaaehtoisia vakuutuksia ovat esimerkiksi kotivakuutukset ja vapaa-ajan tapaturmavakuutukset. Lisäksi vakuutukset voidaan jakaa henkilövakuutuksiin ja vahinkovakuutuksiin. VakSopL 2 §:n mukaan vahinkovakuutuksella tarkoitetaan ”–*vakuutusta, joka otetaan esinevahingon, vahingonkorvausvelvollisuuden tai muun varallisuusvahingon aiheuttaman menetyksen korvaamiseksi*”. Siten sekä tutkielmassa tarkasteltava esinevakuutus että myös kotivakuutuspakettiin usein sisältyvä toiselle aiheutetun vahingonkorvausvastuun varalta otettava vastuuvakuutus on vakuutusopimuslaissa tarkoitettu vahinkovakuutus.

Vakuutusopimuslain 2 §:ssä on lisäksi määritelty myös muita olennaisia termejä, jotka nousevat säädöksessä toistuvasti esiin. Pykälän mukaan *vakuutuksenottajalla* tarkoitetaan tahoja, joka on tehnyt vakuutuksenantajan kanssa vakuutusopimuksen. Vakuutusopimuksen sopijapuolena vakuutuksenottaja on siten se henkilö, kuka päättää sopimuksen tekemisestä, muuttamisesta ja lopettamisesta. *Vakuutuksenantaja* puolestaan on se, joka myöntää vakuutuksen. Vakuutuksen myöntäjänä on aina vakuutusyhtiö, vaikka vakuutusta kauppaisikin vakuutusyhtiön asiamiehen roolissa toimiva vakuutusedustaja.¹⁶ Vakuutuksenantajan termistä synonyymina tutkielmassa käytetään myös termiä vakuutusyhtiö tarkoittaen samaa tahoja.

¹⁶ Norio-Timonen 2018, s. 15–16.

Esinevakuutusta tarkastellessa on syytä kiinnittää huomiota vakuutuksenottajan ja vakuutusenantajan lisäksi myös *vakuutetun* käsitteeseen. Vakuutuslain 2 §:n 5 kohdan mukaan vakuutetulla tarkoitetaan sitä, jonka hyväksi vahinkovakuutus on voimassa. Lain 62 §:n mukaan ”– omaisuutta koskevassa vakuutuksessa vakuutus on voimassa omistajan, omistuksenpidätysehdoin omaisuuden ostaneen, panttioikeuden ja pidätysoikeuden haltijan sekä muutoinkin sen hyväksi, johon omaisuutta koskeva vaaranvastuu kohdistuu.” Vahinkovakuutuksissa vakuutettu on näin lähtökohtaisesti sellainen henkilö, kenellä on taloudellinen intressi vakuutuksen kohteena olevaan omaisuuteen.¹⁷ Tutkimuksessa tarkasteltavassa esinevakuutuksessa on vakuutettuina vakuutuksenottajan lisäksi myös mahdolliset muut hänen kanssaan vakituaisesti samassa taloudessa asuvat henkilöt ja näin myös heidän henkilökohtainen omaisuutensa.¹⁸

Vaikka vakuutuksenottaja ja vakuutettu ovatkin usein sama henkilö, ei juridisesti ole yhdentekevää kumpaa käsitettä kussakin yhteydessä käytetään. Siinä missä vakuutuksenottaja on vakuutuslain mukaisesti sopijapuolena oikeutettu tekemään sopimusta koskevia muutoksia, eivät vakuutetut sopimuksen ulkoisina tahoina ole oikeutettuja määräämään sopimuksesta tai sitä koskevista muutoksista. Tästä johtuu myös se, ettei vakuutettua velvoita suoraan vakuutuslain määräykset, elleivät nämä määräykset ja niiden asettamat velvollisuudet ilmene vakuutetun velvollisuuksina suoraan laista.¹⁹ Tavallises- tihan sopimuksella voidaan luoda velvollisuuksia ainoastaan sopijapuolille ja ainoastaan heidän välillä, ei siten lähtökohtaisesti kolmansille osapuolelle.²⁰

2.1.2 Lain pakottavuus

Vakuutuslain säännökset ovat osa pakottavaa oikeutta. Pakottavilla säännöksillä pyritään suojaamaan vakuutuksenottajaa vakuutusenantajaan nähden heikompana osapuolena.²¹ VakSopL 3 §:n mukaan ”(s)opimusehto, joka poikkeaa tämän lain

¹⁷ Norio-Timonen 2018, s. 17.

¹⁸ Rantala – Pentikäinen 2009, s. 438.

¹⁹ Norio-Timonen 2018, s. 17.

²⁰ Näin: Telanranta 1990, s. 15–16.

²¹ Norio-Timonen 2018, s. 19

säännöksistä muun vakuutetun tai vakuutuskorvaukseen oikeutetun kuin vakuutuksenottajan vahingoksi, on mitätön.” Lisäksi pykälän 2 momentissa jatketaan, että *”(s)opimusehto, joka poikkeaa tämän lain säännöksistä vakuutuksenottajan vahingoksi, on mitätön kuluttajaa kohtaan – ”.* Näin säännöksessä on huomioitu lain pakottavuus suhteessa sekä kuluttajan asemassa olevaan vakuutuksenottajaan sekä myös muuhun vakuutettuun. Säännös koskee kaikkia vakuutuslainsäätöä koskevia säännöksiä niiden muodosta ja ilmaisutavasta riippumatta. Mitättömyydellä tarkoitetaan kyseisen lainvastaisen ehdon pätemättömyyttä, jolloin ehtokohta jää vailla vaikutusta. Näin myöskään vakuutuksenottajan nimenomainen suostumus kyseisen ehdon soveltamiseen ei tee ehdosta pätevää.²²

Säännösten pakottavuus merkitsee sitä, että vakuutuksenantajan oikeudet on laissa säännelty tyhjentävästi. Pakottavuudesta seuraa myös se, ettei vakuutuksenottajalle voida asettaa muita velvollisuuksia kuin mitä laissa on nimenomaisesti määritelty.²³ Näin on perusteltua säätää lain tasoisesti myös siitä syystä, että hyvin harvoin vakuutuksenottaja ja vakuutuksenantaja todellisuudessa neuvottelevat sopimuksen sisällöstä, jolloin vakuutuksenottajalle jää tilanteessa tosiasiallisesti ainoastaan mahdollisuus joko hyväksyä sopimus sellaisenaan tai vaihtoehtoisesti jäädä täysin ilman vakuutusta.²⁴ Lähes poikkeuksetta yksityishenkilön ottamassa esinevakuutuksessa vakuutuksenottajana sekä vakuutetuna onkin kuluttaja, jolloin myös kuluttajansuojaa koskeva sääntely voi tapauskohtaisesti tulla sovellettavaksi. Tärkeimmät kuluttajansuojaa määrittävät säännökset sisältyvät kuluttajansuojalakiin.

2.1.3 Vakuutuksenantajan ja vakuutetun velvollisuuksista

Vakuutuksenottajan päävelvollisuus on vakuutusmaksun maksaminen. Tämän lisäksi vakuutuslainsäätössä on määritelty muita vakuutuksenottajan velvollisuuksia, joita kutsutaan vakuutuksenottajan sivuvelvoitteiksi. Näihin sivuvelvollisuuksiin kuuluu muun muassa tiedonantovelvollisuus sekä velvollisuus ilmoittaa vakuutuksenantajalle

²² HE 114/1993 vp, s. 24.

²³ Norio-Timonen 2018, s. 25.

²⁴ Ehdotus 3/1988, s. 52.

mahdollisesta vaaran lisääntymisestä. Esinevakuutuksen kohdalla tulee myös huomiota vaksi tutkielman kannalta eräs hyvin keskeinen velvollisuus – velvollisuus noudattaa vakuutusehdoissa mainittuja suojeluohjeita sekä velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin vahingon estämiseksi ja rajoittamiseksi.²⁵ Nämä toimimis- ja toimimattajättämisvelvollisuudet sekä niiden laiminlyönti ovat erityisen merkityksekkäitä kun tarkastellaan vakuutusenantajan oikeutta rajoittaa vakuutuskorvausta.²⁶ Vakuutetulle asetettujen sivuvelvoitteiden tarkoitus onkin ehkäistä vakuutustapahtumia ja rajoittaa niiden laajuutta.²⁷ Vakuutustoiminnan peruslähdekohdan mukaan vakuutuksen voimassaolon ei tulisi vaikuttaa vakuutetun käyttäytymiseen vakuutustapahtuman todennäköisyyttä lisäävällä tavalla. Siten on lain tasoisesti myös perusteltua säännellä siitä, miten vakuutetun tulisi nimenomaisesti toimia välttääkseen vahinkotapahtuman.²⁸ Sivuelvoitteiden sisältyminen sopimusehtoihin ja lakiin edistää näin vakuutuksenottajan toiminnan ennakoitavuutta.²⁹

Puolestaan vakuutusyhtiön – eli vakuutuksenantajan velvollisuuksiin kuuluu sovitun vakuutusmäärän tai -korvauksen maksaminen.³⁰ Tämä velvollisuus perustuu vakuutuksenantajan sopimuksella tehtyyn sitoumukseen korvata tietyt vakuutuksen korvauspiiriin kuuluvat vahingot.³¹ Vahinkovakuutuksessa korvausmäärä riippuu vahingon suuruudesta. Täyden korvauksen periaatteen mukaan koko vahinko tulisi korvata.³² Vakuutettu tulisi siten saattaa siihen taloudelliseen asemaan, jossa hän ilman vahingon sattumista olisi ollut.

Täyden korvauksen periaatteen lisäksi sovelletaan myös rikastumiskiellon periaatetta, jonka mukaan vakuutettu ei saisi kuitenkaan hyötyä vakuutustapahtumasta, eli hänen ei tulisi päästä korvauksen avulla parempaan taloudelliseen asemaan mitä hän ennen vakuutustapahtuman sattumista oli ollut.³³ Tämä periaate huomioiden vakuutusyhtiön suorittama korvausta alentavana seikkana voidaan ottaa huomioon vakuutetulle

²⁵ HE 114/1993 vp, s. 5.

²⁶ Norio-Timonen 2003, s. 23.

²⁷ Häyhä 1996, s. 295.

²⁸ Hemmo 2018, s. 106.

²⁹ Häyhä 1996, s. 289.

³⁰ HE 114/1993 vp, s. 6.

³¹ Hemmo 2018, s. 103.

³² Norio-Timonen 2010, s. 209.

³³ Hoppu – Hoppu 2016, s. 312.

vakuutustapahtumasta aiheutunut mahdollinen muu hyöty tai säästöt. Rikastumiskiellon voidaan laskennallisesti nähdä olevan täyden korvauksen periaatteen suhteen sekä yläraja että alaraja, sillä siinä missä sen alittaminen ei täyttäisi täyden korvauksen periaatteen vaatimusta, johtaisi puolestaan sen ylittäminen vahingonkärsijän vahingosta hyötymiseen.³⁴ Näin sekä täyden korvauksen periaate että rikastumiskiellon periaate ovat erityisen keskeisessä asemassa, kun arvioidaan vakuutustapahtumasta seuraavaa vakuutuskorvauksen määrää.

Vakuutuksenantajan päävelvollisuuden lisäksi voidaan vielä nostaa esiin muutama vakuutuksenantajapuolelle kuuluva sivuvelvoite. Vakuutuksenantajan sivuvelvollisuuksiin kuuluu muun muassa tiedonantovelvollisuus ennen vakuutus sopimuksen tekemistä sekä velvollisuus antaa vakuutetulle tieto käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista, eli miten annettuun päätökseen voi hakea muutosta.³⁵ Nämä eivät kuitenkaan valittu rajaus huomioiden ole tämän tutkielman kannalta keskeisiä velvollisuuksia.

2.2 Samastaminen

2.2.1 Samastamisen sisältö ja merkitys

Samastamisella eli identifikaatiolla tarkoitetaan vakuutus oikeudessa muun kuin vakuutetun toiminnan tai laiminlyönnin rinnastamista vakuutetun toimintaan.³⁶ Lähtökohtana vakuutus sopimuslain vakuutuksenottajan- ja vakuutuksenantajan velvollisuuksia sekä eräitä vakuutuksenantajan vastuun rajoituksia sääntelevää 4 lukua koskien on se, että siinä esitettyjä seuraamuksia voidaan kohdentaa vain siihen henkilöön, joka on tilanteessa menetellyt motittavasti.³⁷ Kuitenkin, mitä jatkossa tullaan vakuutetun menettelystä vakuutustapahtuman aiheuttamista-, suoje luohjeen laiminlyöntiä- sekä pelastamisvelvollisuuden laiminlyöntiä koskien toteamaan, voidaan vakuutus sopimuslain samastamissäännöstä koskevan 33 §:n mukaan soveltaa myös henkilöön ”– 2) joka omistaa vakuutetun

³⁴ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 397–398.

³⁵ Hemmo 2018, s. 104–105.

³⁶ Norio-Timonen 2018, s. 222.

³⁷ HE 114/1993 vp, s. 65.

omaisuuden yhdessä vakuutetun kanssa ja käyttää sitä yhdessä hänen kanssaan; tai 3) joka asuu vakuutetun kanssa yhteisessä taloudessa ja käyttää vakuutettua omaisuutta yhdessä hänen kanssaan.” Pykälän ensimmäinen momentti on erityissäännös koskien yksinomaan ajoneuvovakuutuksia, jonka vuoksi sitä ei tässä esityksessä valitun rajauksen vuoksi oteta tarkasteluun. Samastamisessa kolmannen henkilön teko tai laiminlyönti saa aikaan vastaavat seuraamukset kun vakuutetun vastaava teko tai laiminlyönti.³⁸ Ratkaisevaa tällöin on samastettavan henkilön toiminnan ja vahingon syntyamisen välinen syy-yhteys sekä henkilön tuottamuksen aste.³⁹ Samastaminen voi pykälän otsikoinnin mukaisesti tulla kyseeseen ainoastaan vahinkovakuutuksissa.⁴⁰

Vanha vakuutusopimuslaki (12.5.1933/132) joka sittemmin kumottiin nykyisellä lainsäädännöllä ei sisältänyt nimenomaista säännöstä koskien samastamista.⁴¹ Samastamista koskevan pykälän nimenomainen kirjaus uudistettuun lainsäädäntöön nähtiin tarpeellisena erityisesti sen vuoksi, että tämän myötä saatiin tarkoin rajattua sen käytön edellytykset. Aiemmin vakuutusehdoissa oli mahdollista kohtuuttoman laajalti soveltaa samastettavien henkilöiden piiriä. Uudistuksen myötä lainsäädäntö onkin tarkentunut sekä samastettavien henkilöiden että myös sovellettavien tilanteiden osalta.⁴²

Samastamista vahinkovakuutuksissa koskevan voimassa olevan vakuutusopimuslain 33 §:n 2 momentin edellytysten täyttyminen edellyttää vakuutetun ja samastettavan henkilön *omistusoikeuden yhteisyyttä* sekä myös omaisuuden *yhteistä käyttöä*. Jos jompikumpi näistä edellytyksistä jää täyttymättä, samastamista ei voida soveltaa.⁴³ Yhtenäisen käytön ei kuitenkaan edellytetä olevan samanaikaista. Pykälän 3 momentin täyttymisedellytyksistä vastaavasti todetaan, että samastamista voidaan soveltaa myös henkilöön, joka asuu vakuutetun kanssa yhteisessä taloudessa sekä käyttää vakuutettua omaisuutta yhdessä vakuutetun kanssa. Muodollisilla perhesuhteilla ei tapauksessa ole merkitystä, vaan on kyse tosiasiallisesta pysyväisluonteisesta samassa taloudessa asumisesta. Yhteiskäytössä on

³⁸ Hoppu – Hemmo 2006, s. 201.

³⁹ Norio-Timonen 2018, s. 233.

⁴⁰ Norio-Timonen 2003, s. 404.

⁴¹ Samastaminen tuli kuitenkin välillisesti esiin palovakuutuksen yhteydessä lain 85 §:ssä, jossa todettiin tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheutettua vahinkotapahtumaa koskevien silloisen lain 18 §:n ja 19 §:n koskevan myös vakuutetun puolisoa, paitsi mikäli puoliset asuvat välien rikkoutumisen vuoksi erillään.

⁴² HE 114/1993 vp, s. 16.

⁴³ Hoppu – Hemmo 2006, s. 202.

kyse menettelystä, joka on tavanomaista kyseisessä tilanteessa ja yhteisessä taloudessa. Siten esimerkiksi omaisuuden käyttö luvatta ei olisi peruste tässä pykälässä tarkoitettulle samastamiselle yhteiskäytön muotona.⁴⁴ Myös 3 momenttia koskien edellytetään siten molempien kriteerien – *yhdessä asumisen* sekä omaisuuden *yhteiskäytön* täyttyvän, jotta samastamista voidaan soveltaa.

Samastamisen ollessa poikkeus yleiseen periaatteeseen, jonka mukaan sopimus on merkityksellinen vain sen osapuolten välisissä suhteissa, tulisi samastamissäännöstä tulkita suppeasti. Näin samastaminen voisi tulla kyseeseen ainoastaan silloin kun siitä on laissa erikseen säädetty, eikä näitä säännöksiä voitaisi tulkita laaventavasti vakuutusenantajan eduksi.⁴⁵ Suppea tulkintatapa onkin sopimusoikeudessa yleisesti tavattu yhdistää sopimusmääräyksiin, jotka ovat poikkeuksellisia joko yleisiin sopimusehtoihin tai tahdonvaltaiseen lainsäädäntöön nähden. Suppea tulkintatapa vaikuttaa siten, ettei tällaista sopimusmääräystä voida tulkinnalla laajentaa.⁴⁶

2.2.2 Arvioinnista

Samastamista arvioitaessa ratkaisevaa olisi edellä todetun mukaisesti sekä toiminnan ja vahingon välinen syy-yhteys että samastettavan henkilön tuottamuksen aste. Samastettavan henkilön menettelyn vaikutusta korvauksen rajoittamiseen arvioitaisiin siten, kuin arvioitaisiin myös vakuutetun itsensä menettelyä tällaisen rajoituksen perustana. Siten kyseeseen tulee vakuutuslainsäädännön 34 §:n mukaiset arviointikriteerit koskien korvauksen alentamista tai epäämistä ja siinä erityisesti huomioon otettavia seikkoja. Pykälän ensimmäinen momentti liittyy olennaisesti sekä tässä käsiteltävään samastamiseen että myös tutkielmassa muutoin tarkasteltavien korvauksen rajoittamisperusteiden laiminlyönnistä johtuvien seurausten arviointiin. Pykälän sisältö on seuraava:

34 § (14.5.2010/426)

⁴⁴ Norio-Timonen 2018, s. 229.

⁴⁵ KKO 2002:89 ratkaisun perustelut.

⁴⁶ Ks. Hemmo 2007, s. 653–656.

Korvauksen alentaminen tai epääminen vahinkovakuutuksessa

Harkittaessa, onko korvausta vahinkovakuutuksessa tässä luvussa säädetyllä perusteella alennettava tai evättävä, tulee ottaa huomioon, mikä merkitys seikalla, jota vakuutuksenottajan tai vakuutetun antama väärä tai puutteellinen tieto koskee, tai vahingonvaaraa liianneella muuttuneella olosuhteella *taikka vakuutetun tai 33 §:ssä tarkoitettun henkilön toimenpiteellä tai laiminlyönnillä on ollut vahingon syntymiseen*. Lisäksi tulee ottaa huomioon vakuutuksenottajan, vakuutetun tai 33 §:ssä tarkoitettun henkilön tahallisuus tai huolimattomuuden laatu sekä olosuhteet muutoin. (kursiivi lisätty)

Huomionarvoista samastamista koskien on vakuutuslainsäätäjän esitöissä ilmaistu seikka, jonka mukaan korvauksen alentamista tai epäämistä arvioitaessa voitaisiin 34 §:ssä tarkoitettuna muuna olosuhteena *samastamista* koskien ottaa huomioon se, millä tavoin vakuutettu olisi voinut vaikuttaa samastettavan henkilön menettelyyn.⁴⁷ Oikeuskäytäntö on tätä koskien myöhemmin kuitenkin osoittanut, että kyseisen menettelyn vaikutus voitaisiin vain poikkeuksellisesti ottaa huomioon.⁴⁸

Samastamista koskevassa harkinnassa voitaisiin kuitenkin huomioida korvauksenhakijan taloudellinen asema ja hänen tarpeensa saada korvausta. Tämä tulisi kyseeseen etenkin tapauksissa, joissa korvauksen täydellinen epääminen johtaisi merkittävään vakuutetun taloudelliseen ahdinkoon. Tällöin korvauksen epäämisen sijasta kyseeseen voisi tulla osittainen korvaus.⁴⁹ Tällainen kohtuullistaminen tulisi kuitenkin kyseeseen vain poikkeuksellisesti, sillä vakuutustapahtuman luonteen mukaisesti siitä luonnollisesti johtuu aina myös taloudellisia seuraamuksia.⁵⁰ Mikäli vakuutettu jäisi samastamisen vuoksi ilman vakuutuskorvausta, hän voisi kuitenkin pyrkiä saamaan korvausta häneen samastettavalta henkilöltä yleisesti vahingonkorvauslain perusteella, mikäli teko olisi tehty tuotantamuksella. Vahingon aiheuttajalla voi lisäksi olla vastuuvakuutus, jonka perusteella hänen toiselle aiheuttamat vahinkonsa voisivat tulla korvatuksi – lopulta siis vakuutuksen kautta.⁵¹

⁴⁷ HE 114/1993 vp, s. 48–49.

⁴⁸ Ks. KKO 2001:52 ratkaisun perustelut.

⁴⁹ HE 114/1993 vp, s. 48–49.

⁵⁰ Ehdotus 3/1988, s. 213.

⁵¹ Norio-Timonen 2003, s. 434.

3 VAKUUTUSTAPAHTUMAN AIHEUTTAMINEN

3.1 Vakuutustapahtuman aiheuttaminen vahinkovakuutuksessa

3.1.1 Vakuutustapahtuman aiheuttamisen määritelmä ja tarkoitus

Vakuutuslain 30 §:ssä säädetään vakuutustapahtuman aiheuttamisesta vahinkovakuutuksessa. Pykälän 1 momentin mukaan ”(v)akuutuksenantaja on vastuusta vapaa vakuutettua kohtaan, joka on tahallisesti aiheuttanut vahinkotapahtuman.” Säännös ei siten ainoastaan koske vakuutuksenottajaa, vaan myös muuta vakuutettua jonka hyväksi vakuutus on voimassa edellyttäen, että tämä henkilö on itse aiheuttanut vahinkotapahtuman. Lisäksi vakuutusyhtiön vastuusta vapautuminen edellyttää, että teko on tehty tahallisesti. Edelleen pykälän 2 momentissa jatketaan: ”Jos vakuutettu on aiheuttanut vakuutustapahtuman törkeästä huolimattomuudesta, voidaan hänelle tulevaa korvausta alentaa tai se evätä.” Näin ollen myös vakuutustapahtuman aiheuttaminen törkeällä huolimattomuudella voisi olla peruste alentaa vakuutuskorvausta tai evätä se. Sekä vakuutustapahtuman tahallinen aiheuttaminen että sen aiheuttaminen törkeällä tuottamuksella on näin suoraan laista ilmenevä korvauksen rajoittamisperuste.

Vakuutuslain 30 §:n 3 momentti puolestaan koskee vakuutusehtoihin otettavia määräyksiä vakuutetun alkoholin tai huumausaineiden käytöstä ja niiden vaikutuksesta vakuutuskorvaukseen. Sen mukaan ”(v)ahinkovakuutuksen vakuutusehdoissa voidaan lisäksi määrätä, että vakuutetulle tulevaa korvausta voidaan alentaa tai se voidaan evätä, jos hänen alkoholin tai huumausaineiden käyttönsä on vaikuttanut vakuutustapahtumaan. –” Edellytyksenä VakSopL 30 §:n 3 momenttiin vedotessa korvausta rajoittavana tekijänä on alkoholin tai huumausaineiden käyttöä koskevan ehdon nimenomainen kirjaus vakuutusehtoihin. Mikäli tällaista nimenomaista ehtokirjausta ei vakuutusyhtiön käyttämiin vakuutusehtoihin sisälly, ei alkoholin tai huumausaineiden vaikutukseen tässä yhteydessä voida korvausta alentavana seikkana vedota. Vahinkotapahtuman aiheuttamista koskevan pykälän 4 momentti koskee vastuuvakuutusta, eikä sitä siten oteta tässä esinevakuutusta koskevassa esityksessä tarkasteluun.

Oikeuskirjallisuudessa vahingon on määritelty olevan ulkoisen seikan aiheuttama odottamaton tapahtuma, jota on lisäksi pidettävä vahingonkärsijän kannalta epäedullisena.⁵² Vakuutustapahtumaksi puolestaan ymmärretään sellaisen vahingon tapahtuminen, jota varten vakuutus on otettu.⁵³ Vakuutuksen suhteen keskeistä on, että vahinkotapahtuman sattumisen tai ainakin sen sattumisajankohdan tulisi olla ennakoimaton ja vakuutuksenottajapuolesta⁵⁴ riippumaton.⁵⁵ Näin vahinkotapahtuman aiheuttamista koskeva sääntely sekä sen laiminlyömisen seurauksena aiheutuva korvauksen rajoittaminen on perusteltua, kun otetaan huomioon vakuutustapahtuman aiheuttamisen olevan lähtökohtaisesti risti-riidassa jo vahingon määritelmän suhteen. Mikäli vahinkotapahtuma on tahallisesti aiheutettu, ei se luonnollisestikaan ole odottamaton eikä sen enempää myöskään vakuutuksenottajapuolesta riippumaton. Lisäksi olisi koko vakuutustoiminnan kannalta kestävämpiä, mikäli korvausta tulisi maksaa täysimääräisesti myös vakuutuksenottajapuolen näin aiheutetuista vahingoista.

3.1.2 Tahallisuus

Vakuutuslain 30 §:n 1 momentin mukaan vakuutuksenantaja olisi vastuusta vapaa, mikäli vahinkotapahtuma olisi aiheutettu tahallisesti vakuutetun toimesta. Tahallisuutta ei ole itsenäisesti määritelty vahingonkorvausoikeudessa tai sen esitöissä, vaan oikeuskirjallisuudessa on ollut tapana viitata rikosoikeudellisen tahallisuuden ja törkeän tuottamuksen rajanvetoon.⁵⁶ Rikoslain 3 luvun 6 §:ssä tahallisuus on määritelty seuraavasti:

”Tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin

⁵² Ståhlberg – Karhu 2013, s. 9–10.

⁵³ Hoppu – Hoppu 2016, s. 310.

⁵⁴ Vakuutuksenottajapuolella tarkoitetaan sekä vakuutuksenottajaa, muuta vakuutettua kuin myös sellaista henkilöä, joka samastamissäännön perusteella on vakuutuksenottajaan samastettavissa.

⁵⁵ Norio-Timonen 2018, s. 176–177.

⁵⁶ Hahto 2008, s. 101.

todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä.”

Tahallisuus rikosoikeudellisesti käsittää sekä tarkoitustahallisuuden, jossa tekijä suoraan pyrkii aiheuttamaan kielletyn seurauksen, että varmuustahallisuuden, jossa tekijän voidaan katsoa ymmärtävän tekonsa varmuudella johtavan tiettyyn seuraamukseen. Todennäköisyystahallisuudesta puolestaan on kyse kun teon seurauksien voidaan nähdä toteutuvan todennäköisyydellä. Tällöin arvioitavaksi tulisi tahallisuudeksi edellytetyn todennäköisyyden aste.⁵⁷

Vakuutuslainsäädännön koskevien esitöiden voidaan nähdä mukailevan tätä rikoslaissa esitettyä tahallisuuden määritelmää. Niiden mukaan tahallisuudesta on ensinnäkin kyse silloin, kun vakuutettu on tarkoittanut saada aikaan vakuutus tapahtuman. Toisekseen, vaikka vakuutettu ei ole tarkoittanut nimenomaisesti aiheuttaa vakuutus tapahtumaa voidaan tekoa silti pitää tahallisenä, mikäli vakuutettu olosuhteet huomioon ottaen on voinut pitää vakuutus tapahtuman aiheutumista hyvin todennäköisenä seurauksena menettelystään. Hyötymistarkoituksella ei ole tapauksessa merkitystä eli sillä, onko vakuutetun tarkoituksena ollut taloudellisesti hyötyä menettelystä.⁵⁸ Todistustaakka siitä, että vakuutettu on toiminut tahallisesti kuuluu sille joka tahallisuuteen vetoaa. Siten todistustaakka on tältä osin, kuin sillä pyritään vapautumaan korvauksenmaksuvelvollisuudesta, vakuutusenantajalla.⁵⁹

3.1.3 Törkeä huolimattomuus

Vakuutuslainsäädännön 30 §:n 2 momentissa todetaan, että ”(j)os vakuutettu on aiheuttanut vakuutus tapahtuman törkeästä huolimattomuudesta, voidaan hänelle tulevaa korvausta alentaa tai se evätä.” Siten tahallisuuden lisäksi myös törkeä tuottamus voi olla perusteena sille, että vakuutusenantaja voi alentaa korvausta tai evätä sen. Tätä vastoin

⁵⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 265 ss.

⁵⁸ HE 114/1993 vp, s. 43.

⁵⁹ Hoppu – Hemmo 2006, s. 184.

voidaan puolestaan todeta, että tällaista huolimattomuutta lievempi tuottamuksen aste ei voisi olla perusteena korvauksen rajoittamiselle. Koska vahinkotapahtuman aiheuttamista koskevassa VakSopL 30 §:ssä ei ole kyse minkään tietyn yksittäisen velvollisuuden täyttämisestä, tätä huolellisempaa menettelyä ei olisi vakuutetun yleiselle käyttäytymiselle perusteltua asettaa.⁶⁰ Velvoiteoikeudellisesti tuottamus merkitsee sellaisen huolellisuuden ja varovaisuuden laiminlyömistä, jota noudattaen vahinko olisi ollut vältettävissä ja jota asianomaiselta on tilanteessa voitu vaatia.⁶¹ Jos vahinko olisi siten ollut kohtuudella vältettävissä valitsemalla toisenlainen menettelytapa, otetun riskin katsotaan näin olevan tuottamuksellista.⁶²

Käsitteenä törkeän huolimattomuuden määritelmä on hyvin lähellä edellä käsiteltyä tahallisuuden määritelmää. Törkeästä huolimattomuudesta voi olla kyse esimerkiksi silloin, kun tahallisuutta ei voida epäilyksistä huolimatta näyttää toteen.⁶³ Törkeän tuottamuksen käsite nousee esiin muun muassa rikosoikeudessa ja sopimusoikeudessa, joskaan se ei sisällöltään ole yhdenmukainen ja sen analogisessa soveltamisessa eri oikeudenalojen välillä tulisikin olla varovainen. Joitakin kokoavia tulkintoja siitä voidaan kuitenkin yhteisesti todeta. Esimerkiksi voidaan todeta, että se mikä rikosoikeudellisesti katsottaisiin törkeäksi tuottamukseksi, tulisi myös vahingonkorvausoikeudellisesti arvioitavaksi törkeänä tuottamuksena.⁶⁴ Vakuutuslain esitöistä koskien vakuutustapahtuman aiheuttamista henkilövakuutuksessa käy ilmi, että törkeästä tuottamuksesta voitaisiin puhua tapauksessa, jossa vakuutettu tietoisesti laiminlyö normaalit varotoimenpiteet ja saa aikaan tilanteen, jossa vahingonvaara on suuri.⁶⁵ On huomioitava, että lauselman on ilmaistu nimenomaan henkilövakuutusta koskien ja nimenomaan sen yhteydessä. Muunlaista määritelmää törkeälle tuottamukselle ei kuitenkaan ole lain esitöissä vahinkovakuutusta koskien annettu, joten sen analoginen soveltaminen vaikuttaa tiettyä varovaisuutta noudattaen perustellulta.

⁶⁰ Norio-Timonen 2018, s. 179.

⁶¹ Hakulinen 1958, s. 312 ss.

⁶² Hahto 2008, s. 82.

⁶³ Hemmo 2003, s. 288.

⁶⁴ Hahto 2008, s. 104.

⁶⁵ HE 114/1993 vp, s. 43.

Korkein oikeus on todennut ratkaisussa KKO 1997:103, että huolimattomuutta vahingonkorvausoikeudellisesti olisi pidettävä törkeänä, kun toiminta on ollut häikäilemätöntä ja välinpitämätöntä seurauksien suhteen. Lisäksi ratkaisun KKO 2002:56 perusteluissa on todettu tuottamuksen asteen yleisesti määräytyvän sen mukaan, kuinka merkittävästi vahingon aiheuttajan toiminta on poikennut vaadittavasta huolellisuudesta. Tuottamuksen aste olisi sitä törkeämpää, mitä odotettavampaa vahingon sattuminen toiminnan seurauksena olisi.

Rovaniemen hovioikeuden ratkaisussa RHO:2015:4 oli kyse siitä, täyttääkö tekijän menettely törkeän huolimattomuuden tunnusmerkistön. Tapauksessa vakuutusyhtiö olisi takautumisoikeuden perusteella oikeutettu vaatimaan P:ltä suorittamansa vakuutuskorvauksen jos P:n menettely olisi tahallista tai törkeän huolimattontaa. P oli asunnossaan klo 16 aikaan sytyttänyt useita alumiinikuorisia lämpökynttilöitä eri paikkoihin vailla palamatonta eristävää alustaa. P oli poistunut asunnolta noin klo 17 ja jättänyt huolimattomuuttaan yhden kynttilän asuntoon palamaan. Tämä oli aiheuttanut tulipalon joka oli kuitenkin hapenpuutteen vuoksi sammunut aiheuttaen ainoastaan nokivaurion. Hovioikeus katsoi P:n menettelyn olevan huolimattontaa, muttei kuitenkaan sellaista seuraamuksista piittaamattomuutta tai välinpitämättömyyttä taikka tietoisista riskinottoa joka katsottaisiin törkeäksi. Siten vakuutusyhtiön valitus hylättiin. P:n menettely osoittaisi siten korkeintaan tavallista huolimattomuutta.

Puolestaan seuraavassa hovioikeuden ratkaisussa katsottiin törkeän huolimattomuuden kriteeristön täyttyvän. Myös tässä tapauksessa oli kyse vakuutuksenantajan takautumisoikeudesta VakSopL 75 §:n nojalla.⁶⁶

Tapauksessa KouHO:2013:1 katsottiin vahingon aiheuttajan H:n toiminnan täyttäneen törkeän huolimattomuuden määritelmän, kun tämä oli yöaikaan päihtyneenä tupakoinut vuoteessaan ja nukahtanut, jonka seurauksena oli aiheutunut tulipalo vakavine vaurioineen. Kouvolan hovioikeus katsoi tekijän ottaneen tietoisesti riskin vahingon sattumisesta ja rikoneen yleistä huolellisuusvelvollisuutta niin vakavalla tavalla, että kyseessä oli törkeä huolimattomuus. Hovioikeus otti perusteluissaan kantaa muun muassa vahingon

⁶⁶ VakSopL 75 §:n mukaan: ”Vakuutetun oikeus vaatia kolmannelta henkilöltä korvausmäärä, jonka vakuutuksenantaja on hänelle suorittanut, siirtyy vakuutuksenantajalle vain, jos kolmas henkilö on aiheuttanut vakuutustapahtuman tahallisesti tai *törkeästi huolimattomuudesta* –”.

sattumisen todennäköisyyteen, päihtymystilaan, teon ajankohtaan, sekä H:n mahdollisuuden toimia huolellisesti ja välttää vahinkotapahtuma varsin yksinkertaisin toimenpitein. Tuomio ratkaistiin äänestämällä.

Raja törkeän tuottamuksen asteelle on siten asetettu varsin korkealle ja kuten aiemmin todettu, on se lähellä tahallisuuden määritelmää. KouHO:2013:1 ratkaisussa törkeän huolimattomuuden määritelmä on edellyttänyt useiden eri huolimattomuutta osoittavien tekijöiden yhteisvaikutusta. Huolimatta siitä, että näissä hovioikeuksissa käsittelyssä olleissa tapauksissa kyseessä on ollut vakuutustapahtuman aiheuttamisen sijaan vakuutusenantajan takautumisoikeus, voidaan ratkaisut kuitenkin nähdä tulkintalinjaa osoittavana kannanottona siinä missä niissä on kyseessä törkeän tuottamuksen täyttymisedellytyksen punninta.⁶⁷

Myös korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1995:101 kyse oli törkeän tuottamuksen tunnusmerkistön arvioimisesta. Ratkaisu on annettu koskien vanhaa vakuutusopimuslakia, mutta siinä missä arviointi kohdistuu törkeän tuottamuksen käsitteeseen, on sillä edelleen tätä koskien ennakkoratkaisuarvoa.

Tapauksessa A oli paistanut munkkeja liedellä rasvapidassa ja unohtanut lieden päälle lähtiessään kauppaan. Pidassa ollut rasva oli tänä aikana ylikuumentunut ja sytyttänyt tulipalon. A:n, jolla katsottiin aikaisemmin harjoittamansa liiketoiminnan perusteella olevan kokemusta rasvan paloturvallisuudesta, katsottiin törkeällä huolimattomuudella laiminlyöneen velvollisuutensa tarkistaa kauppaan lähtiessään, ettei lieden levy ollut jäänyt päälle. Vakuutusyhtiö päätyi alentamaan korvausta 25 prosentilla vedoten ehtoon, jonka mukaan korvausta voitaisiin alentaa tai se voitaisiin evätä, mikäli vahinko oli aiheutettu törkeällä huolimattomuudella. A valitti annetusta ratkaisusta vedoten siihen, ettei korvauksen

⁶⁷ Lisäksi, vaikka RHO:2015:4 ratkaisun perusteluissa tunnustetaan KKO:n aiemmin ilmaistu kannanotto vakuutusopimuslain tuottamuksen astetta koskevan tulkintalinjan yhtenäisyyden varmuuden puutteesta, mukailee ratkaisun perustelut kuitenkin muita oikeuskäytännössä törkeää tuottamusta koskeneiden tapauksien tulkintoja. Huolimatta tästä KKO:n kannanotosta on siten relevanttia tarkastella miten oikeuskäytännössä näitä määritelmiä on tulkittu ja mitä yhtäläisyyksiä niiden tulkintakäytännöissä on, vaikka niiden tapauskohtaiset erityispiirteet voisivat joskus osoittaa myös toisenlaisen tulkintaratkaisuun mitä nykyinen oikeuskäytäntö antaisi olettaa.

alentaminen tapauksessa ollut perusteltua. Korkein oikeus kuitenkin piti vakuutusyhtiön antamaa ratkaisua perusteltuna, joskin päätös tehtiin äänestämällä äänin 3-2.⁶⁸

Etenkin tapauksissa RHO:2015:4 ja KKO 1995:101 kyse oli lopulta melko samanlaisen vahinkoon johtaneen tilanteen arvioinnista. Poikkeavaa kuitenkin oli ainakin se, että Rovaniemen hovioikeuden käsittelemässä tapauksessa vakuutettu oli pyrkinyt tilanteessa toimimaan huolellisesti ja sammuttamaan asunnossa palavat kynttilät ennen asunnolta poistumistaan. Se seikka, että yksi kynttilöistä oli huolimattomuutta jäänyt palamaan, ei kuitenkaan osoittanut sellaista seuraamuksista piittaamattomuutta, jonka vuoksi menettely tulisi katsoa törkeän huolimattomaksi. Puolestaan KKO 1995:101 tapauksessa arvioinnissa huomioitiin A:n aikaisemmin harjoittama liiketoiminta riskitietoisuutta kasvatavana tekijänä, jolloin näistä riskeistä piittaamattomuus lieden sammutuksen laiminlyöntinä osoitti tilanteessa törkeää huolimattomuutta. Edelleen tapauksessa KouHO:2013:1 useamman tekijän kumulatiivinen vaikutus puolsi menettelyn katsomista törkeän huolimattomana.

3.1.4 Alkoholin ja huumaavien aineiden käyttö

Viimeisimpänä tutkimuksen rajauksen kannalta relevanttina edellytyksenä vakuutustapahtuman aiheuttamista koskien vakuutusoppimuslain 30 §:n 3 momentissa mainitaan, että ”(v)ahinkovakuutuksen vakuutusehdoissa voidaan lisäksi määrätä, että vakuutetulle tulevaa korvausta voidaan alentaa tai se voidaan evätä, jos hänen alkoholin tai huumausaineen käyttönsä on vaikuttanut vakuutustapahtumaan”. Tässä huumaavalla aineella tarkoitetaan hallituksen esityksen mukaan samaa kuin rikoslaissa, eli alkoholia, huumausaineita, huumausaineita sisältäviä lääkevalmisteita ja muita suorituskykyä heikentäviä lääkkeitä, teknisiä liuottimia, huumaavia kaasuja sekä muita aineita, joilla henkilö voi itsensä

⁶⁸ Ks. eri mieltä olevien tuomareiden lausunto. Myös eri mieltä olleet tuomarit olivat sinänsä yksimielisiä siitä, että vakuutusyhtiön oli tapauksessa perusteltua vähentää korvausta 25 prosentilla. Erimielisyys kuitenkin koski sitä seikkaa, täyttääkö tapaus nimenomaan törkeän huolimattomuuden tunnusmerkistön. Heidän mielestään kyse oli inhimillisestä unohduksesta, eikä kyse olisi tietoisesti paloturvallisuuden laiminlyömisestä. Vaikka unohduksen kohteena olisikin jokin tärkeä seikka, kuten tässä lieden päälle jääminen, ei unohduksen voisi silti nähdä olevan osoituksena törkeästä huolimattomuudesta.

huumata⁶⁹. Kuten todettu, rajoitusta koskevan sopimusehdon tulee nimenomaisesti sisältyä siihen vetoavan vakuutusyhtiön vakuutusehtoihin, eikä yksinomaan lain kohtaan voi ilman tällaista sopimusehtoa vedota korvauksen rajoittamisperusteena.

VakSopL 30 §:n 3 momentissa kuvattuja alkoholin ja huumausaineiden vaikutukseen liittyviä rajoituksia löytyykin kaikkien tutkielmassa tarkasteltavina olevien Suomessa toimivien vakuutusyhtiöiden yleisistä sopimusehdoista. Ehdot ovat likimain saman sisältöisiä muutamaa muotoilullista seikkaa huomioon ottamatta. Esimerkiksi vakuutusyhtiö Lähi-Tapiolan yleisissä sopimusehdoissa koskien vakuutustapahtuman aiheuttamista on rajoitus muotoiltu seuraavasti perustuen vakuutuslainsäätelyyn:

7 Vakuutustapahtuman aiheuttaminen

Vakuutusyhtiö on vastuusta vapaa vakuutettua kohtaan, joka on tahallisesti aiheuttanut vakuutustapahtuman (VSL 28 ja 30 §).

7.1 Vahinkovakuutus

(VSL 30 § ja 34 §)

Jos vakuutettu on aiheuttanut vakuutustapahtuman törkeästä huolimattomuudesta tai jos vakuutetun alkoholin tai huumausaineiden käyttö on vaikuttanut vakuutustapahtumaan, voidaan hänelle tulevaa korvausta alentaa tai se evätä. Harkittaessa korvauksen alentamista tai epäämistä otetaan huomioon, mikä merkitys vakuutetun henkilön toimenpiteellä on ollut vahingon syntymiseen. Lisäksi otetaan huomioon vakuutetun henkilön tahallisuus tai huolimattomuuden laatu sekä olosuhteet muutoin.

Vastaavan sisältöiset sopimusehdot sisältyvät myös Fennia vakuutuksen yleisiin sopimusehtoihin sekä If Vakuutusyhtiön yleisiin sopimusehtoihin. Voidaankin todeta, että VakSopL 30 §:n mahdollistama alkoholin tai huumausaineiden vaikutukseen myötävaikutuksen perusteena oleva rajoitusehto on varsin yleinen vakuutuslainsäätelyssä. Lähi-Tapiolan edellä esitettyssä sopimusehdossa viitataan myös myöhemmin tarkemmin käsiteltävänä olevaan lain 34 §:ään kun otetaan kantaa siihen mitä korvausta alentaessa tai evätessä on

⁶⁹ HE 63/2009 vp, s. 25.

otettava huomioon, sekä mikä vaikutus vakuutetun toimenpiteellä on vahingon suhteen ollut ottaen huomioon tuottamuksen aste sekä muut olosuhteet.

3.2 Vahinkotapahtuman aiheuttamisen vaikutus vakuutuskorvaukseen

3.2.1 Arvioinnista

Vakuutuslain 34 §:ssä säädetään yleisesti niistä edellytyksistä, jotka tulisi ottaa huomioon korvauksen alentamista tai epäämistä harkittaessa. Pykälän mukaan ”(h)arkittaessa, onko korvausta vahinkovakuutuksessa tässä luvussa säädetyllä perusteella alennettava tai evättävä, tulee ottaa huomioon, mikä merkitys... – vakuutetun tai 33 §:ssä tarkoitetun henkilön toimenpiteellä tai laiminlyönnillä on ollut vahingon syntymiseen. Lisäksi tulee ottaa huomioon vakuutuksenottajan, vakuutetun tai 33 §:ssä tarkoitetun henkilön tahallisuus tai huolimattomuuden laatu sekä olosuhteet muutoin.” Näin jotta korvauksen alentaminen tai epääminen olisi sallittua, edellytetään syy-yhteyttä toimenpiteen tai laiminlyönnin sekä vahingon syntymisen välillä. Mikäli vahinkoa ei olisi sattunut ilman vahingon syyksi epäiltävää menettelyä, voidaan yleisesti vahingonkorvausoikeudessa syy-yhteyden nähdä täyttyvän⁷⁰. Huomioitava seikka on myös tuottamuksen aste sekä muut olosuhteet. Tällaisina mukaisina muina olosuhteina voisi tulla arvioitavaksi asianomaisen henkilön ikä, koulutus, kokemus, terveydentila tai mielentila.⁷¹

Lain esitöissä kuitenkin todetaan, ettei VakSopL 34 §:n mukainen arviointi sovellu tapauksissa, joissa on kyse vakuutustapahtuman tahallisesta aiheuttamisesta. Tällöinhän VakSopL 30 §:n 1 momentin mukaan vakuutusyhtiö olisi suoraan korvauksen suhteen vastuusta vapaa.⁷² Tämä vaikuttaa perustellulta, kun arvioinnissa päädyttäisiin oletettavasti muutoinkin samaan lopputulokseen. Vahinkotapahtuman aiheuttamista koskien lain 34 §:n mukaista arviointia suoritettaisiin jo arvioidessa sitä, täytyykö kulloinkin käsiteltävänä olevassa tapauksessa tahallisuuden määritelmä eli onko henkilö aiheuttanut

⁷⁰ Hemmo 2018, s. 99.

⁷¹ HE 114/1993 vp, s. 49.

⁷² HE 114/1993 vp, s. 48.

vahingon tahallisesti ymmärtäen tekonsa seuraukset. Tahallisuuden kriteerin täytyessä myös syy-yhteys teon ja vahingon välillä olisi melko ilmeinen.

Törkeää tuottamusta koskien arviointi kuitenkin tehdään lain 34 §:stä ilmenevien kriteerien pohjalta, kun kyse ei ole tahallisuudesta. Arviointi lienee tosiasiallisesti pitkälti edellä esitetyn kaltaista, etenkin kun rajanveto tuottamuksen asteen välillä on jokseenkin epäselvä ja nämä kaksi tuottamuksen astetta ovat toisiaan hyvin lähellä olevia. Näin vaikuttaisi siltä, että ainakin syy-yhteyden täytyminen olisi vahinkotapahtuman aiheuttamista koskien ongelmaton näyttää toteen. Muiden kriteerien vaikutusta korvauksen rajoittamiseen tulisi arvioida tapauskohtaisesti.

3.2.2 Muut huomioitavat seikat

Sen lisäksi, että asianomaisen ikä voisi korvausta alentaessa tai evätessä tulla huomioitavaksi vakuutuslainsäädännön 34 §:n mukaisena muuna olosuhteena, asettaa lain 36 § koskien syyntakeettomuutta ja pakkotilaa ehdottoman rajan sille, minkä ikäisen henkilön laininlyöntiin vakuutusyhtiö ei voisi vastuusta vapautuakseen vedota. Lain 36 §:n 1 momentissa todetaankin muun ohella vakuutuslainsäädännön aiheuttamista koskien, että vakuutusyhtiö ei saisi vastuusta vapautuakseen tai korvausta alentaakseen vedota sellaiseen henkilöön, joka on tekohetkellä alle 12-vuotias. Myöskään vakuutusyhtiö ei saisi vastuunsa rajoittamiseksi vedota sellaiseen henkilöön, joka on tekohetkellä sellaisessa mielentilassa, jossa häntä ei voitaisi tuomita rangaistavaksi rikoksesta. Pykälä koskee tässä tarkasteltavan vahinkotapahtuman aiheuttamisen lisäksi myös muita vastuunrajoittamisperusteita.

Vakuutuslainsäädännön 36 §:ssä tarkoitettulla syyntakeettomuudella tarkoitetaan samaa kuin rikosoikeudellinen syyntakeettomuus.⁷³ Pakkotilaa koskien pykälän 2 momentissa todetaan, että vakuutuslainsäädännön antaja ei saisi vastuusta vapautuakseen tai sen rajoittamiseksi

⁷³ HE 114/1993 vp, s. 50 ; Rikoslain 3 luvun 4 §:n mukaan: ”Tekijä on syyntakeeton, jos hän ei tekohetkellä kykene mielisairaudesta, syvän vajaamielisyyden taikka vakavan mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi ymmärtämään tekonsa tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta taikka hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään on sellaisesta syystä ratkaisevasti heikentynyt (syyntakeettomuus)”.

vedota 36 §:n säännöksiin myöskään, jos vakuutettu aiheuttaessaan vakuutustapahtuman toimi henkilön tai omaisuuden vahingoittumisen ehkäisemiseksi sellaisissa olosuhteissa, että laiminlyönti tai toimenpide oli puolustettavissa. Myös tässä säännelty pakkotila on määritelmältään yhtenevä nykyisellään rikoslain 4 luvun 5 §:ssä tarkoitetun pakkotilan määritelmän kanssa⁷⁴. Syyntakeettomuutta ja pakkotilaa koskevaa 36 §:ää sovelletaan myös samastamista koskevaan lain 33 §:ään. Vakuutusopimuslain 33 §:n ilmaisema samastamissäännös soveltuu näin myös vakuutustapahtuman aiheuttamista koskeviin tapauksiin, mikäli samastamisen edellytykset tilanteessa täyttyvät.

3.3 Oikeuskäytäntöä

Ratkaisukäytännössä vakuutustapahtuman aiheuttamista on käsitelty jonkin verran – enimmäkseen käsittely on tapahtunut lautakuntaratkaisuisissa erityisesti vakuutuslautakunnassa. Vakuutustapahtuman aiheuttamisen lisäksi edellä käsiteltyä samastamista sekä syyntakeettomuutta ja pakkotilaa koskevia edellytyksiä ja niiden täyttymistä on lisäksi merkityksellistä tarkastella vastuun määräytymisen perustana. Olenneiksi ratkaisukäytännössä muodostuu nimenomaan törkeän huolimattomuuden ja tahallisuuden välinen rajanveto, sekä minkälaisissa tilanteissa samastamisen kriteerit tosiasiallisesti täyttyvät ja milloin voidaan vedota lain 36 §:ään.

Vakuutuslautakunnan ratkaisussa VKL 405/12 (2013) on otettu kantaa sekä vakuutustapahtuman tahalliseen aiheuttamiseen että samastamiseen, kun tapauksessa korvauksenhakijana oli vakuutuksenottajan kanssa samassa taloudessa asuva henkilö.

Tapahtumatietojen mukaan tapauksessa aviopuolisot A ja B asuivat omistamassaan omakotitalossa yhteisessä taloudessa. Rakennuksessa oli 14.4.2012 sattunut tulipalo joka oli tuhonnut rakennuksen sisältä lähes kokonaan. Palon epäiltiin poliisin esitutkintapöytäkirjasta ilmenneiden seikkojen perusteella olleen tahallisesti sytytetty B:n toimesta. A oli ollut

⁷⁴ Rikoslain 4 luvun 5 §:n mukaan: ”– välittömän ja pakottavan vaaran torjumiseksi tarpeellinen teko on pakkotilatekona sallittu, jos teko on kokonaisuutena arvioiden puolustettava, kun otetaan huomioon pelastettavan edun ja teolla aiheutetun vahingon ja haitan laatu ja suuruus, vaaran alkuperä sekä muut olosuhteet”.

poistunut asunnolta jo edeltävänä päivänä. Tapauksessa vakuutettu A haki korvausta yhteisestä kotivakuutuksestaan joka käsitti sekä irtaimiston että rakennuksen vakuutuksen.

Vakuutusyhtiö antoi tapausta koskien kielteisen korvauspäätöksen vedoten VakSopL 30 §:ään sekä myös samastamista koskevaan 33 §:ään. Vakuutusyhtiön mukaan he olivat vastuusta vapaita vakuutettua kohtaan, joka on tahallisesti aiheuttanut vahinkotapahtuman. Vastuu voitaisiin samastaa myös sellaiseen henkilöön, joka lain 33 §:n 3 momentin mukaan asuu vakituisesti vakuutetun kanssa samassa taloudessa ja käyttää omaisuutta yhdessä vakuutetun kanssa. Siten samastamista voitaisiin soveltaa A:han.

A valitti päätöksestä vakuutuslautakuntaan vedoten vakuutusyhtiön päätöksen virheellisyyteen sekä samastamista koskevan sopimusehdon epäselvyyteen. Tapauksessa riidatonta oli, että B oli tahallisesti aiheuttanut vakuutustapahtuman. A:n mukaan hänen tulisi kuitenkin saada korvausta sellaisesta omaisuudesta, joka oli yksinomaan hänen käytössään, eikä siten B:n kanssa yhteisomistuksessa olevaa. Samastamista koskevaa sopimusehtoa ei hänen mukaansa voitaisi soveltaa tällaiseen omaisuuteen.

Vakuutusyhtiön vastineessa todetaan ensinnä lain pakottavuudesta suhteessa kuluttaja-asemassa olevaan henkilöön. Siten samastamista koskeva lain säännös on tapauksessa pakottavaa oikeutta. Tapauksessa B on levittänyt bensiiniä rakennuksen sisätiloissa ja heittänyt siihen palavan sanomalehden, jonka lisäksi B on myöhemmin myös tunnustanut teon vakuutustutkijalle. Samastamista koskien vakuutusyhtiö toteaa, että samastamista sovelletaan myös tilanteissa, joissa samastettava henkilö on lisäksi itse vakuutettu. Tämä käy ilmi myös vakuutuslain esitöistä. Tosiasiallisten seikkojen perusteella vakuutusyhtiö katsoo samastamisen olevan tapauksessa mahdollinen.

Vakuutuslautakunta katsoo tapauksessa olevan riidatonta B:n tahallinen tuottamus. VKL toteaa, että samastamista koskeva lain 33.1 §:n 2 ja 3 kohdat huomioiden vakuutusyhtiö on vastuusta vapaa sellaista omaisuutta koskien, jota A ja B käyttävät yhteiskäytössä laissa säädetyin edellytyksin. Kuitenkin A:n henkilökohtainen omaisuus, muun muassa käyttövaatteet ja muu henkilökohtainen omaisuus eivät ole sellaista omaisuutta, josta vakuutusyhtiö olisi vastuun suhteen vapaa. Siten VKL suosittaa näiltä osin vakuutusyhtiötä maksamaan korvausta A:lle. Korvauksen määrä jää vakuutusyhtiön ja A:n välille selvitettäväksi. Vakuutuslautakunta antoi ratkaisusuosituksen yksimielisesti.

Tapauksen voidaan nähdä puoltavan sitä, mitä edellä on kerrottu koskien vakuutustapahtuman aiheuttamista, tahallisuuden määritelmää sekä samastamisen edellytyksiä. Kuitenkaan edellä todettuun korvauksen epäämiseen ja siitä johtuvaan taloudelliseen ahdinkoon tai yleiseen kohtuuttomuuteen ei ole tapauksessa A:n puolesta suoraan vedottu, eikä sitä koskevia väitteitä myöskään muutoin ole esitetty. Siten kohtuusarviointia ei ole vakuutuslautakunnan toimesta suoritettu.

Tapauksessa on ilmeistä, joskin myös riidatonta B:n tarkoituksella sytyttäneen rakennuksen palamaan tietäen tekonsa seuraukset. Vakuutusyhtiön alkuperäinen tulkinta oli evätä vakuutuskorvaus kokonaisuudessaan vedoten vakuutustapahtuman tahallista aiheuttamista koskevaan vakuutusopimuslain 30 §:ään sekä samastamista koskevaan lain 33 §:ään soveltaen sitä samastamalla A:n vakuutuksenottajaan B:hen. Vakuutuslautakunta päätyi kuitenkin hieman erilaiseen ratkaisuun ottaen huomioon sen, että samastamista koskevat edellytykset eivät tilanteessa tosiasiallisesti kaikkea omaisuutta koskien täyttyneet. Vakuutuslautakunnan mukaan kuitenkin siltä osin, mitä vakuutuskorvausta voitaisiin samastamista koskevien edellytysten täytyessä rajoittaa, voitaisiin se evätä vakuutustapahtuman tahalliseen aiheuttamiseen vedoten eikä kyse olisi niinkään täysmääräisen korvauksen prosentuaalisesta alentamisesta.

Edellä käsitellyn VKL 405/12 (2013) ratkaisun kanssa vastaavan kaltainen tilanne oli lisäksi vakuutuslautakunnan ratkaisussa VKL 529/15 (2016). Siinä kantaa otettiin vakuutustapahtuman tahalliseen aiheuttamiseen ja samastamisen lisäksi myös syyntakeettomuutta ja pakkotilaa koskevaan lain 36 §:ään.

Tapauksessa puoliset A ja B asuivat yhdessä omistamallaan omakotitalorakennuksella. Tuomioistuimien katsoi selvitettyksi, että B oli tahallaan aiheuttanut palon riidan päätteeksi haluten aiheuttaa vahinkoa A:lle. B oli lisäksi käyttämällä ampuma-asetta aiheuttanut vakavaa vaaraa myös sivullisia kohtaan. Vakuutusyhtiö maksoi A:lle korvausta 3 500 euroa hänen henkilökohtaista omaisuuttaan koskien, mutta eväsi korvauksen muuta irtaimistoa sekä rakennusta koskien vedoten B:n tahallisuuteen sekä samastamista koskevaan lain 33 §:ään.

A:n mukaan 33 §:n mukaista yhteiskäyttöä omaisuutta koskien ei enää vahinkohetkellä tosiasiallisesti ollut. B oli polttanut talon kostoksi A:lle saatuaan häneltä eroilmoituksen. Lisäksi A ja B olivat asuneet yhdessä vain kolme kuukautta ja A vetosikin siihen, ettei yhteiskäyttö ollut ehtinyt tilanteessa vakiintua. A vetosi myös B:n päihtymykseen, mielentilaan sekä siitä aiheutuneeseen syyntakeettomuuteen tekohetkellä. Näiden seikkojen lisäksi A vetosi vielä kuluttajansuojalain mukaiseen ehdon soveltamisen kohtuuttomuuteen.

Vakuutuslautakunnan mukaan samastamista koskevan lain 33 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdian edellytykset yhteisomistuksesta ja yhteiskäytöstä täyttyivät tapauksessa. Merkitystä ei ollut sillä A:n vetoamalla seikalla, että hän on aikaisemmin ilmoittanut B:lle yhteisen talouden päättyvän ja sen vuoksi katsonut yhteisen käytön loppuneen. Lautakunnan mukaan näin ei ollut vielä tosiasiallisesti tapahtumahetkellä tapahtunut. Tapauksessa ei myöskään ollut tullut ilmi seikkoja, joiden mukaan B olisi toiminut syyntakeettomassa tilassa. VKL mukaan annetun selvityksen perusteella ei voitaisi myöskään vedota ehtojen soveltamisen johtavan kuluttajansuojalaissa tarkoitettuun kohtuuttomuuteen. Vakuutuslautakunta ei muuttanut alkuperäistä päätöstä. Päätös tehtiin yksimielisesti.

Myös tässä vakuutuslautakunnan antamassa ratkaisussa siinä missä samastamisen edellytykset täyttyvät ja A voitaisiin samastaa tekijä B:hen on korvaus täysimääräisesti evätty vedoten vakuutustapahtuman tahalliseen aiheuttamiseen. Puolestaan sen A:n henkilökohtaisen omaisuuden osalta, jossa samastaminen ei ole mahdollista tekijä B:n omaisuuden kanssa, on korvaus maksettu sitä alentamatta. Tapaus eroaa aikaisemmasta vastaavasta vakuutuslautakunnassa käsitellyssä olleesta vahinkotapahtumasta siten, että tässä A kuluttajan asemassa nimenomaisesti vetosi siihen, että ehdon soveltaminen johtaisi hänen kannaltansa tapauksessa kohtuuttomaan lopputulokseen. Aiemmassa tilanteessa tähän ei oltu edes vedottu, eikä siihen siten oltu otettu ratkaisussa kantaa. Tästä huolimatta VKL katsoi perusteluissaan, että tilanteen ennakoimattomuus tai sen oleminen A:n vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella ei olisi riittävä peruste poiketa laissa säännellystä, vaikka lain esityöt teoriassa mahdollistaisivatkin tällaiseen lopputulokseen päätyminen.

3.4 Johtopäätöksiä

3.4.1 Tuottamuksen asteen merkitys vakuutus oikeudellisesti

Vakuutusuhdeissa tuottamuskysymykset ovat tavanomaista vahingonkorvausoikeutta olennaisempia, sillä siinä missä vahingonkorvausoikeudessa yleisesti jopa lievin tuottamuksen aste voi olla edellytys vahingonkorvausvastuulle, on vakuutusolosuhteissa nimellisesti vakuutetun ja vakuutuksenottajan menettelyn moitittavuuden asteen määrittely keskeinen tekijä arvioitaessa mihin seuraamuksiin menettely voi juridisesti johtaa.⁷⁵ Esimerkiksi törkeän tuottamuksen ja tahallisuuden välinen rajanveto ei vahingonkorvausoikeudessa yleisesti ole vastuun syntymisen kannalta merkityksellinen.⁷⁶ Toisin on ainakin teoriassa tässä esitetyllä rajanvedolla, jonka mukaan tahallisuus johtaa vakuutusyhtiön vastuusta vapautumiseen ja törkeä tuottamus voisi olla perusteena ainoastaan korvauksen alentamiselle. Sitä lievempi tuottamus vastaavasti ei voisi olla rajoitusperuste korvaukselle.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 1997:103 kuitenkin todennut törkeää tuottamusta koskien, että edes vakuutusolosuhteissa sisällä eri säännöksiä tulkittaessa rajanveto tuottamuksen ja törkeän tuottamuksen välillä ei välttämättä määräydy keskenään samoin perustein. Tämä on omiaan korostamaan edellä esitettyä kantaa tuottamuksen asteen määrittelyn olennaisuudesta vakuutusolosuhteissa.

3.4.2 Korvauksen alentaminen vai epääminen

Vakuutusolosuhteissa vahinkotapahtuman aiheuttamista koskeva 30 § mahdollistaa vakuutusyhtiön vastuusta vapautumisen silloin, kun vahinkotapahtuma on aiheutettu tahallisesti. Törkeä huolimattomuus puolestaan oikeuttaa vakuutuksenantajan joko alentamaan tai epäämään vakuutuskorvauksen. Yleisesti vahingonkorvausoikeudessa korvauksen alentamista arvioidaan ottamalla huomioon ensinnä korvattavan vahingon määrä täysmääräisesti ottamatta huomioon myötävaikutusta. Tästä määrästä tulisi korvausta siten alentaa vahingontekijän tuottamuksen perusteella siten, että alennus koskisi kuitenkin ainoastaan tekijän myötävaikutuksen osuutta eli sitä, minkälainen vaikutus

⁷⁵ Annola ym. 2012, s. 523.

⁷⁶ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 82.

myötävaikutuksella on ollut vahingon syntymiseen ja sen määrään.⁷⁷ Vahinkotapahtuman tahallista aiheuttamista koskien on selvää, että vahinkoa ei olisi ilman vakuutetun menettelyä sattunut, jolloin myös korvauksen täysmääräinen epääminen olisi tämän tulkintatavan mukaan perusteltua.

Voidaan todeta, että vakuutustapahtuman tahallinen aiheuttaminen on vahva peruste korvauksen epäämiselle korvauksen alentamisen sijaan. Vastaavasti myös yleisesti vahingonkorvusoikeudessa tahallisesti aiheutetusta vahingosta tuomittaisiin korvattavaksi vahingonkärsijälle täysi korvaus⁷⁸. Korvauksen epääminen sen alentamisen sijaan käy myös sinällään ilmi vakuutustapahtuman tahallista aiheuttamista koskevasta lain säännöksestä, jossa todetaan vakuutusyhtiön olevan vastuusta vapaa. Siten vastuun vapautus ei olisi vain osittaista vaan täydellistä ja koskisi vakuutuskorvausta kokonaisuudessaan. Lisäksi edellä käsitellyissä tilanteissa, jossa samastamista koskevaa VakSopL 33 §:ää on sovellettu, korvaus on siihen soveltuvilta osin evätty kokonaisuudessaan vedoten vahinkotapahtuman tahalliseen aiheuttamiseen silloin kun samastamisen edellytykset ovat tapauksessa täyttyneet.

Törkeään tuottamukseen korvauksen rajoittamisen perusteena on vedottu edellä käsitellyssä korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1995:101. Vaikka törkeän huolimattomuuden on katsottu olevan lähellä tahallisuutta – joka itsessään johtaisi vakuutusyhtiön vastuusta vapautumiseen – oli kyseessä olevan törkeän tuottamuksen katsottu vakuutusyhtiössä seuraamuksiltaan johtavan ainoastaan vakuutuskorvauksen prosentuaaliselle alentamiselle. Sitä seikkaa, olisiko törkeä tuottamus riittävä peruste koko korvauksen epäämiselle, ei oltu korkeimmassa oikeudessa arvioitu tapauksen kysymyksenasettelun vuoksi. Ei voida kuitenkaan sivuuttaa sitä mahdollisuutta, että vastaavassa tilanteessa voitaisiin päätyä myös toisenlaiseen lopputulokseen. Lain sanamuotohan selvästi mahdollistaisi myös korvauksen epäämisen. Tällaisesta korvauksen epäämistä osoittavasta tulkintalinjasta ratkaisukäytännössä ei kuitenkaan löytynyt sellaisia havaintoja, jotka luotettavasti sopisivat tutkielman kysymyksenasetteluun ja valittuun rajaukseen. Ainakin teoriassa

⁷⁷ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 454.

⁷⁸ Hahto 2008, s. 100.

korvauksen epääminen kuitenkin olisi mahdollista, ja joissain eri vakuutuslajeja koskeneissa ratkaisuisissa näin on myös päädytty tekemään.⁷⁹

3.4.3 Alentamisen suuruus

Korvauksen määrällistä rajoittamista vedoten tekijän törkeään tuottamukseen on saatavilla olevassa oikeuskäytännössä käsitelty verraten vähän. Tämä ratkaisukäytäntö ei siten tarjoa riittävästi ratkaisuja sen arvioimiseksi, minkä verran korvausta olisi määrällisesti perusteltua alentaa, kun kyseessä on vahinkotapahtuman aiheuttaminen törkeällä tuottamuksella. Joitakin havaintoja tästä voidaan kuitenkin tehdä.

Palovahinkoa koskeneessa ratkaisussa KKO 1995:101 korvausta oli vakuutusyhtiön toimesta alennettu 25 prosentilla vedoten tekijän törkeään tuottamukseen asteeseen. Myös korkein oikeus piti alennuksen suuruutta perusteltuna, joten ainakin tämän suuruisen korvauksen alentamisen voitaisiin nähdä olevan perusteltu. Sen voidaan kuitenkin nähdä olevan melko maltillinen, erityisesti kun on kyse nimenomaan *törkeästä* tuottamuksesta.

Puolestaan ratkaisussa VKL 547/04 (2004) vakuutusyhtiössä oli alennettu korvausta 50 prosentilla vedoten tekijän törkeään tuottamukseen. Tässä tapauksessa oli kyse vastuuvakuutuksesta ja toisen omaisuudelle aiheutetusta palovahingosta, joskin sovellettava ehtokohta oli sisällöltään sama kuin lain 30 § koskien vakuutustapahtuman aiheuttamista, ja soveltuu siten tässä tarkasteltavaan kysymyksenasetteluun. Vakuutusyhtiö oli arvioinut tekijän toiminnan osoittaneen törkeää huolimattomuutta, kun tekijä oli ladon vieressä ollessaan sytyttänyt heinäkorren palamaan, joka oli pudonnut sytyttäen ympärillä olleet kuivat heinät palamaan. Kun asiaa kuitenkin käsiteltiin vakuutuslautakunnassa, lautakunta katsoi, ettei toiminta ollut väitetyllä tavalla törkeän huolimaton. Näin myöskään

⁷⁹ Ks. esim. VKL 113/15 (2016), jossa vakuutuslautakunta katsoi, että vakuutusyhtiön päätös evätä korvaus vakuutetun törkeän huolimattomuuden vuoksi on vakuutusehtojen ja voimassa olevan oikeuden mukainen. Annettu ratkaisu koskee kuitenkin ajoneuvovakuutusta, eikä sitä sen tapauskohtaisine yksityiskohtineen näin voida suoraan hyödyntää esinevakuutusta koskevien ratkaisujen perustana. Ratkaisu on kuitenkin osoituksena siitä, ettei korvauksen epääminen törkeään tuottamukseen vedoten ole jäänyt täysin vailla merkitystä.

korvausrajoitus ei olisi törkeään tuottamukseen vedoten perusteltua. Sinänsä tehtyyn 50 prosentin alennuksen määrään tai sen kohtuullisuuteen ei näin oltu otettu kantaa, kun törkeään tuottamuksen ei katsottu tilanteessa täyttyneen.

Vaikka vakuutusyhtiön tekemän 50 prosentin korvauksen alentamisen voitaisiin nähdä olevan osoituksena ainakin yhtiössä olevasta tulkintalinjasta kun kyseessä on törkeä tuottamus, ei tätä kuitenkaan voida pitää luotettavana kannanottona sen arvioimiseksi, minkä suuruinen alennus olisi lopulta ollut tilanteessa perusteltua, mikäli VKL olisi arvioinut tätä seikkaa. Näin on myös siitä syystä, että vakuutusyhtiöiden antamat ratkaisut luonnollisesti toisinaan poikkeavat lautakuntakäsittelyssä annetusta ratkaisusuosituksesta⁸⁰.

Toisaalta, mitä on todettu vahingonkorvausoikeudellisesti siitä, miten myötävaikutuksen suuruus tulisi ottaa huomioon korvauksen alentamisessa, vaikuttaisi 50 prosentin alennus perustellulta. Näin olisi siitä syystä, että teko on aiheutettu tahallisuuden käsitettä lähellä olevalla törkeällä huolimattomuudella. Alennuksen suuruudenhan tulisi vastata tekijän myötävaikutuksen osuutta eli sitä, minkälainen vaikutus myötävaikutuksella on ollut vahingon syntymiseen ja sen määrään.⁸¹ Ainakin tämän mukaan 50 prosentin alennus olisi näin perusteltua.⁸²

⁸⁰ Esimerkiksi vuonna 2018 vakuutusyhtiön eduksi riitoja ratkaistiin vakuutuslautakunnassa 62 prosenttia. Vakuutusyhtiöisen eduksi ratkaistujen riitojen määrä on hieman kasvanut aiempien vuosien tilastoista. Tämän voidaan kuitenkin nähdä olevan seurausta lautakunnan tehostuneista neuvontapalveluista, jonka avulla erimielisyydet saadaan usein ratkaistua jo ennen lautakuntakäsittelyä (FINE:n vuosikertomus 2018).

⁸¹ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 454.

⁸² Ks. myös ratkaisu VKL 51/09 (2009), jossa oli katsottu törkeään tuottamuksen tunnusmerkistön täyttyvän. Tällöin VKL katsoi, että vakuutustapahtuman aiheuttaminen törkeällä huolimattomuudella oli peruste alentaa korvausta 50 prosenttia, muttei evätä sitä kokonaisuudessaan. Myös tämä ratkaisu koski ajoneuvovakuutusta.

4 SUOJELUOHJEEN LAIMINLYÖMINEN

4.1 Suojeluohjeet vahinkovakuutuksessa

4.1.1 Suojeluohjeen määrittelmä ja tarkoitus

Vakuutuslain 31 §:n mukaan ”(v)akuutus sopimukseen voidaan ottaa määräyksiä laitteesta, menettelytavasta tai muusta järjestelystä, jolla on tarkoitus estää tai rajoittaa vahingon syntymistä, tai määräyksiä siitä, että vakuutuksen kohdetta käyttävällä tai siitä huolehtivalla henkilöllä tulee olla määrätty kelpoisuus.” Kyse on vakuutus sopimukseen sisältyvistä suojeluohjeista, joita vakuutetun tulee pykälän 2 momentin mukaan noudattaa. Myöskään suojeluohjeita koskien kyse ei ole yksinomaan vakuutuksenottajasta ja hänen laiminlyönnistään, vaan myös muusta vakuutetusta jonka hyväksi vakuutus on voimassa. Edelleen pykälän 3 momentin mukaan mikäli vakuutettu laiminlyö velvollisuutensa noudattaa suojeluohjeita, voidaan hänelle tulevaa korvausta joko alentaa tai voidaan se kokonaan evätä. Seuraamus voitaisiin siten lähtökohtaisesti kohdentaa vain sellaiseen henkilöön, joka itse on laiminlyönyt suojeluohjeen tai joka lain 33 §:n nojalla olisi häneen samastettavissa.⁸³

Suojeluohjeissa on kyse vakuutetulle asetetuista sekä positiivisista että negatiivisista toimintavelvoitteista joita noudattamalla vakuutustapahtumia voidaan ehkäistä tai rajoittaa. Suojeluohje voi siten muodoltaan olla joko kielto tai käsky. Esinevakuutuksessa suojeluohjeena voisi olla velvollisuus lukita polkupyörä tai rakennuksen ulko-ovet. Toisaalta kyse on sellaisen toiminnan edellyttäminen vakuutetulta, jolla tavoin hän oletettavasti toimisi myös ilman vakuutuksen voimassaoloa ehkäistäkseen vahinkoja.⁸⁴ Toisaalta vakuutuksenantaja pyrkii suojeluohjeiden avulla nimenomaan vaikuttamaan vakuutetun toimintaan vakuutuksen voimassaollessa, jos voidaan epäillä vakuutetun muuten toimivan vakuutuksen kannalta liian huolimattomasti.⁸⁵ Tällä viitataan muun muassa siihen riskiin, että vakuutetun tietoisuus vakuutuksen voimassaolosta saisi tämän toimimaan

⁸³ HE 114/1993 vp, s. 65.

⁸⁴ Näin: Norio-Timonen 2018, s. 198 ss.

⁸⁵ Häyhä 1996, s. 284.

aikaisempaa huolimattomammin ja riskillisemmin, kun riski vahinkotapahtumasta on siirretty vakuutusyhtiön kannettavaksi.⁸⁶ Tämän niin kutsutun moraalisen uhkapelin (*moral hazard*⁸⁷) torjuminen onkin Määttän mukaan yksi suojeleuhjeiden tarkoituksista.⁸⁸ Toisaalta suojeleuhjeissa voidaan edellyttää myös tavanomaista huolellisuutta suurempaa varovaisuutta esimerkiksi edellyttämällä vakuutettua käyttämään vain tietynlaista – esimerkiksi vakuutusyhtiön hyväksymää lukkoa.⁸⁹

4.1.2 Suojeleuhjeen kriteerit

Vakuutuslainsäädännön suojeleuhjeita koskevan 31 §:n mukaan suojeleuhjeista voidaan määrätä vain vakuutus*sopimuksissa*, ei siis menettelyllisesti lain tasolla. Sopimuksessa määräys voi puolestaan olla joko osana vakuutusehtoja, vakuutuskirjassa tai erillisenä vakuutus*sopimukseen* kuuluvana liitteenä.⁹⁰ Useimmiten ehdot ovat kuitenkin vakuutus*sopimuksessa* erikseen otsikoituna suojeleuhjeiksi. Näin on pitkälti myös tutkielmassa tarkasteltavina olevien vakuutusyhtiöiden suojeleuhjeissa. Todistustaakka suojeleuhjeen *sopimukseen* sisältyvyydestä kuuluu vakuutusyhtiölle.⁹¹

Tarkastellessa vakuutuslainsäädännön 31 §:stä ilmenevää jaottelua käy ilmi, että pykälässä tarkoitettujen määräysten voivat koskea niin laitetta, menettelytapaa kuin myös muuta järjestelyä. Laitteesta on kyse esimerkiksi edellä esitettyissä esimerkissä koskien polkupyörän lukitsemista. Menettelytapa voi koskea esimerkiksi omaisuuden säilyttämistä tai koneiden huoltoa. Muuna järjestelynä voi tulla kyseeseen esimerkiksi omaisuuden vartioinnin järjestäminen.⁹²

Jotta vakuutettu ymmärtäisi miten hänen tulisi toimia, suojeleuhjeen tulisi olla riittävän selvä. Vakuutetun tulee siten selkeästi ymmärtää minkälaisia toimia häneltä odotetaan,

⁸⁶ Norio-Timonen 2003, s. 27.

⁸⁷ Ks. tarkemmin esim. Norio-Timonen 2003, s. 27–28, 34–35 ; Lyytikäinen 1999, s. 144 ss. .

⁸⁸ Määttä 1999, s. 74–75.

⁸⁹ Norio-Timonen 2003, s. 310.

⁹⁰ Ehdotus 3/1988, s. 152.

⁹¹ Norio-Timonen 2003, s. 313.

⁹² HE 114/1993 vp, s. 45. 2

jotta hän säilyttäisi oikeutensa täysimääräiseen korvaukseen sitä laiminlyöntiin vedoten rajoittamatta. Esimerkiksi mikäli vakuutusyhtiö edellyttää vakuutettua lukitsemaan polkupyöränsä tietynlaisella – vakuutusyhtiön hyväksymällä lukolla, tulisi vakuutus sopimuksesta tai muusta oheismateriaalista selvästi käydä ilmi se, minkälainen tällainen lukko on. Vakuutusehdon epäselvyys tai tulkinnanvaraisuus voi vaikuttaa vakuutuksenantajan jälkikäätiseen oikeuteen rajoittaa korvausta mikäli käy ilmi, että suojeleohje on ollut epäselvä eikä vakuutetulla ole ollut riittävää varmuutta niistä toimituksista, joita häneltä sen perusteella edellytetään. Tällöin suojeleohjetta laiminlyöneen henkilön toiminnan voitaisiin katsoa osoittavan ainoastaan vähäistä huolimattomuutta, jonka perusteella korvausta ei ole perusteltua alentaa. Varsinaisia edellytyksiä suojeleohjeen sisällön yksityiskohtaisuudelle ei kuitenkaan ole asetettu.⁹³ Myös sopimus oikeudessa yleisesti sovelletun epäselvyyssäännön mukaan epäselvää ehtokohtaa tulisi soveltaa sen laatijan vahingoksi. Näin olisi erityisesti silloin, kun kyseessä on toisen osapuolen yksipuolisesti määrittelemät vakioehdot ja niiden tulkinta.⁹⁴ Siten näkökulma on perusteltua omaksua myös tässä käsiteltävään suojeleohjeeseen ja sen mahdolliseen epäselvyyteen tai tulkinnanvaraisuuteen.

Vakuutus sopimuslaki ei kuitenkaan edellytä määrittelemään suojeleohjeen laiminlyönnistä seuraavaa vähennyksen suuruutta, jolloin sen voidaan katsoa kuuluvan vakuutuksenantajan harkintavaltaan ottaen kuitenkin huomioon vakuutus sopimuslain 34 §:stä ilmi käyvät edellytykset ja erityisesti laiminlyönnin vaikutus vahinkoon.⁹⁵ Säännös teknisesti mahdollistaa sen, että vähennys voi tapauskohtaisesti olla hyvinkin erilainen kun huomioidaan kaikki tilanteessa vaikuttavat olosuhteet.

4.1.3 Arvioinnista

Jo tutkielmassa aiemmin tarkasteltu vakuutus sopimuslain 34 § tulee arvioitavaksi myös suojeleohjeen laiminlyönnin seurauksia arvioitaessa. Sen mukaan harkittaessa

⁹³ HE 114/1993 vp, s. 44–45.

⁹⁴ Ks. Hemmo 2007, s. 638 ss.

⁹⁵ Ks. esim. VKL 439/12 (2013) ratkaisun perustelut.

korvauksen alentamista tai epäämistä tulee arvioida laiminlyönnin vaikutusta vahingon syntymiseen, vakuutetun (tai 33 §:ssä tarkoitetun henkilön) huolimattomuuden aste sekä muut olosuhteet. Edellä todetun mukaisesti muina olosuhteina arvioitavaksi voi tulla muun muassa asianomaisen henkilön ikä, koulutus, kokemus, terveydentila tai mielen-tila.⁹⁶ Muina olosuhteina voidaan lisäksi ottaa huomioon esimerkiksi se, onko suoje- luohjeen noudattaminen ollut tosiasiallisesti vaikeaa tai tilanteessa tarpeetonta, taikka onko sen laiminlyöminen johtunut kiireestä tai muuten hankalasta tilanteesta.⁹⁷ Vakuutusyhtiön tulee suoje luohjeen laiminlyöntiin ja siitä johtuvaan korvauksen alentamiseen vedotessaan pystyä osoittamaan sekä suoje luohjeen laiminlyönti että sen soveltamisen edelly- tysten täyttyminen mukaan lukien vakuutetun tuottamus.⁹⁸

Vaikka asianomaisen henkilön ikä voidaan ottaa huomioon myös yleisenä arviointikri- teerinä, asettaa vakuutussopimuslain 36 § lisäksi ehdottoman rajan sille, ettei vakuutus- yhtiö voi vastuunsa rajoittamiseksi vedota muun ohella nyt käsiteltävänä olevaan suoje- luohjeeseen, mikäli vakuutettu tai häneen lain 33 §:n mukaan samastettava henkilö on tekohetkellä alle 12-vuotias. Edelleen 36 §:n mukaiset säännökset myös muutoin koskien syyntakeettomuutta ja pakkotilaa tulevat sovellettavaksi myös suoje luohjeita koskien. Si- ten vakuutusyhtiö ei voisi vedota vastuunsa rajoittamiseksi sellaisen henkilön suoje luoh- jeen laiminlyöntiin, joka ei mielentilansa vuoksi olisi rikosoikeudellisesti tuomittavissa.

Vakuutusyhtiö ei voi myöskään vedota suoje luohjeen laiminlyöntiin korvausta alenta- vana seikkana, mikäli vahinko olisi sattunut suoje luohjeen noudattamisesta huolimatta.⁹⁹ Esimerkiksi suoje luohjeeseen, jonka mukaan kellarivarastossa säilytettävää kosteus- ja kastumisvahingoille altista omaisuutta on pidettävä vähintään 10 cm korkeudella lattian pinnasta – ei voitaisi vedota korvausta alentavana tekijänä, mikäli kellarivarastossa esi- merkiksi putkirikon johdosta noussut vesi olisi kohonnut metrin korkeuteen. Tällöinhän vaikka suoje luohjetta olisi noudatettu, ei sillä olisi vahingon suhteen ollut merkitystä vaan vahinko olisi joka tapauksessa sattunut vähintäänkin samassa laajuudessa – ellei jopa laa- jempana.

⁹⁶ HE 114/1993 vp, s. 48.

⁹⁷ Lehtipuro – Luukkonen – Mäntyniemi 1999, s. 135.

⁹⁸ Norio-Timonen 2018, s. 246–247 ; Hoppu – Hemmo 2006, s. 168.

⁹⁹ Hoppu 2006, s. 167.

Vahingonkorvausoikeudellisesti perinteisen syy-yhteyden tunnistaminen voisi kuitenkin osoittautua ongelmalliseksi sellaisissa tilanteissa, jossa useamman eri teon voidaan nähdä itsenäisesti vaikuttaneen vahingon syntymiseen ja jossa molemmat teot olisivat itsessään riittäviä aiheuttamaan vahingon. Tilanne ei varsinaisesti tutkimuksessa tarkasteltavassa tilanteessa ole ongelmallinen jos menettely on lähtöisin vakuutetusta tai häneen lain 33 §:n nojalla samastettavasta henkilöstä. Toisin on, mikäli jokin muu henkilö itsenäisesti omalla toiminnallaan vaikuttaisi tällä tavoin vahingon syntymiseen niin ikään samanaikaisesti vakuutetun menettelyn kanssa. Tällöinhän vakuutettu voisi tilanteessaan vedota siihen, että vahinko olisi joka tapauksessa sattunut ilman hänen laiminlyöntiään.¹⁰⁰ Vakuutusosoikeudellisesti näiden tekojen tulisi kuitenkin olla täysin samanaikaisia ollakseen samaa korvattavaa vahinkotapahtumaa, jolloin ongelman ilmeneminen käytännön tasolla olisi melko harvinaista. Tekojen eriaikaisuus poistaisi siten tähän teoreettiseen tilanteeseen liittyvän problematiikan, kun tapauksia ja niihin vaikuttaneita seikkoja arvioitaisiin aina vahinkokohtaisesti.

4.2 Suojeluohjeen oikeudellisesta luonteesta

4.2.1 Vastuunrajoitusehto vai suojeluohje

Huolimatta siitä, onko suojeluohje muutoilullisesti tai muutoin ilmaistu sopimuksessa nimenomaan suojeluohjeeksi, tulee sitä noudattaa, mikäli siinä tosiasiallisesti on kyse suojeluohjeelle ominaisesti vakuutetulle asetetusta toimintavelvoitteesta. Oikeuskirjallisuudessa on käyty keskustelua koskien suojeluohjeen oikeudellista luonnetta¹⁰¹. Keskustelua on käyty erityisesti koskien vanhaa vakuutuslakia, jonka 51 §:ssä oli ilmaistu suojeluohje seuraavasti: ”*vakuutusopimuksessa oleva, vakuutustapahtuman estämistä tai vahingon rajoittamista tarkoittava ohje*”. Säännös nähtiin muiden vakuutuksenottajan sivuvelvoitteiden ohella vaikeaselkoiseksi ja uuden lainsäädännön tavoitteena olikin selkeyttää tuolloin jo käytännöstä ilmenevät käytänteet lain kirjaimen¹⁰². Vanhaa

¹⁰⁰ Ks. Hemmo 2018, s. 99–100.

¹⁰¹ Ks. esim. Norio-Timonen 2003, s. 310.

¹⁰² HE 114/1993 vp, s. 16.

vakuutuslainsäädännön osalta koskevassa oikeuskäytännössä oli lisäksi usein arvioitu sitä, onko kulloinkin kyseessä olevassa sopimuskohdassa tosiasiallisesti kyse suojeleohjeesta vai vastuunrajoituslausekkeesta. Problematiikka ei täysin poistunut uuden vakuutuslainsäädännön voimaantulon myötä, vaan suojeleohjeen oikeudellisen luonteen arviointiin on törmätty myös nykyistä vakuutuslainsäädännön osalta koskevassa oikeuskäytännössä.

Vastuunrajoitusehdossa on kyse tiettyjen vahinkotapahtumien rajaamisesta vakuutusyhtiön korvausvastuun ulkopuolelle.¹⁰³ Vakuutusehdoissa on positiivisin lausekkein määriteltävä ne riskit ja tilanteet, jonka varalle vakuutus on otettu ja jotka kuuluvat sen korvauspiiriin.¹⁰⁴ Sen valitseminen, mitä riskejä vakuutuksella halutaan vakuuttaa ja puolestaan mitkä riskit halutaan jättää vakuutusyhtiön ulkopuolelle, on haluttu jättää vakuutusyhtiön omaan harkintaan eikä liiemmin vakuutuksen kohdetta kuin myöskään siihen liittyviä rajoitusehtoja ole lailla säännelty.¹⁰⁵

Negatiivisin vastuunrajoitusehdoin vakuutusyhtiö ehdoissaan määrittelee puolestaan ne tilanteet, joita sopimus ei kata.¹⁰⁶ Vastuunrajoitusehdolla tarkoitetaan sellaisen tilanteen tai toiminnan määrittelyä, jota vakuutus ei kata missään tilanteessa.¹⁰⁷ Näin tilanteen tulkitseminen vakuutusyhtiön vastuuta rajoittavana ehtona suojeleohjeen sijasta vaikuttaisi merkittävästi mahdolliseen korvaukseen vahingosta. Siinä missä suojeleohjeen laiminlyönti oikeuttaa harkinnan jälkeen vain harvoin täyden korvauksen epäämiseen, rajaa vastuunrajoituslauseke tietyn vahinkotyyppien kokonaisuudessaan korvattavien vahinkojen joukosta pois. Näin ollen mikäli kyse olisi vastuunrajoitusehdosta, arvioitavaksi tapauksessa jäisi ainoastaan se, täyttääkö tapaus rajoitusehdossa tarkoitettujen vastuunrajoituksen tyyppitilanteen määritelmän. Siten korvauksen rajoittamista koskeva harkinta VakSopL 34 §:ssä mainitun kriteerein ei tulisi ollenkaan sovellettavaksi rajoitusehtoja koskien niiden ollessa varsinkin yksiselitteisiä korvauksen epäämisen suhteen¹⁰⁸. Näin ollen vakuutetun

¹⁰³ Mäenpää 2011, s. 202.

¹⁰⁴ Raulos 2006, s. 189.

¹⁰⁵ Hoppu – Hemmo 2006, s. 28.

¹⁰⁶ Raulos 2006, s. 189.

¹⁰⁷ Norio-Timonen 2018, s. 200.

¹⁰⁸ Otetaan esimerkiksi vaikkapa rajoitusehto, jonka mukaan vakuutuksesta ei korvata sadeveden aiheuttamaa vahinkoa (esim. LähiTapiolan vakuutusehdot, Yleiset rajoitusehdot kohta 4.9). Tilanne, jossa vakuutetun matkapuhelin olisi kastunut repussa rankkasateen aikana aiheuttaen puhelimen rikkoutumisen ei olisi vakuutuksesta korvattava, mikäli voitaisiin näyttää, että rikkoutuminen on aiheutunut sadevedestä. Näin

toiminnan ja vahingon välillä ei edellytetä olevan syy-yhteyttä, eikä myöskään huolimattomuuden asteella ole asiassa merkitystä¹⁰⁹.

Suojeluohjeen ja rajoitusehdon rajanvedon arvioinnista tekee hankalammaksi lisäksi edellä todettu seikka, jonka mukaan suojeluohje voi sisältyä vakuutusehtoihin myös muussa yhteydessä kun suojeluohjeita koskevien määräysten joukosta. Myös rajoitusehtoa tulisi tulkita ottaen huomioon ehdon tosiasiallinen sisältö sen muotoilullisista seikoista huolimatta. Näin ollen olisi mahdollista, että myös rajoitusehto voisi sisältyä sopimukseen muussa muodossa kuin nimenomaan rajoitusehdoiksi otsikoituina sopimuskohdina. Tällaisesta voisi olla kyse esimerkiksi euromääräistä korvauskattoa koskevassa ehdossa.¹¹⁰

Vakuutuslautakunnan ratkaisussa VKL 792/04 (2005) oli kyse sen arvioinnista, oliko vakuutusyhtiön korvauksen epäämisenä käytävässä sopimusehdossa kyse rajoitusehdosta vai korvauksen rajoittamiseen oikeuttavasta suojeluohjeesta.

Vakuutettu SL oli kaupassa asiointinsa ajaksi jättänyt ulos vartioimatta lastenrattaat, jotka hänen palattuaan olivat sisältöineen anastettu. Vakuutusyhtiö eväsi korvauksen vedoten ehtoon, jonka mukaan vakuutus ei korvannut lukitsemattoman omaisuuden varkautta. Lisäksi vakuutus ei myöskään korvannut sellaisen omaisuuden – jota normaalisti ei voitu lukita – varkautta, mikäli varkautta ei oltu huomattu välittömästi edellyttäen lisäksi sitä, että omaisuuden tulisi olla jatkuvasti valvottuna. Lisäksi vakuutusyhtiö vetosi SL:n mahdollisuuteen toimia tilanteessa toisin tuomalla rattaat sisälle myymälään ostosten ajaksi. Vaunut eivät vahinkohetkellä olleet lukittuna eikä niitä oltu vakuutusyhtiön edellyttämällä tavalla valvottu.

ollen vakuutetun pyrkimyksellä toimia huolellisesti ja suojata matkapuhelin sadevedeltä ei olisi tapauksessa merkitystä.

¹⁰⁹ Ks. esim. kuluttajavalituslautakunnan KVL (nyk. kuluttajariitalautakunta, KRIL) ratkaisu KVL 93/38/1996, jossa vakuutusehtoihin sisältyi rajoitusehto: ”Vakuutuksesta ei korvata varkausvahinkoa, joka kohtaa muuta ulkona olevaa irtaimistoa kuin hyväksytyllä turvalukolla lukittua polkupyörää –”. Vakuutetun polkupyörä oli varastettu, eikä sitä oltu lukittu vakuutusyhtiön edellyttämällä hyväksytyllä turvalukolla. Koska polkupyörän ketju oli poikki, se voitaisiin kuitenkin pois kuljettaa ainoastaan taluttamalla tai kantamalla. Vakuutettu vetosi siihen, ettei pyörän lukituksella olisi asiassa merkitystä (eikä syy-yhteys täytyisi). Koska ehdon katsottiin olevan rajoitusehto, ei näitä seikkoja otettu lautakunnassa huomioon ja vakuutusyhtiön päätös olla suorittamatta vahingosta korvausta nähtiin oikeellisena. Omaisuuden lukitsemista koskeviin ehtoihin liittyy kuitenkin problematiikkaa, jota tarkastellaan tässä tutkielmassa myöhemmin.

¹¹⁰ Norio-Timonen 2018, s. 89 ; Raulos 2006, s. 190–191.

Vakuutettu SL valitti vakuutusyhtiön antamasta päätöksestä. Kaupassa ei ollut sellaista aulaa, johon rattaat olisi voitu tuoda ja siten valvoa niitä kaupassa asioinnin aikana. Myöskään ostosten tekeminen viisihenkiselle perheelle ei onnistuisi rattaita jatkuvasti mukana kuljettaen. Rattaita ei ole myöskään voitu SL:n mukaan ehdoissa mainitulla tavalla tavalisesti lukita. SL lisäksi huomauttaa, että tapahtuma-alue on pidettävä rauhallisena eikä kaupassa oltu asioitu pitkään. Myös nämä seikat tulisi siten arvioinnissa ottaa huomioon.

Vakuutuslautakunnan mukaan lastenrattaat ovat luonteeltaan sellaista omaisuutta, jota ei voida tehokkaasti lukita. Siten asiaa tulisi tarkastella omaisuuden jatkuvaa valvontaa arvioiden. Lautakunta katsoi omaisuuden valvomista edellyttävän rajoitusehdon olevan tosiasiallisesti suojeleohje. VKL otti lisäksi huomioon, että varkaus oli tapahtunut rauhallisella alueella, asiointi kaupassa oli kestänyt vain lyhyen ajan eikä lastenrattaat olleet myöskään erityisen varkausalttiina pidettyä omaisuutta. Nämä seikat huomioiden VKL katsoi laiminlyönnin osoittavan ainoastaan vähäistä huolimattomuutta, jonka perusteella korvausta ei voitaisi alentaa.

Norio-Timosen mukaan sekä suojeleohjeen määritelmä perusteluineen että aikaisempi oikeuskäytäntö selvästi osoittaa, että kun on kyse vaaditusta omaisuuden lukitsemisesta korvauksen edellytyksenä, on kyse tosiasiallisesti suojeleohjeesta huolimatta siitä, mihin muotoon ehto on kirjoitettu.¹¹¹ Vakuutuslainsäätelyn pakottavuudesta johtuu se, ettei suojeleohjeen kriteerit täyttävää sopimusehtoa voida tulkita rajoitusehtona – eli ehtona, joka rajoittaisi vakuutetun oikeuksia tästä lain pakottavasta vähimmäissuojasta. Mikäli näin voitaisiin tehdä, voitaisiin vakuutetun toiminnalle asetettujen edellytysten (*suojeleohjeiden*) seuraamuksia tarpeettomasti kiristää esimerkiksi tuottamuksen asteesta tai muista olosuhteista riippumatta¹¹². Aikaisemminhan on todettu, että vain vähäistä suurempi tuottamus voisi olla perusteena vakuutuskorvauksen alentamiselle tai epäämiselle. Myöskään perusmuotoisen tuottamuksen seurauksena korvauksen täysimääräisen epäämisen ei voitaisi katsoa olevan perusteltua.

¹¹¹ Norio-Timonen 2003, s. 316.

¹¹² Hemmo 2006, s. 166.

Koska sivuvelvoitteiden perimmäisenä tarkoituksena on pyrkimys ehkäistä vahinkoja ja niiden sattua minimaalisen seurauksen laajuus, voidaan Häyhän mukaan sivuvelvoitteita luonnehtia seuraavien täsmennysten avulla. Ensinnäkin, sivuvelvoitteille on tunnuksenomaista se, että niissä kuvataan vakuutetun käyttäytymistä. Toiseksi, tällä käyttäytymisellä on yhteys vakuutetun riskin toteutumisen todennäköisyyteen. Näiden kriteerien avulla voitaisiin tunnistaa suojeleohjeen ja rajoitusehdon rajapinnassa olevien ehtojen oikeudellinen luonne¹¹³. Näin sivuvelvoitteet voitaisiin tunnistaa kysymällä esimerkiksi seuraavaa: Onko ehdoissa viitattu sellaiseen vakuutetun käyttäytymiseen, joka saattaisi vaikuttaa vakuutustapahtuman aiheutumiseen? Tai, onko ehto omiaan ohjaamaan vakuutetun käyttäytymistä tavanomaiseen verrattuna?¹¹⁴ Luonnehdinta vaikuttaa käyttökelpoiselta ja mukailee sitä, kuinka ratkaisevaa olisi suojeleohjeen otsikoinnin sijaan ehdon tosiasiallinen sisältö.

4.2.2 Tulkintoja suojeleohjeiden oikeudellisesta luonteesta

Suojeleohjeen oikeudellista luonnetta koskien tutkielmassa tarkasteltavina olevien vakuutusyhtiöiden vakuutusehdoista voidaan tehdä seuraavia havaintoja. Vakuutusyhtiö If:in vakuutusehdoissa on polkupyörän lukitsemista koskien ilmaistu seuraavasti:

5 Suojeleohjeet

Suojeleohjeissa on tavallisimpia varotoimenpiteitä, joilla vahingon synty pyritään estämään tai vahingon laajuutta pienentämään.

Vakuutuksenottajan, vakuutetun ja häneen samastettavan henkilön tulee noudattaa suojeleohjeita. Suojeleohjeen laiminlyönti voi aiheuttaa sen, ettei korvausta makseta tai se maksetaan alennettuna yleisten sopimusehtojen kohdan 5 mukaisesti.

Suojeleohjeissa irtaimen esineen valvonnalla tarkoitetaan jatkuvaa silmälläpitoa.

5.1 Omaisuuden turvallinen käyttö ja säilytys

5) Polkupyörän on oltava valvonnan alaisena tai lukittuna.

¹¹³ Häyhä 1996 s. 295. Häyhä käyttää suojeleohjeen sijasta *sivuvelvoitteen* käsitettä ja rajoitusehdon sijaan *vakuutusturvan sisältöä*. Näillä tarkoitetaan kuitenkin tässä yhteydessä samaa asiaa.

¹¹⁴ Häyhä 1996, s. 295.

Jo otsikoinnista käy selkeästi ilmi, että tässä kyseessä on rajoitusehdon sijaan suojeleohjeesta, jonka laiminlyönnin seuraukset myös selvästi ilmaistaan. Myös vakuutusyhtiö Fennialla polkupyörän lukitsemista koskeva määräys on otettu vakuutussopimukseen suojeleohjeena¹¹⁵. Tämänkaltainen lähestymistapa olisi edellä esitetyn mukaisesti perusteltua.

Vakuutusyhtiö LähiTapiolan kotivakuutusta koskeviin yleisiin *rajoitusehtoihin* sisältyy puolestaan seuraava ehto:

4 Vakuutustapahtumiin liittyvät yleiset rajoitukset

4.3 Urheilu- ja harrastevälineiden sekä polkupyörien vahingot

Vakuutuksesta ei korvata lukitsemattoman polkupyörän varkausvahinkoa.

Näin ollen mikäli polkupyörä ei olisi lukittuna, vedottaisiin kyseiseen rajoitusehtoon vakuutusyhtiön vastuun poistavana seikkana. Kuten edellä on todettu, olisi omaisuuden lukitsemista koskevat ohjeet niiden muotoilusta huolimatta suojeleohjeita, jotka oikeuttaisivat ainoastaan käytännössä kohtuullisuusnäkökulma huomioiden vain korvauksen alentamiseen. Ehtokohta on jokseenkin ongelmallinen. Vaikka ehto on muotoiltu kielteiseen muotoon ”lukitsemattoman polkupyörän varkausvahinkoa ei korvata” asettaa se kuitenkin vakuutetulle ohjesäännöltään menettelyllisesti saman velvoitteen, kuin se olisi ilmaistu käskymuodossa ”polkupyörän tulee olla lukittuna (jotta vahinko on korvattava)”. Tosiasiallisesti olisi siis kyse sellaisen menettelytavan edellyttämisestä, jota noudattaen vakuutettu olisi oikeutettu täyteen korvaukseen. Tämä käänteinen ilmaisutapa olisi lisäksi vastaava mitä edellä mainitut vakuutusyhtiö If:in sekä Fennian suojeleohjeet. Mikäli mainittua menettelyä laiminlyötäisiin, oikeuttaisi puolestaan tämä vakuutuksenantajan rajoittamaan korvausta suojeleohjeita koskevan vakuutussopimuslain 31 §:n perusteella. Tällaista ehtokohtaa voitaisiin siten soveltaa suojeleohjeen tavoin huolimatta siitä, vaikka se olisi ilmaistu vakuutussopimuksessa vastuuta rajoittavana ehtona. Kyse olisi ehdon

¹¹⁵ Fenniaturva vakuutusehdot ”F20.10 Suojeleohjeet, F20.10.1.4 Polkupyörän on oltava lukittuna varkauksen varalta”.

tosiasiallisesta merkityksestä. Vaikka lain 31 § antaakin mahdollisuuden vakuutuskorvauksen täydelliseen epäämiseen, ei tämä kuitenkaan käytännössä olemassa olevan ratkaisukäytännön perusteella juurikaan ole perusteltua.

On kuitenkin huomattava ratkaisukäytännön ajoittainen yllätyksellisyys juuri omaisuuden lukitsemista koskevia vakuutusehtoja koskien. Tähän on monesti myös oikeuskirjallisuudessa kiinnitetty huomiota. Yhtenä mahdollisena syynä tähän Norio-Timonen näkee sen, että käsiteltävissä olevissa vakuutusehdoissa voi olla sellaisia erilaisia sanamuotoja, jotka vaikuttavat lopulliseen tulkintaan. Tämä ei kuitenkaan esimerkiksi vakuutuslautakunnan ratkaisujen perusteluista selkeällä tavalla ilmene. Vastoin edellä esitettyä näyttäisi kuitenkin siltä, että VKL kanta on uuden vakuutuslainsäädännön myötä muuttunut ja lukitsemista koskeva vastuunrajoitusehto voitaisiin ainakin joissain tapauksissa katsoa ongelmattomaksi. Vakuutuslautakunnan ratkaisu VKL 307/01 (2001) puoltaa tätä näkökulmaa. Ratkaisun perusteluissa on todettu, että ehto jonka mukaan lukitsematonta pyörää ei korvata, on nimenomaan rajoitusehto eikä suojeleohje.¹¹⁶ On siten varsin mahdollista, että polkupyörän lukitsemista koskevaa vaatimusta edellytyksenä vakuutuskorvaukselle oltaisi pidettävä vakuutustapahtumaa määrittävänä rajoitusehtona suojeleohjeen sijasta.

Toisaalta myös toisenlainen päätelmä lienee perusteltavissa. Nimittäin samana vuonna annetussa ratkaisusuosituksessa VKL 352/01 (2001) päädyttiin siihen, ettei ehto, jonka mukaan ”*vakuutus ei korvaa muulla kuin vakuutusyhtiön hyväksymällä lukolla lukitun polkupyörän tai venemoottorin anastamista*” ollut sen otsikoinnista huolimatta rajoitusehto vaan suojeleohje. Siinä VKL huomautti, että korvauksen epääminen tällä perusteella johtaisi vaikutuksiltaan pakottavan vakuutuslainsäädännön kiertämiseen, eikä vakuutusyhtiö voisi evätä korvausta kokonaan vedoten siihen, ettei pyörä ole ollut vakuutuksen kohteena kun sitä ei oltu lukittu vakuutusyhtiön hyväksymällä lukolla. Lautakunta suositti siten vakuutusyhtiön maksamaan korvauksen anastetusta polkupyörästä.

¹¹⁶ Ks. Norio-Timonen 2003, s. 317–318.

Vertailun vuoksi on vielä edellä esitettyä ehtokohtaa koskien todettava, että LähiTapiolan *suojaohjeissa* edellytetään puolestaan auton ovien oltavan lukittuna kun arvokasta- tai varkausaltaista omaisuutta säilytetään autossa.¹¹⁷ Kyseinen menettelytapa on otsikoitu suoje- luohjeeksi toisin kuin polkupyöriä koskeva ehtokohta, vaikka molemmissa tilan- teissa on kuitenkin lopulta kyse melko vastaavanlaisen toiminnan edellyttämisestä vahin- gon ehkäisemiseksi: omaisuutta on pidettävä lukittuna. Myös ajoneuvoa koskevia luki- tusehtoja ja niiden problematiikkaa on paljolti käsitelty oikeuskirjallisuudessa¹¹⁸.

4.3 Suoje- luohjeet vakuutusehdoissa

4.3.1 Suoje- luohjeiden yksityiskohtaisuudesta

Koska suoje- luohjeet perustuvat sisällöltään puhtaasti kunkin vakuutusyhtiön itse valitse- miinsa määräyksiin, ne voivat eri yhtiöiden kesken vaihdella. Kuitenkin tutkielmassa tar- kasteltavien vakuutusyhtiöiden kesken oli havaittavissa enemmän yhtäläisyyksiä kuin poikkeavaisuuksia. Enimmäkseen poikkeavaisuuksia liittyi suoje- luohjeiden yksityiskohtaisuuteen. Niiden merkityssisältö oli kuitenkin yhteneväinen tarkasteltavana olevien yh- tiöiden kesken.

Tarkasteltaessa eroja näiden vakuutusyhtiöiden vakuutusehdoissa ilmaisemien suoje- luohjeiden yksityiskohtaisuudessa ja tulkinnanvaraisuudessa voidaan nostaa esiin muuta- mia seikkoja. Esimerkiksi vakuutusyhtiö LähiTapiolan sekä vakuutusyhtiö If:in palotur- vallisuutta koskevissa suoje- luohjemääräyksissä on ilmaistu seuraavaa: ”*Viranomaisen antamia paloturvallisuusohjeita ja -määräyksiä on noudatettava.*” Tämän lisäksi suoje- luohjeisiin sisältyy luonnollisesti myös yksityiskohtaisempia menettelymääräyksiä. Kui- tenkin kuten tässä tutkielmassa on jo aikaisemmin käynyt ilmi, tulisi suoje- luohjeen itses- sään olla niin selvä, että vakuutettu sen perusteella tietää minkälaisia toimia häneltä

¹¹⁷ LähiTapiola Kotitalouden vakuutus, Kotivakuutus 7.2 kohta 10: ”Kun pysäköidyssä autossa, matkailu- tai muussa perävaunussa tai veneessä säilytetään arvokasta tai varkausaltaista omaisuutta, kuten optisia tai elektronisia laitteita, on ovien (perävaunussa kuomun) oltava lukittuna ja lisäksi omaisuuden joko peitet- tynä tai muuten piilossa”.

¹¹⁸ Aihetta on käsitellyt esim. Raulos 2006, s. 201 ss.

tarkalleen edellytetään. Mainitun LähiTapiolan sekä vakuutusyhtiö If:in suojeleohjeen ei voida nähdä yksiselitteisesti täyttävän näitä kriteerejä sen lisäksi ollessa hyvin yleisluontoinen. Näin on todettu myös vakuutuslakia koskevissa esitöissä, jossa todetaan, että tällaisissa suojeleohjeissa jäisi selvittämättä se, minkä viranomaisen ohjeista on kyse sekä mitkä määräykset ovat kyseessä¹¹⁹. Puolestaan suojeleohje, jonka mukaan ”(a)suinhuoneistossa sekä asuin- ja huvilarakennuksessa pitää olla viranomaismääräysten mukaiset toimintakuntoiset palovaroittimet” on yksityiskohtaisempi ja selvempi, sillä siinä on ilmaistu viranomaismääräysten koskevan nimenomaisesti palovaroittimia, jonka lisäksi voitaisiin olettaa, että palovaroittimien myyntipakkauksista ilmenisi näiden kriteerien mahdollinen täytyminen tai ainakin tämä olisi muutoin kohtuullisesti selvitettävissä. Toisaalta myöskään tässä ohjeessa ei tarkoin ja suoraan ilmaista sitä, mistä viranomaisesta on kyse. Suojeleohjeissa puolestaan viittaaminen siihen, että omaisuutta tulisi käyttää vain käyttöohjeen tai esimerkiksi pelustuslain (29.4.2011/379) mukaisesti, voitaisiin nähdä täyttävän selkeysvaatimuksen. Tässä vakuutetulle on selkeästi ilmaistu, mistä yksityiskohtaisemmat ohjeet olisivat saatavissa.

4.3.2 Syy-yhteydestä laiminlyönnin ja vahingon välillä

Suojeleohjeiden yksityiskohtaisuuden tarkastelun lisäksi on kiinnitettävä huomio myös suojeleohjeen tarpeellisuuteen ja etenkin edellytettyyn syy-yhteyteen yleisesti. Vakuutusyhtiön suorittama vakuutuskorvauksen rajoittaminenhan edellytti edellä todetun mukaisesti sitä, että laiminlyönnillä ja vahingolla on syy-yhteys. Vakuutusyhtiö ei myöskään voisi vedota suojeleohjeen laiminlyöntiin korvausta alentavana seikkana, mikäli vahinko olisi sattunut suojeleohjeen noudattamisesta huolimatta.

¹¹⁹ HE 114/1993 vp, s. 46: ”Huolimattomuuden astetta arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota muun muassa suojeleohjeen muotoiluun. Jos vakuutettu ei ole suojeleohjeen yleisluonteisuuden tai tulkinnanvaraisuuden takia voinut tietää, miten hänen olisi pitänyt menetellä vahingon ehkäisemiseksi, hänen huolimattomuuttaan voidaan pitää vähäisenä. Näin on asian laita esimerkiksi silloin, kun suojeleohjeessa mainitaan vain velvollisuus noudattaa viranomaisten antamia paloturvallisuusmääräyksiä selvittämättä, minkä viranomaisen ja mitä määräyksiä kyseisissä ohjeissa tarkoitetaan”.

Esimerkiksi Fennian vakuutusehdoissa on seuraavanlainen irtaimiston suojeleluohje varkauksien varalta: *”Matkapuhelimessa on oltava turvakoodi, jonka perusteella sen käyttö voidaan estää. Turvakoodi on ilmoitettava Fennialle korvausta haettaessa.”* Kun suojeleluohjeen on tarkoituksena estää tai rajoittaa vahinkoa – kuten ehtoa koskevasta yläotsikoinnista koskien varkausvahinkojen torjuntaa käy ilmi – on jokseenkin kyseenalaista, miten puhelimen lukitseminen lopulta vaikuttaa itse vahingon syntymiseen, eli miten edellytetty syy-yhteys tyyppitapauksessa täyttyy. Kun kyseessä on omaisuuden varkausvahinko, ei tähän vahinkoon enää jälkikäteisesti vaikuttaisi se, onko puhelimen sisältöön myöhemmin päästy käsiksi puuttumattoman pääsykoodin vuoksi tai olisiko sen käyttö voitu muunlaisin keinoin estää. Myös turvakoodin ilmoittaminen Fennialle korvausta haettaessa on tarkoitukseltaan epäselvä. Yhtenä motiivina voisi olla sen selvittäminen, onko turvakoodi tarpeeksi ennalta-arvaamaton ja näin ikään turvallinen. Kuitenkaan tälläkään seikalla ei olisi vaikutusta vahinkoon, jota suojeleluohjeella yritettäisiin torjua. Ajatus siitä, että turvakoodin puuttumisen voitaisiin nähdä ennakoivan suuremmalla todennäköisyydellä varkautta – jolloin voitaisiin nähdä jonkinlainen perusteltu syy suojeleluohjeen käytämiseksi – voidaan myös nähdä tarpeettomana varkauksien ennalta-arvattavan luonteen vuoksi ja viimeistään kun on kyse näyttövelvollisuudesta.

4.4 Oikeuskäytäntöä

4.4.1 Omaisuuden valvominen

Myös oikeuskäytännössä suojeleluohjeita on käsitelty melko laajasti. Otetaan ensimmäisenä käsittelyyn kuluttajariitalautakunnan ratkaisusuositus koskien tapausta 02/38/3322.

Tapauksessa oli kyse kirpputorilla sattuneesta varkausvahingosta. Kuluttaja K (vakuutettu) vaati korvausta kotivakuutuksestaan kirpputorilla myytävänä olevan omaisuuden anastuksesta. Vakuutusyhtiö ei ollut suorittanut K:lle korvausta vedoten ensinnä vastuunrajoitusehtoon, jonka mukaan vakuutuksesta ei korvata määrittelemätöntä varkautta. Lisäksi vakuutusyhtiö vetosi suojeleluohjeeseen, jonka mukaan *”mukana olevaa omaisuutta on jatkuvasti valvottava. Vakuutettu ei saa jättää mukanaan olevaa omaisuutta eikä matkatavaraa ilman jatkuvaa silmälläpitoa yleisillä paikoilla kuten liikenneasemilla, toreilla,*

ravintoloissa, kauppalikkeissä, majoitusliikkeiden auloissa, uimarannoilla, urheilukentillä, yleisissä kulkuneuvoissa ja yleisissä nähtävyyks- ja vierailukohteissa. Jos mukana olevaa omaisuutta ei valvota, se tulee jättää lukittuun kiinteän säilytystilaan, johon tunkeutuminen ei ole mahdollista säilytyspaikan rakenteita tai lukkoja vahingoittamatta.” Kuluttajariitalautakunta katsoi ensinnä mainittua rajoitusehtoa koskien, että tapauksessa oli riittäväällä tarkkuudella pystytty määrittämään vahinkoaika. Toisekseen KRIL totesi väitettyä suojeleohjeen laiminlyöntiä koskien, ettei suojeleohjetta oltu tapauksessa laiminlyöty ja kehottikin vakuutusyhtiötä suorittamaan K:lle korvauksen täysimääräisenä.

Tutkielman kysymyksenasettelun kannalta mielenkiintoiseksi osoittautuu nimenomaan vakuutusyhtiön vetoaminen suojeleohjeeseen koskien omaisuuden valvomista. KRIL otti huomioon omaisuuden valvomisen suhteen sen, että omaisuus on tapauksessa tosiasiallisesti ollut jatkuvasti valvottuna vaikeikaan itse vakuutetun toimesta. Vakuutusyhtiön suojeleohjeessa ei oltu ilmaistu sitä, miten valvonta tulisi nimenomaisesti järjestää. Kirjepöytäkirjassa olleen henkilö- sekä kameravalvonnan katsottiin siten olleen riittävää osoittamaan vakuutetun toiminnan olleen riittävän huolellista siten, ettei korvausta voitaisi suojeleohjeen laiminlyöntiin vedoten alentaa. Ratkaisusuositus puoltaa myös lain esitöistä ilmenevää kantaa, jonka mukaan suojeleohjeiden tulisi olla niin selkeitä, että vakuutettu voi niiden pohjalta selkeästi ymmärtää häneltä edellytetyt toimet. Mikäli näin ei ole, vaikuttaa se vakuutuksenantajan jälkikäteiseen oikeuteen alentaa korvausta laiminlyöntiin vedoten. Tapauksessa vakuutusyhtiön rajoitusehtoihin ei ollut sisältynyt määräystä, jonka mukaan vakuutetun tulisi itse järjestää valvonta. Siten muunlaisen valvonnan järjestäminen voisi osoittaa korkeintaan vähäistä huolimattomuutta.

Myös kuluttajariitalautakunnan ratkaisussa KRIL 00/38/1819 sekä vakuutuslautakunnan ratkaisussa VKL 32/13 (2013) oli arvioitu muun henkilön suorittaman valvonnan riittävyyttä arvioitaessa suojeleohjeen huolellisen noudattamisen täyttymistä. Kyseessä oli tapaukset, joissa omaisuus oli jätetty ravintolassa valvottuun narikkaan narikkalappua vastaan. Kummassakin tapauksessa katsottiin omaisuuden tulleen anastetuksi ja kyseessä oli muun ohella sen arvioiminen, oliko omaisuutta valvottu suojeleohjeen edellyttämällä tavalla. Molemmissa tapauksissa katsottiin, että omaisuuden jättäminen valvottuun narikkaan ei osoittanut ainakaan vähäistä suurempaa laiminlyöntiä suojeleohjeen noudattamisessa. Jo lain sanamuodosta johtuu se, että jonkun muun henkilön kuin vakuutetun

mahdollinen suojeleohjeen laiminlyönti ei olisi perusteena rajoittaa vakuutetulle kuuluvaa vakuutuskorvausta, mikäli itse vakuutetun katsottaisiin tilanteessa menettelleen huolellisesti. Näin narikkahenkilökunnan mahdollinen huolimaton menettely omaisuuden valvomisessa ei voisi koitua vakuutetun vahingoksi suojeleohjeen laiminlyöntinä. Tapauksissa lautakunnat suosittivatkin vakuutusyhtiön suorittamaan vakuutetuille täysimääräisen korvauksen sitä alentamatta.

4.4.2 Suojeleohjeen yksityiskohtaisuus

Kuten todettu, jotta suojeleohje voi sitovasti velvoittaa vakuutettua toimimaan suojeleohjeessa ilmaistulla tavalla, tulee sen olla riittävän selvä, jotta vakuutettu voi sen perusteella ymmärtää minkälaisia toimia häneltä tarkalleen odotetaan. Vakuutuslautakunnan ratkaisusuosituksessa VKL 581/12 (2013) vedottiin suojeleohjeen epäselvyyteen.

Tapauksessa vakuutuksenottajaperheen alaikäiset tyttäret A ja B sekä heidän ystävänsä C olivat tupakoituaan parvekkeella tumpanneet tupakat tuhkakuppina käyttämäänsä märkään jogurttipurkkiin siten, että tumpit ovat kerrotun mukaan sihisseet, kastuneet ja sammuneet. Rakennuksessa oli pian tämän jälkeen havaittu tulipalo, jonka syttymissyiksi epäiltiin kyseistä jogurttipurkkia ja siihen tumpattuja savukkeita. Vakuutusyhtiö oli alentanut korvausta 20 prosenttia vedoten suojeleohjeeseen, jonka mukaan savukkeet oli sammutettava turvallisesti. Vakuutettu V puolestaan vetosi huolimattomuutta alentavana seikkana muun muassa tyttärien ikään sekä heidän pyrkimyksensä toimia tilanteessa huolellisesti. Vakuutettu vetosi myös suojeleohjeen epäselvyyteen – ehdossa ei oltu mainittu miten toimintavelvoite tulisi täyttää eli miten sammuttamisen tulisi tapahtua. V:n mukaan käytetty sammutusmekanismi oli ollut turvallinen eikä savukkeita oltu sammutettu esimerkiksi paloherkälle materiaalille. Lisäksi tilanne on sattunut ulkotiloissa. Vakuutuslautakunta puolsi V:n esille ottamia seikkoja ja suositti vakuutusyhtiötä maksamaan vahingosta täyden korvauksen.

Vakuutuslautakunta otti ratkaisussaan huomioon sen, että savukkeet on pyritty huolellisesti toimien sammuttamaan märkään jogurttipurkkiin ulkotiloissa. Vaikka jogurttipurkki ei ole ollut tuhkakupiksi soveltuva, on se kuitenkin ollut märkä ja savukkeiden on nähty

oletettavasti sammuneen. Tämä seikka, lasten ikä heidän ollessaan tapahtuma-aikaan alaikäisiä sekä suojeluohjeen epämääräisyys huomioon ottaen menettely osoittaisi enintään vähäistä huolimattomuutta, jonka perusteella vakuutusyhtiö ei ole oikeutettu alentamaan korvausta.

Puolestaan vakuutuslautakunnan antamassa ratkaisusuosituksessa VKL 439/12 (2013) suojeluohjeen katsottiin olevan niin selkeä, että sen perusteella vakuutetun tulisi ymmärtää miten hänen oletettiin suojeluohjeen mukaisesti toimivan eli miten menetellen hän olisi oikeutettu vahingon sattuessa täysimääräiseen korvaukseen.

Tapauksessa vakuutuksenottaja O haki korvausta autosta anastetusta omaisuudesta (arvoltaan noin 1 000 euroa). Auto oli ollut pysäköitynä O:n kotipihaan siten, että omaisuus oli piilotettuna auton keskikonsoliin eikä siten ollut ulkopuolelta nähtävissä. Lisäksi itse auto oli suojaisalla hyvin valaistulla parkkipaikalla. Vahinkotarkastajan mukaan auton ulkopuolelta oli kuitenkin vahinkohetkellä nähtävissä sinne jäänyt matkapuhelimen laturi. Vakuutusyhtiö oli alentanut korvausta 25 prosenttia vedoten suojeluohjeeseen, jonka mukaan ”ajoneuvossa olevaa yhteisarvoltaan yli 350 euroa olevaa koti-irtaimistoa on valvottava jatkuvasti.” Vakuutuksenottaja valitti vakuutusyhtiön päätöksestä vaatien täyttä korvausta vahingosta vedoten siihen, ettei hän toiminnallaan ole myötävaikuttanut vahingon syntymiseen. Lautakunta ei suosittanut vakuutusyhtiön päätöksen muuttamista.

Tapauksessa suojeluohjeen katsottiin olevan edellä todetun mukaisesti selvä ja yksiselitteinen, jonka lisäksi laiminlyönnin ja vahingon välillä katsottiin olleen VakSopL 34 §:n edellyttämä syy-yhteys. Suojeluohje on myös ehdoton sen edellyttäessä jatkuvaa valvontaa.¹²⁰ Tästä seuraa, että mikäli omaisuutta olisi valvottu yhtäjaksoisesti, ei varkautta olisi sattunut. Kuitenkaan se, että suojeluohje on laiminlyöty ja vahinkotapahtuma sattunut, ei yksinomaan riitä perustamaan vakuutuksenantajalle oikeutta alentaa vakuutuskorvausta. Tapauskohtaisesti tulisikin arvioida sitä, minkälainen merkitys laiminlyönnillä on tosiasiallisesti ollut vahingon syntymiseen.¹²¹ Kyseisen vakuutusyhtiön vakuutusehdoissa

¹²⁰ Vrt. kuluttajavalituslautakunnan ratkaisu KVL 93/38/1449, jossa vakuutusehdon: ”Matkatavaraa ei saa jättää yleiselle paikalle ilman riittävää valvontaa” katsottiin ensinnä olevan tosiasiallisesti suojeluohje. Toiseksi katsottiin, ettei tämä ollut sellainen suojeluohjeelta edellytetty riittävän yksityiskohtainen toimintaohje, jonka perusteella korvausta voitaisiin alentaa.

¹²¹ Norio-Timonen 2018, s. 206.

mainitaan, että jatkuvan valvonnan piiriin kuuluvien esineiden joukkoon luetaan myös kaikki elektroniset laitteet. Voidaan kuitenkin arvioida itsessään matkapuhelimen laturin – joka ei arvoltaan ole merkittävä – jättämisen merkitystä näkyvälle ja suojaisalle paikalle korvauksen rajoittamisen kohtuullisuuden kannalta. Oliko siten matkapuhelimen laturin jättäminen näkyvälle paikalle sellainen tekijä, joka oikeuttaisi vakuutusyhtiön alentamaan korvausta myös piilotettuna olleen omaisuuden osalta 25 prosenttia tai onko vastaava alennus näin ollen kohtuullinen.

4.5 Johtopäätöksiä

4.5.1 Korvauksen alentaminen vai epääminen

Näyttäisi siltä, että suojeleohjeen laiminlyönnistä seuraava korvauksen määrällinen alentaminen olisi vakiintunut tapa reagoida suojeleohjeen laiminlyöntiin. Ratkaisukäytännöstä ei löytynyt esimerkkejä, joissa suojeleohjeen laiminlyöminen olisi johtanut korvauksen täysimääräiseen epäämiseen. Näin ollen tätä on pidettävä poikkeuksellisena, vaikka lain säännös sen mahdollistaisikin. Tätä tukee myös vahinkovakuutuslakityöryhmän ilmaisema kanta, jonka mukaan törkeä huolimattomuus tai edes tahallisuuskaan ei aina merkitsisi koko korvauksen menettämistä kun otetaan huomioon tapaukseen liittyvät olosuhteet muutoin¹²². Lisäksi aiemman ratkaisukäytännön puuttuessa lienee soveltamiskynnys asetettu yhtiöissä korkealle. Kun vielä otetaan huomioon mahdollisuus kohtuullistaa korvausta, vaikuttaa käytännössä siltä ettei korvauksen täysimääräinen epääminen olisi kuluttajaa kohtaan ollenkaan perusteltua.

Esimerkkinä kohtuullistamisesta tapauksessa FINE-010795 (2018) vakuutusyhtiö katsoi olevansa oikeutettu suojeleohjeen laiminlyönnin vuoksi alentamaan korvausta 50 prosentilla, mutta päätyi sen kohtuuttomuus huomioon ottaen vain 25 prosentin vähennykseen. Vakuutuslautakunta tästä jo vakuutusyhtiön suorittamasta kohtuullistamisesta huolimatta katsoi 25 prosentin alennuksen olevan kohtuuton ja alensi sitä edelleen 15 prosenttiin. Ratkaisussa FINE-005690 (2018) puolestaan vakuutusyhtiö kylläkin vetosi siihen, että se

¹²² Ehdotus 3/1988, s. 211.

olisi suojeleuhjeen laiminlyönnin vuoksi oikeutettu epäämään korvauksen kokonaisuudessaan, muttei kohtuullisuusnäkökulma huomioiden päätynt alentamaan korvausta kuin 20 prosentilla. Osoituksena korvauksen alentamisen kohtuullistamisesta voidaan myös nähdä vakuutuslautakunnan omaksuma kanta, jonka mukaan tavanomaista matalampi suojeleuhjevähennys voisi tulla kyseeseen kun vahingon katsottaisiin olevan poikkeuksellisen laaja.¹²³

4.5.2 Alentamisen suuruus

Ratkaisukäytäntö osoittaa korvauksen alentamisen suojeleuhjeen laiminlyöntiin vedoten olevan tyypillisimmin joko 1/5 tai 1/4 riippuen huolimattomuuden asteesta.¹²⁴ Myös vakuutuslautakunta on puoltanut tällaista lähestymistapaa.¹²⁵ Mikäli vakuutusyhtiöissä on kuitenkin suoritettu tätä suurempi korvauksen alentaminen, on lautakuntakäsittelyssä usein suositettu kohtuullistamaan korvauksen alentamista enintään 25 prosentilla. Poikkeuksena tästä kuitenkin mainittakoon ratkaisu VKL 297/13 (2013), jossa korvauksen alentamista 50 prosentilla pidettiin myös lautakunnassa kohtuullisena kun kyseessä oli suojeleuhjeen laiminlyönti, törkeä huolimattomuus sekä alkoholin käyttö¹²⁶. Näin suuri korvauksen alentaminen edellyttäisikin tapauksessa vähintään törkeää huolimattomuutta¹²⁷. Edellä todetun mukaisesti tämä ei kuitenkaan olisi riittävä peruste evätä korvausta kokonaisuudessaan.

Ratkaisukäytännössä on toisinaan myös suositettu alentamaan korvausta tavanomaista maltillisemmin vain 15 prosentilla.¹²⁸ Vaikka suojeleuhjevähennyksen suuruuden säännönmukaisuus on ratkaisujen ennakoitavuuden ja oikeusvarmuuden vuoksi tärkeää,

¹²³ Ks. VKL 147/13 (2013), ratkaisun perustelut.

¹²⁴ Ks. esim. ratkaisut VKL 182/10 (2010), VKL 147/13 (2013), FINE-005690 (2018).

¹²⁵ Ks. FINE-009519 (2018), VKL 147/13 (2013), joissa vakuutuslautakunta on nimenomaisesti todennut korvauksen alentamisen olevan tyypillisesti joko 1/4 tai 1/5 ja pitänyt tätä kohtuullisena.

¹²⁶ Vrt. esim. VKL 163/15 (2015), jossa vakuutusyhtiö päätyi alentamaan vakuutuskorvausta 50% vedoten paloturvallisuutta koskevan suojeleuhjeen laiminlyöntiin sekä alkoholin käyttöön. Vakuutuslautakunta kuitenkin suositti vakuutusyhtiötä maksamaan korvausta vain 1/4 alennettuna.

¹²⁷ Lehtipuro – Luukkonen – Mäntyniemi 1999, s. 136

¹²⁸ Ks. ratkaisut VKL 57/15 (2015), FINE-010795 (2018), joissa vakuutusyhtiö on alentanut korvausta alun perin 25 prosentilla, mutta joissa vakuutuslautakunta on suosittanut korvauksen alentamista ainoastaan 15 prosentilla.

määrityy suojeleohjeen laiminlyönnistä johtuvan korvauksen alentamisen suuruus kuitenkin tapauskohtaisesti lain 34 §:stä ilmenevien kriteerien mukaan. Siitä ilmenevien kokonaisuarkintaa ohjaavien tekijöiden vaikutus vahingon sattumiseen tai sen määrään voi kuitenkin olla ainoastaan peruste korottaa korvausta siitä, mitä se pelkän syy-yhteyden perusteella arvioituna olisi. Siten näiden seikkojen huomioon ottaminen korvausta alentavalla tavalla ei olisi sallittua.¹²⁹ Kuitenkin tästä tapauskohtaisen arvioinnin merkityksestä johtuu se, että vähennyksen määrä voi näin perustellusti olla myös jotain muuta kuin mitä nykyinen ratkaisukäytäntö ilmentää.

¹²⁹ Ehdotus 3/1988, s. 211.

5 PELASTAMISVELVOLLISUUDEN LAIMINLYÖMINEN

5.1 Pelastamisvelvollisuus vahinkovakuutuksessa

5.1.1 Pelastamisvelvollisuuden määritelmä ja tarkoitus

Vakuutustapahtuman aiheuttamisessa sekä suojeleuhjeiden noudattamisvelvollisuudessa vakuutetun myötävaikutus vahingon sattumiseen ilmenee etukäteisenä vahinkoon johtavaan tapahtumaketjuun vaikuttamisena. Sääntelyn tarkoitus on siten pyrkiä ehkäisemään vahinko ennen kuin se on tapahtunut. Näin näkökulma on ennakollinen. Puolestaan pelastamisvelvollisuuden laiminlyönnissä on kyse tilanteesta, jossa vahinko on jo sattunut tai ainakin sen sattumisesta on olemassa välitön uhka. Pelastamisvelvollisuudella tarkoitetaan vakuutetulle asetettua velvollisuutta huolehtia vakuutustapahtuman torjumisesta tai rajoittamisesta. Vakuutetun myötävaikutus ilmenee siten jälkikäteen rajoittavien toimenpiteiden laiminlyönninä.¹³⁰ Pelastamisvelvollisuudessa ei ole kyse sellaisesta velvollisuudesta, jota tulisi jatkuvasti noudattaa, vaan se on aina kytketty vakuutustapahtuman uhkaan tai sattumiseen.¹³¹

Pelastamisvelvollisuutta koskevien lain esitöiden mukaan pelastamisvelvollisuus voisi esimerkiksi palovakuutuksessa (eli myös esinevakuutuksessa) merkitä sitä, että tulipalon syttyttyä vakuutetun tulisi ensinnä ryhtyä sammutustoimiin, toisekseen hälyttää paikalle palokunta sekä mahdollisuuksien mukaan myös siirtää omaisuutta palolta suojaan.¹³² Pelastamisvelvollisuudesta olisi myös kyse tilanteessa, jossa vakuutetun asuinrakennuksen vieressä oleva puu olisi esimerkiksi myrskyn seurauksena vaurioitunut siten, että se uhkasi kaatua rakennuksen päälle hetkenä minä hyvänsä. Välittömän vahingonvaaran uhattessa puu tulisi vahinkoa torjuvana toimenpiteenä kaataa ennen kuin se kaatuessaan aiheuttaisi vahinkoa vakuutetulle muulle omaisuudelle, eli tässä tapauksessa rakennukselle.

¹³⁰ Ks. esim. Annola ym. 2012, s. 629 ; Norio-Timonen 2018, s. 209.

¹³¹ Hoppu 1997, s. 162.

¹³² HE 114/1993 vp, s. 46.

Myös pelastamisvelvollisuutta koskevalla sääntelyllä pyritään ehkäisemään vakuutuksen voimassaolon johtaminen vakuutetun moraaliseen uhkapeliin. Vakuutuksen voimassaolo ei saisi vaikuttaa vakuutetun käyttäytymiseen siten, että vahinkojen syntymiseen tai niiden laajuuteen suhtauduttaisiin välinpitämättömämmin kuin miten niihin suhtauduttaisiin, mikäli vakuutus ei olisi voimassa. Pyrkimässä torjumaan moraalista uhkapeliä vakuutukseen liittyviä kannustimia muutetaan vakuutetun kannalta siten, että huolellinen käyttäytyminen tulee myös hänen kannaltaan edulliseksi¹³³. Vakuutuslautakunta on ratkaisukäytännössään todennut pelastamisvelvollisuutta koskevien säännösten keskeisen tarkoituksen olevan vakuutetun kannustaminen vahinkojen torjumiseen ja korvausmenon pienentämiseen¹³⁴. Pelastamisvelvollisuus on nimenomaisesti vahinkovakuutuksille tyypillinen velvoite. Henkilövakuutuksissa vastaavaa velvollisuutta ei ole.¹³⁵

5.1.2 Pelastamisvelvollisuuden sisältö

Pelastamisvelvollisuudesta säädetään vakuutuslain 32 §:ssä. Kuten aiemmat tutkielmassa esitetyt vakuutuksenantajan vastuun rajoittamista määrittelevät säännökset – sisältyy myös pelastamisvelvollisuutta koskeva pykälä vakuutetun ja vakuutuksenottajan velvollisuuksia sekä vakuutuksenantajan vastuun rajoituksia koskevaan lain 4 lukuun. Pykälän 1 momentin mukaan ”(v)akuutustapahtuman sattuessa tai välittömästi uhatessa vakuutetun tulee kykijensä mukaan huolehtia vahingon torjumisesta tai rajoittamisesta – ” Edelleen lain sanamuodosta käy ilmi, ettei pelastamisvelvollisuutta koskevia velvollisuuksia voida asettaa muulle henkilölle kuin vakuutetulle (tai häneen lain 33 §:n nojalla samastettavalle henkilölle). Pelastamisvelvollisuudessa on siten kyse vakuutetulle asetetusta toimimisvelvollisuudesta, joskin tässä voisi toisinaan olla kyse myös toimimatta jättämisvelvollisuudesta.¹³⁶

¹³³ Lyytikäinen 1999, s. 144.

¹³⁴ Ks. VKL 504/12 (2013) päätöksen perustelut.

¹³⁵ Norio-Timonen 2018, s. 209.

¹³⁶ Vihma 1948, s. 235. Vihman mukaan silloisen vanhan vakuutuslain 5 luvun otsikko ”Toimenpiteet tulipalon sattuessa” – jonka alle myös pelastamisvelvollisuus sijoittuu – viittaisi ensisijaisesti sanamuotonsa ”toimenpiteet” mukaan positiiviseen toimintamuotoon. Vihman mukaan kuitenkin myös toimimasta pidättäytyminen olisi toisinaan perusteltua. Näin esimerkiksi tulipalon sattuessa vakuutetun tulisi lakata lietsomasta paloa, jottei se pahenisi. Vihman esittämää kantaa on myös myöhemmin puoltanut oikeuskirjallisuudessa Norio-Timonen, ks. Norio-Timonen 2003, s. 364 viitteineen.

Pelastamisvelvollisuutta koskeva säännös tulisi siten sovellettavaksi joko vakuutustapahtuman sattuessa tai sen välittömästi uhatessa. Vakuutetun tulee ryhtyä pelastamistoimiin välittömästi vakuutustapahtuman tapahduttua kun hän on saanut siitä tiedon. Toisaalta hänen tulisi ryhtyä toimiin myös *vahingonvaaran välittömästi uhatessa*. Näiden tilanteiden määrittäminen voi toisinaan olla hankalaa. Näin olisi etenkin jälkikäteisesti arvioitaessa sitä, oliko kyseessä laissa tarkoitettu pelastamistoimi, mikäli tällä toimella olisi saatu ehkäistyä vahinkotapahtuma.¹³⁷ Tällä on vaikutusta myöhemmin muun muassa näistä syntyneiden kulujen korvaamisen kannalta.

Näin pelastamiskustannuksilta edellytetään vähintäänkin sitä, että vakuutustapahtuman sattumisen mahdollisuuden tulee olla välittömästi uhkaava. Välittömällä uhalla tarkoitetaan tässä sitä, että vaara on konkreettinen. Lisäksi konkreettinen ja välitön vahingonvaara merkitsisi sitä, että mikäli tilanteessa ei ryhdyttäisi toimiin vahingon rajoittamiseksi, vahingon voitaisiin suurella todennäköisyydellä nähdä toteutuvan.¹³⁸ Tästä seuraa myös se, että toimen katsotaan puolestaan lakkaavan olemasta pelastustoimi kun vahingonvaara ei enää ole konkreettinen – eli kun vahingonvaara on lakannut olemasta.¹³⁹

Pelastamistoimilla ei ole tarkoituksena asettaa vakuutetulle kohtuuttoman ankaria velvollisuuksia, mutta jonkunlaista poikkeuksellisuutta niiltä kuitenkin edellytetään. Näin esimerkiksi tavanomaisessa omaisuuden huoltotöissä tai omaisuuden huolellisessa säilyttämisessä ei olisi kyse pelastamisvelvollisuudesta. Näin ei olisi myöskään sinänsä vakuutustapahtumien ehkäisemistarkoituksessa tehdyissä toimissa, mikäli nämä toimet olisivat ennakollisia, kuten esimerkiksi palovaroittimien tai murtohälytysjärjestelmän asentaminen.¹⁴⁰ Oikeuskirjallisuudessa on pelastamisvelvollisuutta koskien esitetty, että vakuutetun ei tarvitsisi pelastamisvelvollisuuden täyttääkseen vaarantaa henkeään tai terveyttään, mutta hänen tulisi kuitenkin kykyjensä mukaan uhrata sekä aikaansa että työpanostaan.¹⁴¹

¹³⁷ Hoppu 1997, s. 162.

¹³⁸ Snellman 2001, s. 181.

¹³⁹ Norio-Timonen 2010, s. 168.

¹⁴⁰ Norio-Timonen 2003, s. 365–366.

¹⁴¹ Vihma 1948, s. 235–236.

Lisäksi on korostettava, että pelastamistoimet eivät koske mitä tahansa vahinkotapahtumaa, vaan ainoastaan *vakuutustapahtumaa*. Vakuutustapahtumassa on kyse sellaisen vahingon sattumisesta, jota varten vakuutus on otettu¹⁴². Näin ollen pelastamisvelvollisuutta ei voida edellyttää sellaisten vahinkojen ehkäisemiseksi tai rajoittamiseksi, jotka eivät kuulu vakuutuksen korvauspiiriin. Vakuutuksen korvauspiiriin kuulumattomien vahinkojen torjunta ei luonnollisestikaan olisi myöskään vakuutuksenantajan intressissä. Näin edellytetyt pelastamistoimet ovat aina sidoksissa korvattavien vahinkotapahtumien kirjoon eli lopulta vakuutuksen kattavuuteen.

Täydellisiä pelastustoimia ei vakuutetulta kuitenkaan voida olosuhteet huomioon ottaen olettaa ja lain pykälästä käykin ilmi, että vahingon torjumisesta ja rajoittamisesta tulisi huolehtia *kykyjensä mukaisesti*. Tarkoituksena ei siten ole asettaa vakuutetulle kohtuuttoman ankaria velvollisuuksia. Pelastustoimia arvioitaessa kunkin henkilön kykyjen mukaisesti tulee arvioinnin olla subjektiivista. Näin huomioon voidaan ottaa vakuutetun ikä, tiedot, koulutustaso, ruumiilliset voimat sekä muut yksilölliset olosuhteet. Myös kunkin tapauksen muut olosuhteet tulisi kussakin käsillä olevassa tapauksessa ottaa huomioon.¹⁴³ Korkein oikeus on ratkaisussa KKO 1997:51 pelastamisvelvollisuutta koskien todennut, että tapauskohtaisessa arvioinnissa voidaan muun ohella ottaa huomioon uhan suuruus ja konkreettisuus, viranomaisten mahdolliset ohjeet sekä suoritettujen toimien poikkeuksellisuus ja pääasiallinen tarkoitus. Lisäksi korkeimman oikeuden perusteluista käy ilmi, että arvio vakuutustapahtuman uhan välittömyydestä ja toimenpiteiden tarpeellisuudesta tulisi tehdä vakuutuksenottajan näkökulmasta huomioiden hänen silloin käytössään olevat tiedot. Koska nämä tiedot usein ovat puutteellisia jo tilanteen kiireellisyydestä johtuen, ei arviointi näistäkään syistä voisi olla kovin ankaraa vakuutetun kannalta.¹⁴⁴

Pelastamisvelvollisuutta koskevan lain 32 §:n 1 momentissa todetaan lisäksi: ”*Jos vahinko on ulkopuolisen aiheuttama, vakuutetun tulee ryhtyä tarpeellisiin toimiin vakuutuksenantajan oikeuden säilyttämiseksi vahingon aiheuttajaa kohtaan.*” Tällä viitataan vakuutuslain 75 §:ssä tarkoitettuun vakuutuksenantajan takautumisoikeuteen

¹⁴² Hoppu – Hemmo 2016, s. 310.

¹⁴³ Norio-Timonen 2018, s. 213–214.

¹⁴⁴ Ks. KKO 1997:51 ratkaisun perustelut.

kolmatta henkilöä kohtaan.¹⁴⁵ Pelastamisvelvollisuuden kannalta tämä merkitsee sitä, että vakuutetun tulee toimia siten, että vakuutuksenantaja säilyttää tämän 75 §:ssä ilmaistun oikeutensa. Tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi velvollisuutta pyrkiä selvittämään vahingon aiheuttajan henkilöllisyys. Lisäksi mikäli kolmannen teko olisi rikosoikeudellisesti rangaistava, tulisi siitä ilmoittaa poliisille viivästyksettä.¹⁴⁶

Edelleen VakSopL 32 §:n mukaan ”(v)akuutetun tulee, mikäli mahdollista, noudattaa vakuutuksenantajan sanotussa tarkoituksessa antamia ohjeita.” Vakuutuksenantaja voi siten esimerkiksi vakuutusehdoissaan määritellä tietynlaisia toimintaohjeita pelastamisvelvollisuutena, mutta pelastamisvelvollisuuden oikeusperusta on lopulta vakuutusopimuslaissa. Toisin kuin suojeleohjeita koskien, velvollisuuden olemassaolo määräytyy siten suoraan lain tasoisesti ilman, että siitä edellyttäisiin otettavaksi vakuutusopimukseen nimenomaisia ehtoja. Pelastamisvelvollisuudeksi tarkoitettuja ohjeita voidaankin vakuutusehdoissa olevien ohjeiden sijasta tai lisäksi antaa myös pelastamisen aikana.¹⁴⁷

Edelleen myös pelastamisvelvollisuuteen annettuja ohjeita koskien on olennaista ohjeen tosiasiallinen sisältö, eikä niinkään sen otsikoiminen sopimuksessa nimenomaisesti pelastamisvelvollisuudeksi. Tämä käy ilmi muun muassa vakuutuslautakunnan ratkaisusuosituksesta VKL 312/99 (1999), jossa vakuutuslautakunta katsoi kotivakuutuksen suojeleohjeena esitetyn ohjeen vakuutetun velvollisuudesta vaihtaa lukot välittömästi, mikäli hänellä olisi aihetta olettaa avaimen olevan asiattomasti jonkun muun hallussa. Huolimatta siitä, että ohje oli esitetty suojeleohjeen muodossa, tulisi sitä tulkita pelastamisvelvollisuutta ilmentävänä ohjeena sen tosiasiallisen sisällön perusteella.

5.2 Laiminlyönnin vaikutus vakuutuskorvaukseen

5.2.1 Tuottamuksen aste

¹⁴⁵ VakSopL 75 §:n 1 mom.: ”Vakuutetun oikeus vaatia kolmannelta henkilöltä korvausmäärä, jonka vakuutuksenantaja on hänelle suorittanut, siirtyy vakuutuksenantajalle vain, jos kolmas henkilö on aiheuttanut vakuutustapahtuman tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta taikka on lain mukaan velvollinen suorittamaan korvausta huolimattomuudestaan riippumatta. —”.

¹⁴⁶ HE 114/1993 vp, s. 46.

¹⁴⁷ Vihma 1948, s. 236.

Vakuutuslainsäädännön 32 §:n 2 momentin mukaan ”(j)os vakuutettu on tahallisesti tai huolimattomuudesta, jota ei voida pitää vähäisenä, laiminlyönyt 1 momentissa säädetyn velvollisuutensa, voidaan hänelle tulevaa korvausta alentaa tai se evätä.” Pelastamisvelvollisuuden laiminlyöminen joko tahallisesti tai vähäistä suuremmalla huolimattomuudella johtaisi näin vakuutuksenantajan oikeuteen joko alentaa korvausta tai evätä se kokonaisuudessaan.

Korvausta voitaisiin siten joko alentaa tai se voitaisiin evätä mikäli velvollisuus on laiminlyöty tahallisesti taikka mikäli velvollisuus on laiminlyöty perusmuotoisella tai sitä suuremmalla huolimattomuudella. Vuoden 1933 vakuutuslainsäädännön pelastamisvelvollisuutta koskeva säännös puolestaan mahdollistaa korvauksen alentamisen tai epäämisen ainoastaan törkeällä tuottamuksella tai tahallisuudella. Nykyään vakuutuslainsäädännön 32 § on tuottamuksen asteen suhteen yhteneväinen muiden Vakuutuslainsäädännön 4 luvussa ilmaistujen korvauksen rajoittamisperusteiden kanssa. Kuitenkin edelleen Vakuutuslainsäädännön 32 §:n 3 momentin erityissäännös koskien vastuuvakuutusta mahdollistaa korvauksen rajoittamiseen vetoamisen vain tapauksissa, jossa on kyse törkeästä tuottamuksesta tai milloin vakuutuslainsäädännössä on määrätty vakuutetun alkoholin- tai huumausaineen käytön vaikuttaneen laiminlyöntiin. Pykälän 3 momentti koskee kuitenkin vastuuvakuutusta, eikä se siten tutkielmassa valittu rajausta huomioiden ole olennainen.

5.2.2 Arvioinnista

Myös pelastamisvelvollisuuden laiminlyönnistä johtuvaa korvauksen alentamista tai epäämistä tulisi arvioida vakuutuslainsäädännön 34 §:ssä säädetyn mukaisesti. Pykälässä on säädetty huomioon otettavista seikoista koskien korvauksen alentamista tai epäämistä vakuutuslainsäädännön 4 luvussa tarkoitettulla tavalla. Edelleen arviointi olisi kokonaisuutena huomioden kunkin tapauksen yksilölliset seikat, muun muassa asianomaisen henkilön ikä, koulutus, kokemus, terveydentila ja mielentila. Laiminlyönnin ja vahingon välillä edellytetään lisäksi olevan syy-yhteys ja mikäli tämä syy-yhteys täyttyy vain osittain, tulisi korvausta alentaa vain siltä osin, mikä laiminlyönnin vaikutus lopulliseen

vahinkoon olisi. Esimerkiksi mikäli vakuutettu ei tulipalon sattuessa hälytä välittömästi paikalle palokuntaa, olisi hän kuitenkin oikeutettu saamaan vahingosta siltä osin täysimääräykseen korvauksen, jossa määrin vahinko olisi ehtinyt sattua vaikka palokunta olisi kutsuttu paikalle viivästyksettä. Tätä laajemmat vahingot, jotka olisivat seurausta viivästyneestä avun paikalle kutsumisesta tulisivat korvattavaksi VakSopL 34 §:n mukaan mahdollisesti alentuneena.¹⁴⁸ Näiden tekijöiden lopullista vaikutusta ja niiden aikaansaamaa osuutta vahingon kokonaismäärästä lienee kuitenkin käytännössä hankala arvioida. Syy yhteyden todentamiseen liittyvää ongelmaa korostaa arvioinnin perustuminen jälkikäisiin oletuksiin vaihtoehtoisista tapahtumankuluista¹⁴⁹. Todistustaakka pelastamisvelvollisuuden laiminlyönnistä sekä siitä, että laiminlyönti aikaansaa vakuutusenantajalle oikeuden alentaa vakuutuskorvausta, on luonnollisesti laiminlyöntiin vetoavalla osapuolella, eli tässä vakuutusyhtiöllä¹⁵⁰.

Muina huomioitavina seikkoina voitaisiin tilanteen vaatiessa edelleen ottaa huomioon myös pakkotilaa ja syyntakeettomuutta koskevan vakuutuslainsäädännön 36 §. Sen mukaan vakuutusenantaja ei saisi vastuusta vapautuakseen tai sen rajoittamiseksi vedota pelastamiskustannuksien laiminlyöntiin tilanteessa, jossa tekijä oli kahtatoista vuotta nuorempi tai sellaisessa mielentilassa, ettei häntä olisi voitu tuomita rangaistukseen rikoksesta. Vakuutuslautakunnan ratkaisusuosituksessa VKL 446/15 (2016) oli vedottu alentuneeseen syyntakeettomuuteen ja muihin seikkoihin, jotka vakuutetun mukaan puoltaisivat korvauksen suorittamista vahingosta täysimääräisesti.

Tapauksessa vakuutusenantajan omistama korjaamorakennus tuhoutui tulipalossa. Palo oli saanut alkunsa lattialla olleesta bensiinistä, jota oli valunut tankin ohi vakuutetun täytessä moottoripyörän tankkia. Vakuutettu oli tankin täytettyään huomaamattaan tönäissyt viereistä hyllykköä, jonka päällä ollut halogeenilamppu oli rikkoutunut maahan ja sytyttänyt ohi vuotaneen bensiinin palamaan. Vakuutettu oli ensinnä pyrkinyt sammuttamaan palon käsisammuttimella, mutta oli palon vain levitessä kertomansa mukaan mennyt paniikkiin ja toimintakyvyttömäksi. Hän oli poistunut palopaikalta sulkien oven perässään ja piiloutunut noin kilometrin päässä sijaitsevan asuntonsa olohuoneeseen viltin alle

¹⁴⁸ HE 114/1993 vp, s. 48.

¹⁴⁹ Häyhä 1997, s. 121.

¹⁵⁰ Norio-Timonen 2018, s. 247–248.

hälyttämättä paikalle palokuntaa. Vakuutusyhtiö oli suorittanut 20 prosentin alennuksen korvauksesta vedoten pelastamisvelvollisuuden laiminlyöntiin.

Vakuutuksenottaja vaati korvauksen suorittamista täysimääräisesti. Tilanteen jälkeen annetun lääkärinlausunnon mukaan vakuutuksenottajan käyttäytymisen todettiin täyttävän akuutin stressireaktion tunnusmerkistön sekä vaikea-asteisen häiriön kriteerit. Vakuutetulla ei ollut myöskään ollut palopaikalla puhelinta, jolla hän olisi voinut heti hälyttää paikalle apua.

Vakuutusyhtiön vastineessa käy ilmi, että vakuutuksenottajan sokkitila on otettu huomioon korvauksen alentamisen maltillisessa suuruudessa. Vakuutussopimuslain syyntakeettomuutta koskevaa 36 §:ää koskien VKL totesi, ettei se pysty luotettavasti arvioimaan sitä, olisiko tekijä ollut sellaisessa mielentilassa, jossa häntä ei voitaisi tuomita rangaistavaksi rikoksesta. Vakuutuslautakunta kuitenkin katsoi, että mielentila olisi omiaan vaikuttamaan vakuutuksenantajan oikeuteen alentaa korvausta siten, ettei nyt käsillä olevaan pelastusvelvollisuuden laiminlyömiseen voitaisi muun ohella annettujen lääkärinlausuntojen perusteella tapauksessa vedota. VKL suositti vakuutusyhtiötä maksamaan korvauksen sitä alentamatta.

Tapauksessa voidaan arvioida lisäksi sitä, missä määrin vakuutusyhtiön tekemä 20 prosentin alennus korvauksesta olisi ylipäätään ollut perusteltua, mikäli tilanteessa ei olisi voitu vedota alentuneeseen syyntakeettomuuteen. Kuten edellä todettu, pelastamisvelvollisuuden laiminlyöntiin vedotessa korvausta tulisi alentaa vain siltä osin, kun on kyse laiminlyönnin tosiasiallisesta vaikutuksesta vahinkoon ja sen määrään. Esimerkkinä käsiteltiin nimenomaisesti kuvitteellinen tilanne, jossa palokunnan viivästynyt paikalle kutsuminen oikeuttaisi korvauksen alentamiseen vain siltä osin, kuin tällä viivästymisellä on ollut tosiasiallinen vaikutus vahingon laajuuteen. Näin se osuus vahingosta, joka olisi syntynyt siitä huolimatta, että palokunta olisi kutsuttu paikalle välittömästi, tulisi maksaa sitä alentamatta. Siten se, että käsitellyssä tapauksessa VKL 446/15 (2016) vakuutusyhtiö on alun perin tehnyt 20 prosentin vähennyksen kokonaisvahingosta ei vaikuta perustelulta. Teoriassa – mikäli 20 prosentin alennus ylipäätään olisi ollut sallittua – olisi se tullut tehdä ainoastaan siitä osasta, joka olisi seurausta palokunnan viivästyneestä paikalle

kutsumisesta. Näin ajallisesti alennusta voitaisiin suorittaa siitä lähtien, kun vakuutettu on saapunut asuinrakennukselleen (jossa lähin puhelin oli ollut) aina siihen saakka, kun palokunta on lopulta saapunut paikalle. Tätä edeltäviin vahinkoihin ei millään tavoin liittynyt se, ettei vakuutusnottaja ollut hälyttänyt paikalle palokuntaa kun se ei ylipäättään ollut tilanteessa mahdollista. Kuten aiemmin todettu, olisi tämä rahallinen suuruus tai ylipäättään vahingon laajuus hankala osoittaa. Varmaa kuitenkin on, ettei tätä alennusta tältä osin voitaisi tehdä kokonaisvahingon määrästä.

5.3 Pelastamiskustannusten korvaaminen

5.3.1 Kustannusten korvaamisen edellytykset ja merkitys

Usein vakuutetulle aiheutuu vahinkojen torjumisesta tai ehkäisemisestä ainakin joitakin kuluja. Mikäli näissä kuluissa on kyse pelastamisvelvollisuudeksi katsottavista kustannuksista, on vakuutusyhtiö vakuutuslainsäädännön nojalla velvollinen korvaamaan vakuutetulle ainakin osan aiheutuneista kuluista. Tästä velvollisuudesta säädetään tarkemmin vakuutuslainsäädännön 61 §:ssä. Sen mukaan *”(v)akuutuksenantaja on velvollinen korvaamaan 32 §:ssä tarkoitetun pelastamisvelvollisuuden täyttämiseksi aiheutuneet kohtuulliset kustannukset, vaikka vakuutusmäärä siten ylittäisiinkin.”* Koska pelastamisvelvollisuutta noudattamalla saatu taloudellinen hyöty koituu lopulta vakuutuksenantajalle siten, että korvattavan vahinkotapahtuman laajuus ja näin myös maksettava korvaus on saatu minimoitua, on näin myös perusteltua, että vakuutuksenantaja kattaa tästä aiheutuneet kulut vakuutetulle.¹⁵¹

Kaikkia vakuutetun vahinkojen torjuntaan tähtääviä ennakkollisia toimia – kuten omaisuuden säännöllistä huoltamista tai perusparannustöitä ei vakuutus kuitenkaan korvaa, vaikka näiden toimenpiteiden laiminlyöminen voisikin pidemmällä aikavälillä lopulta johtaa merkittäviin vahinkoihin jotka itsessään olisivat korvattavia. Ratkaisukäytännössä esimerkkejä tällaisista normaaleista huolto- tai perusparannustöistä on ollut esimerkiksi rakennuksen lämmönsäätimien vaihto, kylmävesiputkiston ruostumisen ja tukkeutumisen

¹⁵¹ Hoppu 1997, s. 321.

seurauksena tehty putkiston korjaaminen tai jäätyneen vesijohtoputken sulattaminen ja näistä aiheutuneet kustannukset¹⁵². Vastaavien toimien katsotaan kuuluvan vakuutetun yleiseen huolellisuusvelvoitteen piiriin vahingon rajoittamis- tai torjumistoimien sijaan, eikä niiden laiminlyöminen siten voi myöskään olla perusteena korvauksen rajoittamiselle lain 32 §:ssä tarkoitetulla tavalla.¹⁵³ Edelleen myös tällaisista toimista aiheutuneet kustannukset olisivat vakuutetun omalla vastuulla. Pelastamiskustannusten korvattavuudelta edellytetään siten jonkinlaista toimen poikkeuksellisuutta. Lisäksi vahingonvaaran tulee olla todellinen ja välittömästi uhkaava. Edellytyksenä ei kuitenkaan ole, että vahinko olisi näin toimien saatu torjuttua tai sen määrää todellisuudessa saatu pienennettyä.¹⁵⁴

Vahingonvaaran välittömyydestä ja toimen poikkeuksellisuudesta on osoituksena esimerkiksi vakuutuslautakunnan ratkaisu VKL 778/14 (2015), jossa arvioitiin sitä, oliko vakuutetun toiminnassa kyse välittömän vahingonvaaran torjumisesta ja nimenomaan siitä aiheutuneista kustannuksista. Tapauksessa maalämpöjärjestelmän rikkoutumisesta aiheutuneita nousseita lämmityskustannuksia vahinkoa seuranneelta seitsemältä kuukaudelta ei korvattu pelastamiskustannuksina, kun niiden ei katsottu olevan *välitön* vahingontorjumiskulu. Tällainen välitön toimi olisi sen sijaan voinut olla esimerkiksi putkiston tyhjentäminen putkien jäätyneen ehkäisemiseksi. Sen sijaan talon tavanomainen lämpimänä pitäminen kylmän kauden aikana ei vakuutuslautakunnan mukaan olisi laissa tarkoitettua pelastamisvelvollisuuden täyttämistä, vaikka lämmitys tehtäisiinkin poikkeuksellisesti korvaavalla laitteistolla aiheutuneen vahingon vuoksi.

Kustannusten korvaamista koskevan 61 §:n mukaan tällaisista pelastamiskustannuksista voitaisiin lisäksi korvata vain *kohtuulliset kustannukset*. Lain esitöiden mukaan kustannusten kohtuullisuutta arvioidessa voitaisiin ottaa huomioon pelastettavan etuuden ja tehtyjen uhrausten arvon välinen suhde. Tätä arvioidessa tulee kuitenkin huomioida se, ettei

¹⁵² Ratkaisut VKL 161/98 (1998) (lämmönsäätimien vaihtaminen), VKL 17/01 (2001) (kylmävesiputken ruostuminen ja tukkeutuminen) ja vanhaa vakuutuslakia koskeva ratkaisu VKL 146/96 (jäätyneen vesijohtoputken sulattaminen).

¹⁵³ Norio-Timonen 2018, s. 210–211.

¹⁵⁴ Hoppu – Hemmo 1996, s. 196.

vakuutetulta voida välittömiä toimia vaativassa uhkaavassa tilanteessa edellyttää kovin-
kaan pitkälle menevää harkintaa.¹⁵⁵

5.3.2 Sarjoituskustannusten korvaaminen vahingontorjuntakuluna

Vakuutuspaikan lukkojen sarjoituksia koskevat tilanteet muodostavat tyyppitapausten
siitä, minkälaisissa tilanteissa esinevakuutuksessa pelastamisvelvollisuudesta aiheutu-
neita kuluja tyyppillisesti korvataan. Näissä tapauksissa vakuutuspaikan avaimet ovat me-
netetty joko varkauden tai muun tapahtuman seurauksena ja on mahdollisuus siihen, että
asuntoon voitaisiin murtautumistarkoituksessa tunkeutua mikäli lukkoja ei uudelleen sar-
joiteta.

Lukkojen uudelleensarjoituksen korvaaminen pelastamiskustannuksina edellyttää luon-
nollisesti sitä, että kohde – jonne avaimilla voitaisiin murtautua – on vakuutettuna, ja että
vakuutus kattaa vahinkotyyppinä murtovahingot. Näin lukkojen uudelleensarjoituksella
pyritään suojaamaan vakuutettua omaisuutta ja torjumaan se mahdollisuus, että joku pää-
sisi tunkeutumaan asuntoon luvatta anastetuilla tai muulla tavoin menetetyillä avaimilla.
Tällaisen uhan toteutuessa myös siitä aiheutunut vahingon laajuus voisi olla merkittävä,
jolloin kannattavampaa vakuutusyhtiön kannalta olisi korvata vahingon torjuntakuluna
lukkojen uudelleensarjoitus murtovahingon sijaan. Riski avainten väärinkäyttöön on mer-
kittävä etenkin, kun avaimissa on osoite- tai muut tunnistetiedot jolla asunto voidaan yk-
silöidä.

Sarjoituskustannusten määrittelyä vahingontorjuntakuluksi ja niiden korvattavuutta on
käsitelty melko laajasti lautakuntaratkaisuisissa. Esimerkiksi seuraavassa vakuutuslauta-
kunnan antamassa ratkaisussa VKL 193/05 (2005) kyse oli ulkomailta anastetuista koti-
avaimista ja tämän seurauksena tehdystä vakuutuspaikan lukkojen uudelleensarjoituk-
sesta.

¹⁵⁵ HE 114/1993 vp, s. 63.

Tapauksessa vakuutuksenottaja oli ollut matkalla Tukholmassa, jossa muun ohella hänen kotiavaimensa tulivat anastetuksi hotellihuoneesta päivän aikana. Matkatavaroista oli saatavissa myös vakuutuksenottajan nimi- ja osoitetiedot. Vakuutuksenottaja haki korvausta sekä menetetyistä irtaimistosta että kotioven lukkojen uudelleensarjoituskustannuksista. Riidatonta tapauksessa oli irtaimiston osuus, josta vakuutusyhtiö maksoikin korvausta.

Kotivakuutuksen ehtojen mukaan lukon vaihtamis- tai sarjoituskustannukset korvattaisiin vahingontorjuntakuluina vain, mikäli avain olisi joutunut ulkopuolisen haltuun varkauden, ryöstön tai murron yhteydessä ja olisi lisäksi aiheutta olettava vahingon vaaran tämän johdosta olennaisesti lisääntyneen. Tapauksessa avain oli joutunut ulkopuolisen haltuun varkauden yhteydessä. Vakuutusyhtiö kuitenkin totesi, että sarjoituskulujen korvattavuuden edellytyksenä on lisäksi se, että sarjoitus tehdään välittömästi tai viimeistään viikon päästä siitä, kun avaimet on menetetty. Yleisen elämäntarkoituksen mukaan ulkopuolisen haltuun päätyttyä avainta käytetään murtotarkoitukseen lähes välittömästi. Tapauksessa lukkojen sarjoitus oli tehty 27 päivän viiveellä. Näin ollen vakuutusyhtiön määrittelemä viikon ajanjakso oli jo kulunut, eikä vakuutusyhtiö tähän vedoten korvannut lukkojen sarjoitusta vahingontorjuntakuluna katsoen, ettei välitöntä vahingonvaaraa enää olisi.

Vakuutuslautakunta kuitenkin katsoi, ettei kuukauden pituinen aika olisi niin pitkä, että välittömän vahingonvaaran voitaisiin katsoa täysin poistuneen.¹⁵⁶ Se ei ottanut perusteiluissaan kantaa esitettyihin kantoihin esimerkiksi siitä, olisiko tilanteessa merkitystä sillä, ettei asuntoa oltu jätetty tyhjilleen tuona aikana tai olisiko vakuutuksenottajan muilla toimitilla merkitystä tilanteen kokonaisarvioinnissa. VKL suositti vakuutusyhtiötä maksamaan täysimääräisen korvauksen vakuutuksenottajalle myös sarjoituskustannusten osalta VakSopL 61 §:ssä tarkoitettuina pelastamiskustannuksina. Näin kohtuullisiksi kuluiksi katsottiin tässä sarjoituskulut kokonaisuudessaan.

Myös ratkaisussa VKL 397/15 (2015) oli kyse ulkomailta anastetuista avaimista, joihin sisältyi myös vakuutuspaikan osoitetiedot. Kyse oli sen arvioimisesta, tulisiko vakuutusyhtiön korvata turvalukon uusimisen lisäksi myös asunnon peruslukon uudelleensarjoitus 61 §:n mukaisina pelastamiskustannuksina.

¹⁵⁶ Vrt. kuitenkin ratkaisu VKL 773/04 (2005), jossa kuukausi avainten menettämisen jälkeen tehtyä lukkojen uudelleensarjoitusta ei enää pidetty välittömän vaaran torjumisena.

Vakuutetulta oli Espanjassa varastettu laukku, jossa oli muun muassa hänen kotiavaimensa tunnistetietoineen. Vakuutusyhtiö oli riidattomasti korvannut pelastamiskustannuksina asiakkaan teettämän turvalukon uusimisen välittömästi varkauden satuttua, jonka tarkoituksena oli estää mahdollinen luvaton tunkeutuminen asuntoon. Vakuutettu oli myöhemmin uusinnut myös asunnon peruslukon ja haki sittemmin korvausta myös tästä aiheutuneista kuluista. Vakuutettu ei ollut teettänyt molempien lukkojen sarjoitusta samanaikaisesti siitä syystä, että peruslukon sarjoittaminen tapahtuma-aikaan olisi johtanut kaikkien taloyhtiön yhteisten lukkojen uusimistarpeeseen, jotta vakuutetun avain olisi edelleen sopinut niihin. Peruslukon uusiminen tehtiin noin vuosi vahingon jälkeen, kun taloyhtiössä tehdyt muutokset lukituksiin mahdollistivat vain asiakkaan oven lukkojen uusimisen aiemmasta poiketen.

Sekä vakuutusyhtiö että vakuutuslautakunta olivat yksimielisiä siitä, että noin vuosi vahinkotapahtuman jälkeen tehty peruslukkojen uudelleensarjoitus ei enää tuolloin ollut sellainen vakuutuslainsäädännön 32 §:ssä tarkoitettu pelastustoimi, jolla torjuttaisiin pykälässä tarkoitettu välitön varkausvahingon vaara. Näin ollen lautakunta ei suosittanut vakuutusyhtiötä suorittamaan lisäkorvausta jo korvatun varmuuslukon lisäksi. Tämä puoltaa edellä esitettyä kantaa siitä, kuinka tehty toimi lakkaa olemasta 32 §:ssä tarkoitettu pelastustoimi silloin, kun välitöntä vahingonvaaraa ei enää ole. Tästä johtuu myös se, ettei tällaisesta toimesta aiheutunut kustannus näin olisi myöskään lain 61 §:ssä tarkoitettu pelastamiskustannus, jonka vakuutusyhtiö olisi velvollinen korvaamaan.

Tapauksissa mielenkiintoista on myös se, miten välitöntä vahingonvaaraa on arvioitu vaikka maantieteellisesti avainten anastaminen on sattunut eri maassa kuin missä vakuutettu omaisuus sijaitsee. Koska vakuutusyhtiöt eivät ole vastineissaan vedonneet tähän seikkaan, on se myös lautakunnissa jäänyt vailla huomiota. Tosiasiallisesti ulkomailla sattuneissa omaisuusvarkauksissa tuskin lienee suurta tai välitöntä vahingonvaaraa siitä, että eri maassa sijaitsevaan vakuutetun asuntoon murtauduttaisiin anastamisen yhteydessä saaduilla avaimilla. Yleisen elämänskatsomuksen mukaan voitaisiin katsoa, että varkauden pääasiallisena kohteena tuskin on nimenomaisesti avaimet, vaan pikemminkin helposti realisoitavissa oleva omaisuus – esimerkiksi lompakot ja matkapuhelimet. Molemmissa tapauksissa varkaalla oli kuitenkin saatavissa vakuutetun osoitetiedot.

Vakuutuslautakunnan ratkaisussa VKL 103/14 (2014) oli puolestaan kyse kotimaassa sattuneessa avainten katoamisvahingosta. Vakuutuslautakunnan antaman ratkaisun perusteissa todettiin, etteivät välittömän vaaran kriteerit tapauksessa täytyneet kun tapauksessa ei ollut varmuutta siitä, että avaimet olisi menetetty nimenomaan varkauden seurauksena. Tämän lisäksi avaimissa ei ollut minkäänlaisia tunnistetietoja joiden avulla ne voitaisiin yksilöidä vakuutetun asuntoon. Näin tapauksessa lukkojen sarjoituskuluja ei korvattu. Tarkasteltujen tapausten perusteella vaikuttaisi siltä, että osoite- tai muiden tunnistetietojen olemassaolo olisi vahvana perusteena ainakin lukkojen uudelleensarjoituskustannuksien korvaamiseksi pelastamiskustannuksina.

5.4 Johtopäätöksiä

5.4.1 Korvauksen alentaminen vai epääminen

Pelastamisvelvollisuuden laiminlyöminen muutoin kuin vähäisestä tuottamuksesta johtaa lain sanamuodon mukaisesti vakuutuksenantajan oikeuteen joko alentaa korvausta tai evätä se. Kuten vahinkotapahtuman aiheuttamisessa ja suojeleuhjeen laiminlyönnissä arvioitaessa korvauksen rajoittamista tulisi tämä tehdä vakuutuslainsäädännön 34 §:stä ilmenevien kriteerien pohjalta. Alennuksen tulisi lisäksi kohdistua vain siihen osaan kokonaisvahingosta, joka johtuu laiminlyönnistä ja täyttää syy-yhteyden edellytyksen. Äkillisen uhan torjumisen suhteen tämä vaikuttaa selvemältä, mutta kun on kyse jo tapahtuneen vahingon rajoittamisesta, joudutaan arvioimaan laiminlyönnin osuutta kokonaisvahingon määrästä.

Vakuutuslautakunnassa arvioitavana olevissa tapauksissa on ollut kuitenkin usein kyse vain pelastamiskustannuksista ja niiden korvaamisesta. Varsinaisesti pelastamisvelvollisuuden laiminlyöntiin ja siitä seuraavaan korvauksen rajoittamiseen ei ole esinevakuutusta koskien vedottu muutoin kun edellä esitetystä tulipaloa koskevassa ratkaisussa VKL 446/15 (2016), jossa kuitenkin vakuutusyhtiön tekemää korvauksen alentamista ei katsottu perustelluksi vaan vakuutuslautakunta suositti yhtiötä maksamaan korvauksen alentamattomana. Tällöin vähennys kuitenkin yhtiössä annetun päätöksen mukaan mukaili

sitä, minkä suuruinen korvauksen alentaminen on muutoin vakuutetun sivuvelvoitteita laiminlyötyessä ollut. Suojeluohjeiden laiminlyönnin yhteydessähän on todettu, että sen laiminlyönnistä seuraava korvauksen alentaminen on määrällisesti yleensä 20 tai 25 prosenttia kokonaisvahingon suuruudesta.

Edelleen tämän suuruisen vähennyksen tyypillisyyttä puoltaa annettu ratkaisusuositus FINE-003098 (2017), jossa vakuutusyhtiö oli maksanut korvauksen alennettuna vedoten pelastamisvelvollisuuden laiminlyöntiin, kun vakuutettu oli siirtänyt alun perin toisessa kaupunginosassa pysäköitynä olleen autonsa takaisin kotipihaansa ajoneuvon avainten tultua vain muutamaa päivää aikaisemmin varastetuksi asukkaan asunnolta. Vakuutusyhtiö oli maksanut korvauksen 50 prosentilla alennettuna vedoten pelastamisvelvollisuuden laiminlyöntiin. Vakuutuslautakunnan mukaan kyseessä oli väitetty pelastamisvelvollisuuden laiminlyöminen ja korvausta voitiin siten maksaa alennettuna. VKL kuitenkin katsoi, että 50 prosentin vähennyksen sijaan korvausta voitaisiin alentaa vain 20 prosentilla. Tapaus koski ajoneuvovakuutusta, mutta sen voidaan nähdä olevan osoituksena edelleen siitä, että tyypillisesti vakuutetun laiminlyönnistä johtuva korvauksen alentaminen on suuruudeltaan usein vain 20 tai 25 prosenttia. Tätä suuremmat vakuutusyhtiön tekemät vähennykset korvauksesta usein kohtuullistetaan lautakunnassa edellä mainitun suuruisiksi.

Vaikka oikeuskäytännön vähyydestä johtuen ei voida juurikaan muodostaa johdonmukaista päätelmää siitä, tulisiko pelastamisvelvollisuuden laiminlyönnin seurauksena olla korvauksen alentaminen vai epääminen, vaikuttaisi muiden sivuvelvoitteiden laiminlyönnistä aiheutuvat seuraamukset perustelluilta myös pelastamisvelvollisuutta koskien. Näin mitä törkeämpää tuottamuksen aste olisi, sitä perustellumpaa olisi myös suuremman vähennyksen tekeminen. Kuitenkin, vaikka pelastamisvelvollisuus olisi laiminlyöty tahallisesti, ei korvauksen täysimääräinen epääminen välttämättä olisi perusteltua tai ainakaan kohtuullista. Korvauksen epääminen voisi edellyttää laiminlyönnin tueksi muunlaista huolimattomuutta, esimerkiksi alkoholin tai huumausaineiden käyttöä tai sitä, että vahinko olisi saanut aikansa alkujaan suojeluohjeen laiminlyönnistä. Vaikka lain sanamuoto mahdollistaakin korvauksen täysimääräisen epäämisen, voitaisiin tämän seurauksen kuitenkin nähdä olevan poikkeuksellinen, joskaan ei mahdoton.

5.4.2 Pelastamiskustannusten korvaaminen osittain vai kokonaan

Mikäli käsillä olevassa tapauksessa vakuutetun tai häneen samastettavissa olevan henkilön toimien katsottaisiin riidattomasti täyttävän pelastustoimelle asetetut kriteerit, mahdollistaa tämä myös vakuutuslainsäädännön pelastamiskustannuksien korvaamista koskevaan 61 §:ään vetoamisen. Sen mukaan vakuutuslainsäädännön antaja olisi velvollinen pelastamiskustannuksina korvaamaan kohtuulliset kulut, vaikka vakuutusmaksu näin kokonaisuudessaan ylittyisikin. Kun riidatonta on se, että kyseessä ovat lain 32 §:ssä tarkoitettujen pelastuskustannukset, jää arvioitavaksi ainoastaan korvattavien vahinkojen torjumis- tai rajoittamiskustannusten kohtuullisuus.

Ratkaisukäytäntö on osoittanut, että tämä kohtuullinen korvaus voi joissain tilanteissa olla vain kulujen osittaista korvaamista kun taas joissain tilanteissa kulujen täysimääräinen korvaaminen on katsottu kohtuulliseksi. Täysimääräisesti pelastamiskustannukset on korvattu esimerkiksi edellä käsitellyssä lukkojen sarjoittamista koskevassa ratkaisussa VKL 193/05 (2005). Myös vakuutuslautakunnan antamassa ratkaisusuosituksessa VKL 504/12 (2013) otettiin kantaa siihen, mikä osuus vakuutetulle aiheutuneista kustannuksista tulisi pelastamiskustannuksina korvata.

Tapauksessa A:n omistamassa osakehuoneistossa oli putkirikon seurauksena aiheutunut vesivahinko. Vuoto sijoittui huoneiston katolle siten, että jokaiseen huoneeseen valui vettä, minkä seurauksena osa huonekaluista ja elektroniikasta vaurioitui. A perheineen majoitettiin ensin hotellissa ja hankki tämän jälkeen sijaisasunnon, jossa he joutuivat asumaan useamman kuukauden. Sijaisasumisen ohella kuluja aiheutui poismuuton (2 600 euroa) sekä vuokratun varaston osalta, jonne perhe sijoitti omaisuuttaan suojatakseen ne vesivahingolta. Varasto oli vuokrattuna vahinkoa seuraavan reilu yhdeksän viikon ajan, jolta kustannuksia aiheutui 600 euroa. Vakuutusyhtiö ei korvannut A:lle muutto- eikä varastointikuluja.

Vakuutettu A valitti päätöksestä ja vaati kulujen korvaamista. Kyseessä oli hänen mukaansa kertaluontoinen pelastamistoimi, joka tulisi korvata VakSopL 32 § ja 61 §:n mukaisesti. Tässä vaiheessa omaisuutta oli säilytetty jo pidemmän aikaa varastossa, ja aiemman 600 euron laskun lisäksi A vaati korvattavaksi uutta neljän kuukauden vuokrajaksoa,

josta oli aiheutunut nyt jo yhteensä yli 1 000 euron kustannukset. Vakuutusyhtiön vastineessa yhtiö suostuu korvaamaan A:lle 675,60 euroa lisäkorvausta pois- ja takaisinmuutosta sekä varastointikuluista. Tarkempaa erittelyä siitä, mitä korvattu summa piti sisältää ei päätöksessä ole ainakaan julkilausuttu. Riitaa tapauksessa oli siitä, tulisiko kyseiset kulut korvata nimenomaan pelastamiskustannuksina. Vakuutusyhtiön korvaus on perustunut muunlaiseen vakuutusehtoon eikä siten esimerkiksi ole ollut täysimääräinen perustuen suoranaisesti A:n vaateeseen tai esitettyihin kulutositteisiin.

Vakuutuslautakunta katsoi olevan ilmeistä, että vesivahingosta voisi seurata omaisuuden tuhoutumista ja sen siirtäminen vahinkoalueelta oli ollut tarpeen vahingon ehkäisemiseksi. Toisaalta kaikki omaisuus ei olisi tällaista omaisuutta, joka olisi ollut välittömässä vaarassa pilaantua. Osittain omaisuutta olisi jouduttu siirtämään toisaalle myös toteutettujen korjaustöiden vuoksi. A:lle aiheutuneita kuluja voitaisiin siten osittain – muttei kokonaisuudessaan – pitää laissa tarkoitettuina pelastamiskustannuksina. Pelastamiskustannusten määrän VKL arvioi olevan 50 prosenttia muuttokustannuksista, sekä varaston vuokraamisen osalta 100 euroa. Muut kustannukset eivät olisi pelastamiskustannuksia, eikä niistä siten tulisi sen perusteella maksaa korvausta. Lautakunta suositti yhtiötä maksamaan A:lle korvausta näihin perustuen yhteensä 1 400 euroa.

Vakuutuslautakunnan ratkaisusta ei käy ilmi, miten tähän 50 prosentin osuuteen muuttokustannuksista ja 100 euron korvaukseen varastointikuluista on päädytty. Varastointikulujen osalta voitaisiin kuitenkin nähdä tulleen korvatuksi pelastamiskustannuksina sellaisen lyhyen ajanjakson vuokratulot, jotka olisivat olleet välttämättömästä omaisuuden suojaamiseksi. Muunlaiset jatkossa aiheutuneet vuokratulot eivät olleet enää välttämättömän vahingon torjumista vaan seurausta siitä, ettei irtaimistoa voitu viedä huoneistoon. Kyseessä ei olisi VakSopL 32 §:ssä tarkoitettu pelastamistoimi. Kertaluontoisesta muuttokustannuksesta tämänlainen erottelu pelastamiskustannuksiin ja muihin kuluihin olisi hankalampi muodostaa. Näistä kuluista kuitenkin puolet on katsottu kohtuulliseksi korvaukseksi lisävahinkojen rajoittamisesta ja -torjumisesta aiheutuneiden kulujen korvaamiseksi välttämättöminä pelastamiskustannuksina. Vaikkei vakuutetun vaatimia kustannuksia korvattu kokonaisuudessaan, niin kuitenkin ne kulut, jotka tapauksessa on

vakuutuslautakunnan toimesta katsottu olevan nimenomaisesti pelastustoimia koskevia kustannuksia, on korvattu kokonaisuudessaan niitä määrällisesti alentamatta.

Pelastamiskustannuksina korvattavien kulujen osittainen korvaus on puolestaan tullut kyseeseen tapauksessa VKL 261/96, joka tosin koski vielä vanhaa vakuutuslainsäädäntä. Tällöin pelastamiskustannuksina oli korvattu lukkojen uudelleensarjoittamista vastaava summa, vaikkei lukkoja niiden vanhuuden vuoksi ollut enää tosiasiallisesti mahdollista uudelleen sarjoittaa. Tässä kohtuullisena kuluna nähtiin se kustannus, mitä uudelleensarjoituksesta olisi aiheutunut, mikäli se olisi edelleen ollut mahdollista.

6 LOPUKSI

Tässä tutkielmassa on kuvattu vakuutuksenantajan oikeutta alentaa tai evätä vakuutuskorvaus esinevakuutuksessa. Sekä vakuutustapahtuman aiheuttaminen joko tahallisesti tai törkeällä tuottamuksella, suojeleohjeen laiminlyöminen että pelastamisvelvollisuuden laiminlyöminen korvauksen rajoittamisperusteina sisältyvät vakuutuslainsäädännön 4 lukuun, jossa säännellään vakuutuksenantajan vastuun rajoituksista. Jotta korvauksen alentaminen olisi perusteltua, edellytetään kaikilta tässä tarkastelluilta korvauksen rajoittamisperusteilta ainakin seuraavien kriteerien täyttymistä:

1. Lievää huolimattomuutta suurempi tuottamuksen aste
2. Syy-yhteys menettelyn ja vahingon välillä

Näiden kriteerien täytyessä korvausta tulisi alentaa kuitenkin vain siltä osin, kun menettelyllä on ollut tosiasiallisesti vaikutusta vahingon syntymiseen tai laajuuteen. Näin ollen koko korvausta ei olisi perusteltua alentaa, mikäli menettely on ollut omiaan vaikuttamaan vahingon syntyyn vain osittain. Luonteeltaan korvauksen rajoittamista koskeva arviointi on kokonaisharkintaa, ja moitittavuuden asteen arvioimisen ohella myös muuttavien seikkojen tosiseikat sekä olosuhteet tulisi ottaa huomioon. Arvioitavaksi voisivat siten tulla esimerkiksi asianomaisen henkilön ikä, koulutus, kokemus, terveydentila tai mielentila. Nämä seikat voivat kuitenkin vaikuttaa vain vakuutuksenottajan eduksi, eikä niitä siten voida ottaa huomioon korvausta edelleen alentavina tekijöinä.

Niin ikään myös suojeleohjeille asetettu tarkkuuskriteeri on omiaan turvaamaan vakuutuksenottajapuolen oikeusasemaa, sillä mikäli vakuutusyhtiön laatima suojeleohje ei täytä sisällöllisesti sille asetettuja kriteerejä, ehdon epäselvyys voitaisiin ottaa huomioon siten, ettei sen laiminlyöntiin voitaisi korvausta rajoittavana perusteena vedota. Vakuutusyhtiön käyttämien vakuutusehtojen oikeudellisten seuraamusten ja vaikutusten kannalta ratkaisevaa on ehdon tosiasiallinen sisältö eikä niinkään se, miten ehto kulloinkin on otsikoitu. Pyrkimyksenä on näin ehkäistä kuluttajaa kohtaan pakottavan lainsäädännön kiertäminen esimerkiksi otsikoimalla suojeleohje rajoitusehdoksi, jolloin vakuutusyhtiö voisi epärehellisin keinoin pyrkiä vapautumaan vastuustaan kielletyllä tavalla.

Vakuutuksenottajalle asetetut sivuvelvoitteet ovat läsnä suojeleuhjeiden osalta koko vakuutussuhteen ajan, mutta toisaalta vakuutustapahtuman aiheuttaminen ja pelastamisvelvollisuuden laiminlyöminen aktualisoituu vain, mikäli vahingosta on vähintäänkin välitön uhka. Koska sivuvelvoitteiden noudattamisesta saatu hyöty koituu lopulta vakuutuksenantajan hyväksi, on myös perusteltua korvata niiden noudattamisesta aiheutuneita kustannuksia vakuutuksenottajalle. Tällaisia vahinkojen ehkäisemiseen ja niiden rajoittamiseen tähtääviä kuluja voidaan kuitenkin korvata vain pelastamiskustannuksina, eikä niinkään tavalliset huolellisuusvelvollisuuden täyttämistä tai suojeleuhjeiden noudattamisesta aiheutuneet mahdolliset kustannukset ole vakuutuksesta korvattavia kuluja.

Tutkielmassa tehtyjen havaintojen mukaan pelastamiskustannusten korvattavuutta koskevia tapauksia on käsitelty vakuutuslautakunnassa verraten runsaslukuisesti. Useimmiten kyse oli anastetuista tai muulla tavoin menetetyistä avaimista ja tästä seuraavasta lukojen uudelleensarjoituksesta. Merkitykselliseksi tällöin korvattavuuden kannalta nousi se, sisältyikö avaimiin tai niiden yhteydessä muun anastetun omaisuuden yhteyteen tunnistetietoja. Myös ajan kulumiselle annettiin ratkaisussa merkitystä – mikäli välittömän vahingonvaaraan katsottiin jo ajan kulumisen vuoksi lakanneen, ei sarjoituskustannuksia enää suositettu korvaamaan.

Kun palataan tarkastelemaan korvauksen rajoittamista puoltavien edellä esitettyjen seikkojen täyttymistä ja todetaan sekä tuottamuksellisen menettelyn että syy-yhteyden täytyvän, tulisi seuraavaksi arvioida menettelyn seurauksia ja nostaa esiin tässä tutkielmassa esiin tulleita havaintoja. Vakuutetun sivuvelvollisuuksien laiminlyönnin johtaminen korvauksen täysimääräiseen epäämiseen näyttää tutkielmassa tarkasteltujen tapausten valossa verraten poikkeukselliselta. Ainoastaan vakuutustapahtuman tahallista aiheuttamista koskien korvauksen epääminen voitaisiin nähdä perusteltuna, kun tämä käy jo suoraan ilmi sitä koskevasta VakSopL 30 §:n 1 momentista. Sen mukaan vakuutusyhtiö olisi korvauksen suhteen vastuusta vapaa vakuutettua kohtaan, joka on tahallisesti aiheuttanut vakuutustapahtuman. Tutkielmassa tarkastelluissa kahdessa vakuutuslautakunnan käsittelemässä tapauksessa korvaus onkin evätty kokonaisuudessaan, kun kyse oli vakuutustapahtuman aiheuttamisesta nimenomaan tahallisesti. Muutoin, mikäli kyse olisi joko tuottamusasteikon ääripääksi katsottavissa olevasta vakuutustapahtuman aiheuttamisesta

törkeällä tuottamuksella, tai toisaalta suojeleuhjeen- taikka pelastamisvelvollisuuden lainminlyömisestä niin ikään perusmuotoisella huolimattomuudella, tulisi epäämisen sijasta kummassakin tilanteessa kyseeseen ainoastaan korvauksen määrällinen alentaminen. Näin oli kaikissa tutkielmassa tarkastelluissa tapauksissa tehty, kun kyse oli jostain edellä mainitulle akselille sijoittuvasta tuottamuksen asteesta, pois sulkien siten vakuutustapahtuman *tahallisen* aiheuttamisen.

Sellaisia tutkielmassa tarkasteltuja tapauksia, joissa arvioitavana seikkana on nimenomaisesti ollut se, voitaisiinko korvaus vakuutetun menettelyn johdosta evätä tai voidaanko sitä alentaa (ja kuinka suuri alentaminen olisi perusteltua), oli tarkasteltavana 20 kappaletta¹⁵⁷. Näistä tapauksista seitsemässä lautakunta päätyi siihen, ettei korvausta ollut perusteltua tapauksessa alentaa. Näin ollen vakuutusyhtiön päätöksen katsottiin olleen sen suhteen virheellinen. Jäljelle jääneissä tapauksessakin usein korvaukseen tehtyä alennuksen määrää suositettiin lautakuntakäsittelyssä kohtuullistamaan. Vain kahdessa jo edellä kuvatussa tapauksessa korvaus oli ollut perusteltua evätä vakuutustapahtuman tahalliseen aiheuttamiseen vedoten täysimääräisesti. Sen sijaan korvauksen osittaista rajoittamista koskevia ratkaisuja tutkielmassa käsitellyistä tapauksista oli 11 kappaletta, joista vain kolmessa ratkaisussa vähennyksen suuruuden suositettiin olevan muuta kuin 20 tai 25 prosenttia. Tuloksia täältä osin on kuvattu seuraavassa taulukossa.

Suosittu korvaus maksettavaksi sitä alentamatta (vakuutus-	7
yhtiön antamaa päätöstä pidetty virheellisenä)	
Suosittu korvauksen määrällistä alentamista	11
Suosittu korvauksen täysimääräistä epäämistä	2
Ratkaisuja yhteensä (kpl)	20

Suosittu alentamaan korvausta	15%	20%	25%	50%	
Ratkaisuja (kpl)	2	5	3	1	yht. 11

¹⁵⁷ Näin tapausryhmät, jotka eivät siten tule tässä lukuun ovat esimerkiksi pelastamiskustannusten korvaamista koskevat riidat, tietyn tuottamuksen asteen täyttymistä koskevat riidat taikka esimerkiksi kiistat suojeleuhjeen oikeudellisesta luonteesta. Myös tapaukset, joihin on muusta olennaisesta syystä vain lyhyesti viitattu, eivät tule tässä lukuun.

Näin esitetyistä tuloksista voidaan huomata, että suurimassa osassa – tässä tutkielmassa jopa yli 70 prosentissa tapauksista korvausta on alennettu joko 20 tai 25 prosentilla. Edelleen lähes poikkeuksetta korvauksen alentamisen enimmäismäärä rajoittui tähän 25 prosenttiin pitäen siten sisällään myös tavanomaista maltillisemmän korvauksen alentamisen. Mainittua suurempi vähennys puolestaan vaatisi vakuutusnottajapuolelta sekä törkeää tuottamusta, mutta myös muita moitittavaksi katsottavia seikkoja jotta vähennyksen suuruus olisi perusteltavissa. Havainnot korostavat vakuutuksen perimmäistä luonnetta vahinkokulujen korvaajana, ja vaikka vakuutettu olisi menetellyt jopa törkeällä tuottamuksella aiheuttaen toiminnallaan vahinkotapahtuman, on hän usein silti oikeutettu ainakin jonkinlaiseen korvaukseen vakuutuksensa perusteella. Tuottamuksestaan huolimatta vakuutusnottaja voi siten saada kärsimästään vahingosta jopa verraten suuren korvauksen.

Tutkielmassa käsitellyn aineiston painottuneisuudesta vaihtoehtoisiin riidanratkaisuelimiin voidaan huomata vakuutusnottajan ja vakuutusnottajan välisten kiistojen tulleen usein käsitellyksi juuri vakuutuslautakunnassa ja toisaalta osin myös kuluttajariitalautakunnassa. Etenkin vakuutuslautakunnassa annettujen ratkaisusuositusten määrä on merkittävä. Puolestaan tuomioistuimiin päätyneitä tapauksia on hyvin niukasti, ja lautakunnissa annettuja korvausratkaisuja koskevia riitoja viedään tuomioistuimiin vain hyvin harvoin. Käytäntö kuitenkin osoittaa, että myös tällöin annetut ratkaisut tuomioistuimessa noudattavat jo lautakunnasta saatua ratkaisusuositusta¹⁵⁸. Lautakuntien korostuneen aseman voidaan nähdä olevan seurausta siitä, että vaikka lautakuntaratkaisut eivät teknisesti olekaan osapuolten välillä sitovia, noudattavat vakuutusyhtiöt kuitenkin annettuja ratkaisuja varsin hyvin¹⁵⁹. Näin annettujen ratkaisujen tosiasiallinen merkitys korostuu. Vaihtoehtoisten riidanratkaisuelinten merkitystä korostaa myös niiden tosiasiallinen lainkäytön saatavuuden turvaaminen (*access to justice*). Oikeudenkäynnin kallistuessa ratkaisusuosituksia antavilla vaihtoehtoisilla riidanratkaisuelimillä on yhä enenevässä määrin tärkeä merkitys, kun osapuolilla on niiden myötä mahdollisuus selvittää erimielisyytensä ilman suurta kuluriskiä.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Haapasaari 2001, s. 80.

¹⁵⁹ FINE:n vuosikertomuksen perusteella vuonna 2018 vakuutusasioita koskevissa riita-asioissa ratkaisusuositukseen päätyneissä tapauksissa ratkaisuja noudatettiin 100 prosenttisesti.

¹⁶⁰ Melander 2016, s. 64–66.